

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**SPOLEČNOST A CÍRKEV NA ÚZEMÍ BÝVALÉ ZÁPADOŘÍMSKÉ ŘÍŠE
V 5. AŽ 7. STOLETÍ**

**SOCIETY AND THE CHURCH IN THE FORMER WESTERN ROMAN
EMPIRE IN THE 5TH TO THE 7TH CENTURY**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VEDOUCÍ PRÁCE

Doc. ThDr. KAMILA VEVERKOVÁ, ThD.

AUTOR

JOSEF JAROŠ

PRAHA 2017

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Doc. ThDr. Kamile Veverkové, Th.D. za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěla k vypracování této diplomové práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Společnost a církve na území bývalé západořímské říše v 5. až 7. století zpracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a moje práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28.4. 2017

Josef Jaroš

Anotace

Diplomová práce *Společnost a církve na území bývalé západořímské říše v 5.-7. století* se zabývá vztahy mezi společnostmi a církví konkrétně na území, které ve vymezeném období tvořilo západořímskou říši (5. století), respektive tvořilo nástupnické státní útvary (6.-7.století).

Dané období je zvoleno, protože v něm došlo k přelomovému vývoji relace mezi státem, respektive společnostmi a církví a v tomto období lze hledat kořeny dalšího, nejen církevního, vývoje v Evropě. Páté století tvoří určitou předeihu, nástup pro zlomové století šesté a sedmé století je pak dohrou, jakýmsi doladěním detailů dalšího směřování katolické církve.

Samotným cílem mé práce je analýza, zda, respektive jakým způsobem křesťanství (církve) přispělo k pádu západořímské říše či ho urychlilo, jakým způsobem a přispělo k panujícím poměrům a jaký byl charakter církve jako instituce.

Pozornost je věnována nejprve poměrům politickým a hospodářským a následně vztahům mezi církví a společnostmi, tj. pozici církve a křesťanství ve státě (vliv na společnost), vztahu k pohanům, majetku církve a vnitřním teologickým rozepřím ve sledovaném období.

Tato práce vychází ze současné odborné literatury zahraniční i české a komparace teorií a interpretací a pramenné literatury.

Klíčová slova

Katolická církev, křesťanství, Evropa, Západořímská říše, Galie, Hispánie, Itálie, Severní Afrika, Británie, Frankové, Vizigóti, Langobardi, Vandalové, Ostrogóti, Burgundi, feudalizace.

Annotation

The thesis titled "Society and Church within the Territory of the Former Western Roman Empire in the 5th to 7th century AD" focuses on relations between the society and the church, specifically within territories which, at the given period, formed the Western Roman Empire (5th century AD) and its successor states (6th to 7th century AD).

The given period was chosen as it marked a turning point in the relations between the state, or the society, and the church; the further development in Europe, not limited to religion, stems from this period. The 5th century represents a sort of a prologue to the dramatic and turbulent 6th century, while the 7th century is an afterpiece during which the details of the further direction and development of the Catholic Church were refined.

The aim of my thesis was to confirm or disconfirm the hypotheses that Christianity (the church) did not accelerate the fall of the Western Roman Empire or that it did not significantly contribute to it, that it was not a bearer of progress as it did not improve the general conditions, and that the church had the character of any religion serving power and was not unique in any way at the time.

Attention is paid initially to political and economic situation, which is followed by the study of the relationships between the church and the society, i.e. the position of the church and Christianity in the state (influence on the society), relation to pagans, wealth and property of the church, and internal theological disputes.

This work is based on modern literature, both Czech and foreign, and on their comparison. Classical authors are taken into account as well.

Key Words

Catholic Church, Christianity, Europe, Western Roman Empire, Gaul, Hispania, Italy, North Africa, Britain, Franks, Visigoths, Lombards, Vandals, Ostrogoths, Burgundians, Feudalization.

OBSAH

ÚVOD	10
1. Rozvrat západořímské říše a 5. století	14
1.1 Situace v západořímské říši a společnost v 5. století	14
1.2 Církev a stát v 5. století	28
1.3 Náboženské rozepře	33
1.4 Shrnutí - předběžný závěr	38
2. Území bývalé západořímské říše v 6. století	45
2.1 Situace ve společnosti v jednotlivých regionech	45
2.1.1 Itálie	48
2.1.2 Galie	52
2.1.3 Hispánie	57
2.1.4 Britanie	59
2.1.5 Severní Afrika	61
2.2 Církev a stát v jednotlivých regionech	63
2.2.1 Itálie	65
2.2.2 Galie	68
2.2.3 Hispánie	74
2.2.4 Britanie	76
2.2.5 Severní Afrika	77
2.3 Náboženské rozepře	79
2.4 Shrnutí - předběžný závěr	82
3. Území bývalé západořímské říše v 7. století	86
3.1 Situace ve společnosti v jednotlivých regionech	86
3.1.1 Itálie	86
3.1.2 Galie	88
3.1.3 Hispánie	91
3.1.4 Britanie	92

3.2	Církev a stát v jednotlivých regionech	93
3.2.1	Itálie	94
3.2.2	Galie	95
3.2.3	Hispanie	98
3.2.4	Britanie	100
3.3	Náboženské rozepře	102
3.4	Shrnutí - předběžný závěr	105
4. Závěr - odpovědi na klíčové otázky		108
4.1	Vliv církve na pád západorímské říše	110
4.2	Vliv církve na společnost po pádu západorímské říše	111
4.3	Církev ve službě moci	112
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH ODBORNÝCH ZDROJŮ		114
SUMMARY		121

SEZNAM ZKRATEK

rov.	srovnej
ed.	editor
alt.	alternativně
s.	stran
str.	stránka (y)
atd.	a tak dále
např.	například
apod.	a podobně

ÚVOD

Téma mé diplomové práce *Společnost a církve na území bývalé západořímské říše v 5.-7. století* přímo navazuje na moji práci bakalářskou, která se zabývala vztahy římské společnosti a církve ve 4. století.

V diplomové práci navazuji komplexnějším tématem, a to vztahy mezi společností a církví v následujících dvou stoletích, konkrétně na území, která ve vymezeném období tvořila západořímskou říši (5. století), respektive tvořila nástupnické státní útvary (6.-7.století). Dané období jsem zvolil, jelikož se domnívám, že v tomto časovém horizontu, zejména v šestém století, došlo k přelomovému vývoji relace mezi státem, respektive společností a církví a v tomto období lze hledat kořeny dalšího, nejen církevního, vývoje v Evropě. Páté století tvoří určitou předeihu, nástup pro zlomové století šesté a sedmé století je pak dohrou, dalšího směřování katolické církve.

Konkrétně jde o území Itálie, Severní Afriky (do dobytí východořímskou říší), Hispánie, Galie a Británie a kmeny Ostrogótů, Langobardů, Vandalů, Burgundů a Franků. Do této práce tak nadále promítám svůj zájem o otázku vlivu církve na pád římské říše a na utváření poměrů na konci starověku a v raném středověku. Samotným cílem mé práce jsou odpovědi na tři klíčové otázky:

- a) zda křesťanství (církve) urychlilo a zda významně přispělo k pádu západořímské říše,
- b) jakým způsobem křesťanství (církve) přispělo k pokroku a jak či zda vůbec zlepšovalo panující poměry,
- c) jaký měla církev, respektive křesťanství, ve sledovaném období charakter.

Jako klíčové faktory, dle kterých lze usuzovat na správnost či odmítnutí daných hypotéz, použiji zobecněnou definici Arthura C. McGifferta¹⁻², který píše, že základním předpokladem hodnoty vlivu církve na konkrétní stát je skutečnost, zda stát po příklonu ke konkrétní víře byl lepší než před obeznámením se s tímto novým náboženstvím. V práci McGifferta jde o vztah křesťanství a římské říše, při takovémto zobecnění však lze použít na veškeré státní útvary na území bývalé západořímské říše.

Odpověď na tuto klíčovou otázku pak lze zjistit z faktorů jako je pozvednutí/pokles běžné životní úrovně ve velkém měřítku vylepšení/zhoršení společnosti, pozvednutí/pokles obecného morálního standardu a zkvalitnění/zhoršení občanských institucí včetně ekonomických ideálů³.

Nalezení odpovědí na tyto složité otázky se pokusím prostřednictvím metody deskriptivní, kontextuální analýzy a analýzy komparativní. Pomocí uvedených metod prozkoumám postupně na daném území nejprve poměry v oblasti politické a hospodářské, tj. politická situace, ekonomická situace (stát, město, venkov) a situace vojenská. Následně analyzuji detailně vztahy mezi církví a společností, tj. pozice církve a křesťanství ve státě (vliv na společnost), vztah k pohanům, majetek církve a vnitřní teologické rozepře. Na konci každého oddílu provedu stručné shrnutí a učiním předběžné závěry ke

---

¹ MCGIFFERT, Cushman, Arthur (1861-1933) byl americký teolog. Narodil se v Sauquoitu v New Yorku jako syn presbyteriánského kněze. Vystudoval Western Reserve College v roce 1882 a roku 1885 v Unionu teologický seminář. Studoval rovněž v Německu (1885-1887 u A. Hrnacka), v Itálii a ve Francii. V roce 1888 získal titul doktora filozofie v Marburgu. Byl učitelem a později (1890) profesorem církevních dějin v teologickém semináři v Lane. ve svých publikacích se zabýval zejména církevní historií a dějinami dogmatu. Jeho nejznámější publikace je *History of Christianity in the Apostolic Age* (1897). Tato kniha vyvolala odpor Valného shromáždění presbyteriánské církve a McGiffert v roce 1900 z církve odešel a vstoupil do Kongregační církve. Mezi jeho další významné publikace patří: *A Dialogue between a Christian and a Jew* (1888); *Eusebius's Church History* (překlad a komentář 1890), *The Apostles' Creed* (1902).

² MCGIFFERT, Cushman, Arthur. *The Influence of Christianity upon the Roman Empire*, *The Harvard Theological Review*, Vol. 2, No. 1 (Jan., 1909), s. 28-49, Cambridge University Press.

³ Tamtéž, str. 28.

konkrétním hypotézám. Nepovažuji za přínosné v této práci zbytečně detailně opakovat notoricky známé děje a mnohokrát již historiky popsané situace, proto se omezím na jejich stručné shrnutí. Za podstatu práce, která mi umožní alespoň přibližně potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy, totiž považuji získání celkového celospolečenského náhledu. Tedy náhledu na obecné propojení geopolitické situace, hospodářské a náboženské situace a globální vztahy mezi těmito oblastmi, které jakýmkoliv způsobem přispěli k rozvratu věčné říše, nástupu středověku s církví, jako fakticky jediné vzdělané vrstvy společnosti.

Ve sledovaných obdobích, bude-li to nezbytné, se v adekvátní míře budu zabývat i klíčovými osobnostmi dané doby, není však cílem práce studium života a díla těchto postav. Rovněž, bude-li v práci poukázáno na postavení a vliv náboženství vůči vládnoucí moci v jiných státních útvarech a v odlišných časových obdobích, nejedná o vyčerpávající komparativní analýzu, ale o adekvátně doloženou podpůrnou argumentaci.

Strukturu práce tvoří čtyři hlavní oddíly, přičemž oddíl první se zabývá situací v 5. století až do pádu západořímské říše. Oddíl druhý sleduje období bezprostředně po pádu západořímské říše až do konce 6. století. Třetí oddíl pak uzavírá zkoumané období stoletím sedmým.

Jak je uvedeno výše, v každém oddíle a kapitole bude pro srozumitelnost a porovnatelnost zjištění dodržována stejná základní struktura, tedy situace ve společnosti ve smyslu ekonomické, sociální, politické a celková geopolitická situace daného období. Následovat pak bude analýza vztahu mezi společností a církví a vztahy v církvi samotné. V rámci předběžných zjištění budou získaná fakta konfrontována s výše uvedenými hypotézami.

Oddíl čtvrtý, který práce uzavře, pak shrne veškerá zjištění a budou předloženy důvody pro akceptaci či odmítnutí třech základních hypotéz.

Ve své práci vycházím primárně z odborné literatury zahraniční i české, nevynechávám však záměrně ani autory starší, klasické, ačkoliv je nezbytné akceptovat, že ne všechny jejich závěry mohou být v dnešní době přijímány a že zdaleka ne vždy autoři k problematice přistupovali *sine ira et studio*⁴.

---

4 Jsem si vědom náročnosti problematiky, zejména ve světle obtížnosti otázky, jak se dobrat objektivních skutečností. Při formulaci otázek, které jsou tématem mé práce jsem zvažoval i možnost potvrzení či vyvrácení výrazně kategoričtějších hypotéz, jsem však názoru, že obecně dostupná literatura a prameny nedávají příliš prostoru pro objektivní zhodnocení. Historičtí autoři (a tedy prameny) až příliš často (spíše v naprosté většině), buď křesťanství nekriticky adorují, nebo naopak jím tak pohrdají, že ho činí viníkem všeho zlého, odhlížejíc přitom od hlubokých ekonomicko-spoločenských problémů. Příkladem prvních budiž Eusebios z Caesareie, Řehoř z Tours, Sókrates Scholastikos nebo Sózomenos. Na druhé straně pak Zosimos ale i modernější Edward Gibbon. Tyto ne zcela vyvážené prameny ve své práci využívám zejména tam, kde komparuji určité pohledy nebo tam, kde jiné prameny událost nezmiňují či zmiňují nedostatečně.

I. ROZVRAT ZÁPADOŘÍMSKÉ ŘÍŠE A 5. STOLETÍ

Prvním zkoumané období přímo navazuje na téma mé bakalářské práce, a tedy zkoumá vztahy společnosti a církve v 5. století, tedy v posledním století západořímské říše. V kapitole první bude analyzována geopolitická situace západořímské říše, ekonomické a sociální aspekty života jak ve městech, tak na venkově. Tento úvod považuji za nezbytný pro lepší pochopení celkové situace, ve které se nacházela společnost a církve, jejichž vztahy jsou primárním tématem práce. Ostatně vztahu církve a státu a náboženským rozepřím uvnitř církve samotné pak věnuji následující samostatné kapitoly.

1.1 Situace v západořímské říši společnost v 5. století

Po smrti Theodosia I. velikého (395) fakticky skončila jednota římské říše, ačkoliv formálně nadále trvala. Dle rozhodnutí Theodoisa I. měl klíčovou úlohu ve správě říše hrát jeho starší syn Arcadius, vládce východní části. Západní část měl spravovat mladší jeho mladší syn, Honorius. Oba však přepustili faktickou moc vlivným vojenským a vládním činitelům. Na západě Honorius (věk 10 let) díky jeho nedospělosti zastupoval *magister utrisque militiae* Stilicho, po otci germánský Vandal a především schopný velitel. Na východě pak Arcadius (ve věku 17 let) předal vládu svému dvoru a úředníkům⁵. Díky příbuzenskému propojení s Honoriem si na vládu na východě dělal minimálně z části nárok dokonce i Stilicho.

Za této situace čelila říše tlaku barbarů vyvolanému tzv. stěhováním národů. Pohyb zejména germánských kmenů pravidelně způsoboval jejich pronikání na římské území. Roku 402 pak vpád

---

⁵ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, str. 175-176, ISBN 80-7021-386-8.

Vizigótů, vedených Alarichem, do severní Itálie vyústil dokonce k přestěhování zbabělého císaře Honorio z Mediolana do lépe chráněné Raveny.⁶ Vojevůdce Stilicho jen s obtížemi držel západořímskou říši při životě. Nejprve roku 403 porazil Alaricha u Pollentie a Verony, roku 406 pak rozdrtil Radagaisovi barbary u Ticinia⁷. Barbarů bylo zajato tolik, že v římské říši poklesla cena otroků a dvanáct tisíc mužů narukovalo do římské armády.⁸ Za tato vítězství však západořímská říše zaplatila těžkými problémy v Galii. Stilicho se věnoval obraně Itálie a zde zatím došlo ke třem uzurpacím, přičemž ta, jež provedl Konstantin III, byla zásadní⁹. Uzurpátor posílený jednotkami přišedšími z Británie nejen ochránil část Galie před barbary, ale odolal i Stilichonovi. Británie tím však fakticky odpadla říše. Zemi obsadili Piktové, Anglové, Sasové a Jutové a zahnali křesťany do oblasti Walesu nebo na evropský kontinent¹⁰.

Přes všechna ohrožení nepřidávalo západořímské říši na klidu zostřující se nepřátelství s východní částí impéria. Spory o uznání konzulátu, o území Illyrica a dohoda Alaricha se Stilichonem jednoznačně směřovali obě poloviny impéria k válce. Té zabránila jen předčasná smrt východořímského císaře Arcadia roku 408. Než stačilo Stilicho využít této situace k získání poručnictví nad jeho nezletilým synem Theodosiem II, naplnil se i jeho osud. Podezření Honorio, že Stilicho hodlá na úkor Theodoisa učinit císařem východu svého syna a vysoký

---

⁶ GIBBON, Edward. *Úpadek a pád římské říše*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1983, str. 142, ISBN: 01-094-83.

⁷ ZOSIMOS. *Stesky posledního Římana*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1983, str. 213, 01-040-83

⁸ MITCHELL, Stephen. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. 2nd Edition, UK: Blackwell Publishing, 2015, str. 128, ISBN: 978-1-118-31242-1.

⁹ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, str. 182, ISBN 80-7021-386-8.

¹⁰ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 3. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str., ISBN: 80-7195-082-3.

požadavek Alaricha na platbu za své služby, o nichž s ním Stilicho vyjednával, vyústily v jeho zavraždění¹¹. Následovala nenávist ke všemu germánskému a jednání s Alarichem o spolupráci byla přerušena. Následky byly zničující.

Část galských oblastí se zcela odmítala podřídit Honoriovi, jemuž nezbylo než uznat uzurpátora Konstantina III. za svého spolucísaře. Alarich, nedočkav se požadované odměny za spolupráci, navíc ještě roku 408 přitáhl k Římu¹². Dvakrát se ještě podařilo díky vysokému výkupnému zabránit jeho vpádu do města, při třetím obléhání však již byly brány (sic zradou) otevřeny a Alarich jako první nepřítel po osmistech letech Řím pokořil¹³. Ačkoliv k fatálním škodám nedošlo a jeho vojska nezůstala ve městě déle než tři dny, jednalo se o obrovskou potupu a šok pro celou říši. Věčný Řím, *prima urbes inter, divum domus, aurea Roma*, padl¹⁴.

Roku 410 Alarich zemřel v jižní Itálii a jeho nástupce a švagr Athaulf¹⁵ nasměroval Vizigóty včetně válečné kořisti, sestry císaře Honoria Gally Placidie¹⁶, do jižní Galie, čímž zkomplikoval situaci uzurpátora Konstantina III., který byl roku 411 císařským vojskem poražen a popraven. Samotný Athlauf pak výměnou za zásobování zlikvidoval roku 412 dalšího galského uzurpátora Jovina. Sám ho však přežil jen o dva roky, když byl zabit po té, co Honorius odmítl jeho sňatek s Galou Placidíí a císařské vojsko jej porazilo. Nástupce Athlaufa

---

¹¹ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, str. 182-183, ISBN 80-7021-386-8.

¹² ZOSIMOS. *Stesky posledního Římana*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1983, str. 243, ISBN 01-040-83.

¹³ GRANT, Michael. *Římští císařové*. 3. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, str. 304-305, ISBN 978-80-7381-771-8.

¹⁴ HANUŠ, Jiří. *Od katakomb ke světové církvi. Rozhovory s historikem starověku Josefem Češkou*. 1. vydání, Brno: CDK, 1998, str. 119, ISBN 80-85959-38-0.

¹⁵ PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřátelé*. 1. vydání, Praha: Miroslav Sobotka, FIGHTER PUBLICATIONS, 2007, str. 272-273, ISBN 978-80-86977-10-2.

¹⁶ JORDANES. *Gótské Dějiny/Římské dějiny*. 1. vydání, Praha: Argo, 2012, str.176, ISBN: 978-80-257-0744-9.

Vallia pak uzavřel s Honoriem smlouvu, vrátil jeho sestru a v jižní Galii byli jako *foederati* vydatně zásobeni obilím.

V posledních letech Honoriovi vlády se již jen s velkými obtížemi dařilo císařské vládě stavět jednotlivé barbarské kmeny proti sobě a odvracet je tak od soustředěného ataku na kolísající západořímskou říši. Věčné spory a konflikty pokračovaly i v císařské rodině, když se Galla Placidie znelíbila Honoriovi a raději prchla do Konstantinopole, kde však byla přijata zprvu chladně. Roku 423 pak zemřel císař Honorius a jeho nástupcem se stal člen nejvyšší úřednické kasty *primicerius* Johannes.

V této situaci jmenoval východořímský císař Theodosius II. pětiletého syna Gally Placidie svým augustem a s vojskem ho i se svou matkou vyslal do Itálie. Zradou Johannesova vojevůdce Ardabura byl císař odstaven a popraven¹⁷. Nemohl tak již využít šedesát tisíc Hunů, které si dal za vysokou cenu najmout a kteří dorazili do severní Itálie. V tuto chvíli vstupuje na scénu jeden z nejvýznamnějších mužů konce impéria, vojevůdce Flavius Aëtius. Ten žil dříve mezi Huny jako rukojmí a nyní odešel v jejich čele z rozkazu Gally Placidie do jižní Galie čelit Vizigótům. Mezi lety 425-439 Aëtius válčil v Galii a italské prefektuře. Dostal se do konfliktů nejen s Vizigóty, ale i Franky a byl posledním římským vojevůdcem, který zabránil průniku Franků na jih¹⁸. Za tyto úspěchy byl povýšen do císařské rady jako *magister utriusque militiae praesentalis*. Politika Gally Placidie však byla taková, že se nespolehala na jediného schopného velitele a vždy nechávala ve hře několik osobností. Kromě Aëtia šlo o jejího oblíbence Bonifatia a vojevůdce Felixe, který zřejmě dobyl zpět pro říši Panonii na Hunech. Sváry a nepřátelství mezi těmito muži byli

---

¹⁷ JORDANES. *Gótské Dějiny/Římské dějiny*. 1. vydání, Praha: Argo, 2012, str.177, ISBN: 978-80-257-0744-9.

¹⁸ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Attila, Hunové a Řím*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2012, str. 121, ISBN 978-80-7429-169-2.

samozřejmostí¹⁹. Nejprve se Aetiovi podařilo zbavit Felika (430) a mezi lety 430-431 pak pokračovaly jeho úspěchy vítězstvím nad Juthungy a obyvateli Norika (tzv. Nori). Když pak Galla Placidie pozvala Bonifatia do Itálie, aby jej jmenovala vrchním říšským vojevůdcem, vytáhl i proti němu. V boji sice zvítězila vojska Bonifatia, on sám však byl smrtelně zraněn (432)²⁰. Aëtius opět uprchl k Hunům, byl však regentkou vzat na milost, vrácen zpět do funkce a jmenován dokonce patriciem (435). V té době uzavírá i foederatní smlouvy s Huny, které jim mimo jiné vrátily část Panonie dobyté zpět Felikem.

V té době rovněž vrcholilo v Hispánii a Galii hnutí tzv. *bagaudů*. Jednalo se fakticky o sociální hnutí zabírající velkostatkářům jejich pozemky. Roku 435 byli sice potlačeni, nikoliv však natrvalo²¹.

Ještě silněji poznamenal toto období vůdce Vandalů Geiserich²². Roku 429 se objevil se svými válečníky v severní Africe a po dobytí Kartága roku 439 se stal vládcem bez jakýchkoliv závazků k císaři Valentinianovi III²³. Aëtius národ Vandalů zastavit nedokázal, jinde si však počínal vcelku úspěšně. Potlačil nejen bagaudy, ale načas zahnal za horní Dunaj Germány a Burgundy, vtrhnuvší do Galie, zcela rozdrtil. Někteří autoři připisují toto vítězství Hunům, leč připouštějí, že jednali v římských službách²⁴. Aëtius se pak za

---

¹⁹ PROKOPIOS, z Kaisareie. *Válka s Peršany a Vandaly*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1985, str. 207, ISBN 01-103-85.

²⁰ Tamtéž, str. 126.

²¹ Tamtéž, str. 130.

²² GRANT, Michael. *Pád říše římské*. 2. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, str.14, ISBN 978-80-7381-770-1.

²³ GRANT, Michael. *Římští císařové*. 3. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, str. 321, ISBN 978-80-7381-771-8.

²⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Attila, Hunové a Řím*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2012, str. 132, ISBN 978-80-7429-169-2.

svá vítězství dočkal dokonce sochy na foru Romanu. Zcela po zásluze, jelikož Valentinianus III. ani jeho matka Galla Placidia se o obranu říše prakticky nestarali.

V polovině pátého století se k nepřátelům západořímské říše počali řadit i dosavadní spojenci, Hunové, jímž od roku 434 vládl Attila. Ten se s Aetiem neshodl v otázce nástupnictví vládce riuárských Franků. Do situace nešťastně vstoupila sestra Valentiniana III., Justa Grata Honoria. Odmítajíc se provdat za muže určeného svým bratrem, poslala Attilovi dopis s prstenem a žádostí o pomoc. Attila situaci vyhodnotil jako žádost o sňatek a požadoval po Valentinianovi polovinu říše jako její věno. Jeho žádost byla pochopitelně odmítnuta a Attila se svými Huny vydal do Galile. V památné bitvě na katalaunských polích byl však roku 451 poprvé a naposledy v životě poražen²⁵. Konkrétně Aetiem a jeho vizigótskými spojenci (jejichž král Theoderich I. v bitvě padl) a germánskými vazaly.

Attila ohrožený porážkou obrátil svá vojska do Itálie, kde mimo jiné vyplenili Mediolanum a Aquileiu, avšak diplomatům včele s papežem Lvem I. se podařilo Attilu přesvědčit, aby odtáhl. Spíše než tvrzení legendy, která říká, že Attilu odradilo zjevení Petra a Pavla po boku papeže, je pravděpodobné, že za stažením hunských vojsk stály problémy se zásobováním, přesuny i choroba²⁶. Hunské nebezpečí definitivně ustalo až po Attilově náhlé smrti roku 453. Attilova říše se za vlády jeho synů rychle rozpadla v občanských válkách, přičemž část Hunů zůstala na západořímském území jako foederati, jiní sloužili jako žoldnéři a další se vrátili ke kočovnému způsobu života²⁷.

---

²⁵ PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřátelé*. 1.vydání, Praha: Miroslav Sobotka, FIGHTER PUBLICATIONS, 2007, str. 282, ISBN 978-80-86977-10-2.

²⁶ Tamtéž str. 284.

²⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Attila, Hunové a Řím*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2012, str. 268-269, ISBN 978-80-7429-169-2.

Aëtius se ocitl na vrcholu kariéry a moci. Roku 454 byl po čtvrté zvolen konzulem. Jeho mocné postavení, ačkoliv byl respektován římskými foederáty, šlechtou, senátory i vojenskými veliteli, však vyvolávalo obavy u vlivných dvořanů. *Paepositus sacri cubiculi* Heraclius ovládl Valentiniána III. po smrti Gally Palcidie natolik, že ho dokázal přesvědčit, že Aëtius usiluje o jeho život. Roku 454 pak Aetia císař a Heraclius zákeřně osobně zavraždili²⁸. Tak skončil "poslední říman" a poslední muž, schopný držet alespoň částečně západořímskou říši jako celek. Západořímská říše tak měla před sebou jen posledních 21 let existence.

Vrah Valentiniánus III. se spolu s Heracliem staly obětí atentátu pouhých půl roku nato, rukou Aetiových přátel²⁹.

Těžkou ránu, zejména z hlediska prestiže, zasadil říši Geiserich, který smrtí Aetia a Valentiniána III. považoval dohody o míru za neplatné. Roku 455 vpadl bez odporu do Říma, kde jeho Vandalové po 14 dní bezuzdně rabovali. Císař Petronius Maximus, vládnoucí sotva dva měsíce, byl na útěku zabit vlastním lidem.

Faktickým vládcem říše té doby se stal někdejší Aetiův důstojník, vznešený germán Ricimer. Aetiovi se však již rovnat nemohl. Neustále se zmenšovalo území, které západořímský císař kontroloval a samotná pozice císaře se stávala zcela bezvýznamnou, o čemž svědčí neustálé dosazování a sesazování z této funkce, která Ricimer následujících 16 let libovolně prováděl³⁰. Jediný, kdo z císařů soumraku říše získal jakousi vážnost, byl Julius Valerius Maiorianus, také bývalý Aetiův důstojník, který měl i upřímnou snahu o nápravu zlořádů v

---

²⁸ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, str. 225, ISBN 80-7021-386-8.

²⁹ GRANT, Michael. *Římští císařové*. 3. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, str. 322, ISBN 978-80-7381-771-8.

³⁰ Tamtéž, str. 226.

říši. Když však neuspěl ve válce proti Geiserichovým Vandalům, Ricimer jej nechal zlikvidovat³¹.

Ricimer však fakticky vládl jen v Itálii, navíc se proti němu postavili vládce Dalmatie Marcellinus a vojenští velitelé Aegidius a Nepotianus. Ricimerovi se dařilo odvracet vlastní pád jen štváním barbarských kmenů proti svým soupeřům, čímž však komplikoval situaci celé západořímské říše³². Potřeboval proto pomoc i východní části říše. Neváhal proto odstranit jím dosazeného Maiorianova nástupce, císaře Libia Severa, kterého východ neuznával, a do funkce dosadil Prokopia Anthemia, kterého naopak východořímský císař potvrdil.

Anthemius, jenž byl švagrem východořímského císaře Leona I., měl logicky podporu východní částí říše, z čehož hodlal Ricimer těžit³³. Ale již od počátku jeho vlády se situace na západě nevyvíjela příznivě. Neúspěšně, jako všichni jeho předchůdci, válčil spolu s východořímským velitelem Basiliskem, proti Vandalům a tristně skončila i poslední římská ofenziva v Galii roku 471 proti králi Vizigótů Eurichovi. Vizigóti pak roku 473 ovládli celé území východní Hispánie. Po těchto porážkách ztratil Anthemius podporu Ricimera, byl poražen přesilou nepřátel a na útěku zabit. Nový loutkový císař Olybrius vládl stěží půl roku, když zemřel. Větším zásahem do posledních chvil západořímské říše však byla smrt Ricimera, který náhle zemřel roku 472. Ještě před svou smrtí stihl Olybrius jmenovat Ricimerova nástupce v roli *patricia*, burgundského prince Gundobada. Ten smrti Olybria nedosáhl uznání jím jmenovaného císaře Glyceria na východě. Naopak, východořímský císař Leon I. jmenoval pro západ císařem Julia Nepota, který Glyceria snadno sesadil (stal se poté

---

³¹ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, str. 230, ISBN 80-7021-386-8.

³² Tamtéž, str. 231

³³ MITCHELL, Stephen. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. 2nd Edition, UK: Blackwell Publishing, 2015, str. 154, ISBN: 978-1-118-31242-1.

biskupem v Salonách) a Gundobad se vrátil domů, aby se ujal vlády po zemřelém otci. Římské říši zbývali již pouhé dva roky existence.

Julius Nepos musel čelit akutnímu nepřátelství burgundů i Vizigótů. Proti nim stanul jeho *magister militum praesentalis* Ecdicius, nápor však již nebylo možné zadržet. Po pádu Augustonementa (dnes Clermont-Ferrand) roku 475 byl Ecdicius odvolán a nahrazen Orestem, Římanem a bývalým tajemníkem Attily³⁴. Orestes se však velmi brzy proti němu vzbouřil a donutil odplout do Dalmatie. 31.října 475 dosadil na císařský trůn svého malého syna Romula Augustula. Čemu však malý císař, pod kuratelou svého otce, formálně vládl? Stěží lze zbytky území nazývat ještě západořímskou říší. Apeninský poloostrov (vyjma ostrovů Sicílie, Sardinie a Korsiky, kde vládl Geiserich) a oblast dnešní Provence byli jediným územím na západní polovině říše zůstávající pod kontrolou císaře. Území za řekou Druentia patřila Burgundům. Panonii ovládali Ostrogóti, Hispánie byla v rukou Suebů a Vizigótů. Panonii obsadili Ostrogóti. V Dalmatii vládl s titulem císaře Julius Nepos.

Za této situace vyústili potíže s penězi a zásobováním vojsk ve vystoupení důstojníka Odoakera (jehož původ není zřejmý, snad mohlo jít dokonce o Huna³⁵), který vojsku přislíbil vše, co si na císaři žádalo. Roku 476 byl vojáký prohlášen králem a krátce na to byl Orestes, jenž ztratil důvěru barbarů, zabit³⁶. Malého Romula Augustula zachránil od smrti jeho dětský věk - byl pouze sesazen a internován v Kampánii³⁷. Odoaker se podřídil moci východořímského císaře a

---

³⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Attila, Hunové a Řím*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2012, str. 284, ISBN 978-80-7429-169-2.

³⁵ Tamtéž, str. 286-287.

³⁶ MITCHELL, Stephen. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. 2nd Edition, UK: Blackwell Publishing, 2015, str. 155, ISBN: 978-1-118-31242-1.

³⁷ JORDANES. *Gótské Dějiny/Římské dějiny*. 1. vydání, Praha: Argo, 2012, str.180, ISBN: 978-80-257-0744-9.

ten mu udělil hodnost *patricia*. Požádal však o uznání Julia Nepota jako západořímského císaře, čemuž Odoaker vyhověl pouze formálně ražbou mincí s Juliovým jménem³⁸. Pro současníky tedy zcela běžná situace, na kterou si již každý zvykl. Dnes je však sesazení Romula Augustula považováno za konec západořímské říše. Nositelkou dědictví věčné římské říše tak byla nadále pouze její východní část s metropolí Konstantinopol.

Bylo by zjednodušené a mylné se domnívat, že pád západořímské říše způsobili meče barbarů. Nepochybně, pohyb barbarských kmenů vyvolaný tzv. stěhováním národů, byl příčinou zvýšeného vojenského tlaku na říši. Vojenské porážky však byly důsledkem celé řady ekonomicko-společenských jevů, které analyzují v dalších odstavcích.

Za klíčové aspekty stavu západořímské společnosti a konečně i její strategické situace v pátém století považují ekonomicko-sociální faktory. Kolabující ekonomika je vždy příčinou klíčových společenských a geopolitických změn v celé historii lidstva. Namátkou zhroucení starého Egypta jako velmoci, rozpad římské říše, francouzská revoluce, Napoleon Bonaparte, nástup Adolfa Hitlera k moci i rozpad Sovětského svazu a celého východního bloku v současných moderních dějinách. Všechny tyto zásadní skutečnosti, určující minimálně vývoj Evropy, probíhali na pozadí těžkých hospodářských potíží daných státními útvary.

Západořímská říše v 5. století ve všech aspektech upadala. O stavu říše v pátém století vypovídá již systém vlády. Co se týče vládnoucích struktur, již se ani zdaleka nepodobaly vrcholnému císařství. Římští císaři této doby již osobně nevedli vojsko (s výjimkou Maioriana), to vykonávali polní velitelé, kteří takto získali faktickou moc právě na úkor císaře. Je prostým faktem, že posledním skutečně vládnoucím

---

³⁸ GRANT, Michael. *Římští císařové*. 3. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, str. 348, ISBN 978-80-7381-771-8.

císařem byl na přelomu 4. a 5. století Theodoisus I. Veliký a ve století pátém fakticky vládli vojenští velitelé Stilicho, Aëtius a Ricimer.

Senát, slavný římský senát, byl degradován na místo, kde byly pronášeny oslavné řeči na císaře nebo vlivné osoby, těmto osobám schvaloval sochy a když bylo třeba, prohlašoval vybranou osobu nepřítelem státu³⁹. Nicméně sami senátoři byli nadále považováni za nejvyšší šlechtu říše, jelikož na přelomu 4. a 5. století zanikl stav jezdecký (*equites*) a požívali mnohé, zejména daňové výhody⁴⁰. Na velkostatecích této společenské vrstvy se utvářely poměry, které silně napomáhaly feudalizaci říše.

Paradoxně se zlepšovaly podmínky otroků. Ačkoliv stále jako subjekty, nikoliv objekty práva, nesměl žádný Říman již od 4. století otroka nejen zabít, ale ani rozdělovat jejich rodiny. Všichni otroci rovněž směli mít *peculium*, tj. dílnu, pole či finance, které mohli používat podle vlastního uvážení. Této situaci, spíše než křesťanství či prostá lidskost, napomáhal nedostatečný počet této pracovní síly, byť rovněž stoická filosofie již označovala otroka za přítele na nižším stupni⁴¹.

Zcela opačně se vyvíjela pozice tzv. kolónů, původně svobodných občanů, nyní pouze polosvobodných lidí. Jejich rostoucí množství je považováno za klíčový průvodní jev feudalizace římské říše.⁴² Z původních dobrovolných nájemců velkostatkářských pozemků se stali nesvobodní lidé bez možnosti volného pohybu, občané druhé kategorie. Do této situace je

---

³⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 19-20, ISBN 978-80-7021-705-4.

⁴⁰ Tamtéž, str. 21

⁴¹ LONG, Anthony. *Hellénistická filosofie. Stoikové, epikurejci, skeptikové*. 1. vydání, Praha: OIKOYMENH, 2003, str. 140, ISBN: 80-7298-077-7.

⁴² BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Několik poznámek k pozdní antice z hlediska bohatství a chudoby*. Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity, G-39, 1997, str. 33-42.

uvrhlo několik skutečností - , kolón si obvykle musel půjčit již na osivo, náradí či zvěř a své hospodaření začínal s dluhy, které následně narůstaly o pachtovné a dědili se. Kolón ručil velkostatkáři celým svým majetkem, nemohl s ním tedy volně disponovat. Již za dominátu bylo navíc svázání kolóna s velkostatkářem stvrzeno zákonem a situace samozřejmě velmi vyhovovala i majitelům pozemků.

Tito majitelé, *domini*, se však dostávali i do konfliktu se státem. Svě kolóny totiž bránili, nikoliv samozřejmě z ušlechtilých pohnutek, nejen před útoky barbarů, ale i před výběrčími daní a verbíři shánějícími rekruty do římské armády. Tato situace napomohla vzniku tzv. *patrocinia*, ochrany, kterou mocní poskytovali jednotlivcům, vesnicím a dokonce i malým městům. Za situace, kdy člověk neměl dostatek peněz či naturálií, aby zaplatil patronovi za ochranu, musel mu odevzdat svůj pozemek, na kterém pak hospodařil již jen jako nájemce⁴³.

Mizerný život přinášela závěrečná epocha západořímské říše i nejchudším vrstvám, jelikož státní sociální péče se vztahovala jen na obyvatele Říma. Nejchudší jiných měst byli odkázáni na pomoc příslušné městské samosprávy.

Nepříznivé podmínky, zbavující mysl obyvatel přízně k říši, působily nejen na drobné rolníky, ale i na řemeslníky. *Collegia*, profesní organizace, se změnil v dědičný cech, ze kterého nebylo úniku. Navíc členové *collegií* museli přednostně a většinou zdarma plnit státní zakázky.

To vše výrazně poznamenalo i základní stavební kameny římského systému - města a jejich vyšších vrstev, kuriálů. Zatímco dříve bylo členství ve vedení měst nesmírnou ctí⁴⁴,

---

⁴³ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 26, ISBN 978-80-7021-705-4.

⁴⁴ HEATHER, Peter. *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*. 1st Edition, UK: Oxford University Press, 2007, str. 425, ISBN: 978-0-19-532541-6.

nyní se jednalo o obrovskou a nechtěnou zátěž. Kuriálové totiž zodpovídali za výběr daní a pokud se nevybrala předepsaná částka, dopláceli ji ze svých prostředků. Nezájem a odpor k této funkci byl tak veliký, že stát byl nucen kuriály k jejich funkci doživotně připoutat dokonce se prosadilo jejich tělesné trestání⁴⁵.

Hlavní příčinou úpadku měst však byla situace na venkově, respektive jeho feudalizace. Venkovské velkostatky se začaly ekonomicky uzavírat do sebe, vyráběly vše, co potřebovaly a nebylo již nutné městských řemeslníků a na ně navázaných profesí⁴⁶.

Nesmírně problematický byl rovněž daňový systém, respektive samotný výběr daní. Ačkoliv byl daňový systém velice propracovaný, závažné chyby z něj činily důvod nespokojenosti obyvatel a nástroj jejich útlaku. Zatímco jedni mlčky trpěli, jiní začali tvořit loupeživé skupiny, tzv. *latrones* nebo přímo povstali jako *bagaudi* v Galii.

Základem systému byla zemědělská daň zvaná *annona*, později zvaná *iugatio-capitatio*, jelikož byla vyměřovaná z rozlohy půdy, počtu pracovníků a počtu dobytka ve vlastnictví statku. Zdanitelnou položkou byli i děti. Vada systému spočívala v tom, že kdo usadil na svém statku dostatečný počet otroků či kolónů (platicí daň za sebe), byl daněmi zatížen méně než malý rolník s početnou rodinou.

Za velmi tíživou byla pokládána rovněž daň z řemeslné činnosti, hrazená v penězích, tzv. *auri lustralis collatio*, ačkoliv měla pro stát menší význam než daň zemědělská.

K těmto základním daním, ke kterým lze řadit i daň z koupě a prodeje či daň z hlavy se vybíraly i daně mimořádné (*extraordinaria, superindicta*). Když k již zmíněnému zvýhodnění velkostatkářů vezmeme v potaz, že nejvyšší

---

⁴⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Attila, Hunové a Řím*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2012, str. 176-177, ISBN 978-80-7429-169-2.

⁴⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 31, ISBN 978-80-7021-705-4.

společenské vrstvy státu téměř vždy obdrželi určitá daňová privilegia, je nasnadě, že největší daňová zátěž spočívala na stále menším počtu poplatníků, kteří byli povětšinou nepřilíš majetní. A přitom stát stále více potřeboval prostředky na údržbu svého vojska, nezbytně nutného k zadržování útoků barbarských národů.

Armáda sama již dávno nepřipomínala republikánské či vrcholně císařské legie. Římští občané se nejméně od poloviny 4. století vojenské službě vyhýbali, jak to jen bylo možné. V 5. století se tak jednalo se o žoldnéřské vojsko složené v drtivé většině z barbarů. Tzv. *laeti*, byli usazováni na římské půdě, kterou obdělávali, konali vojenskou službu a platili daně. *Gentiles* byli od daní osvobozeni. *Foederáti* bývali celé kmeny (dříve vně říše, nyní i na jejím území), které římskou říši sice bránili, když jim však nevyhovovali podmínky, stali se z ochránců agresivními útočníky.

Obyvatelé západořímské říše, jak je vidět, již nebyli smyslem existence státu. Téměř všechny vrstvy byli utlačované, ať již ekonomicky či politicky. Naopak rostla moc a majetek velmi úzké privilegované skupiny velkostatkářů, vysokých vládních úředníků a vojenských velitelů. Státu se však nedostávalo prostředků ani na vlastní obranu. Ekonomická centra říše se přesouvala z měst na venkov, města velmi strádala⁴⁷. Cesty lemovaly tlupy loupežníků, místy se organizovaly povstalecké skupiny schopné odolávat i římské armádě.

Za této situace bylo zřejmé, že západořímská říše nemohla dožít konce 5. století. Její konec byl pro vnímající

---

⁴⁷ DAHLHEIM, Werner. *U kolébky Evropy. Odkaz antického Říma*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2006, str.178-179., ISBN: 80-7021-728-6.

současníky tragédií a z pohledu historie znamenal konec jedné civilizace⁴⁸.

1.2 Církev a stát v 5. století

Uplynulá dvě století přinesla ve vztahu římského státu a církve podstatné změny. Z minoritní, tolerované sekty, přes pronásledovanou skupinu až po pronásledující státní náboženství. Chudí církevní kněží postupně získávali od císaře podstatná hospodářská, občanská i soudní privilegia.

Do pátého a tedy posledního století západořímské říše vstupovala církev beze strachu o hmotné zabezpečení a dokonce s přebytky, umožňující charitativní činnost⁴⁹. Nutno však připustit, že křesťanská církev problémy rozpadajícího se státu v podstatě neřešila, naopak vyčleněním nemalého majetku pro církevní účely prohlubovala ekonomickou krizi říše. Trvale vzrůstal počet věřících křesťanů, ale samozřejmě nelze v tomto faktu vidět pouze vznešené etické motivy a upřímnou víru. Obyvatelstvo ve své většině nevnímalo jako protiklad antické zvyklosti a křesťanské zásady. Důvodem bylo zakořeněné chápání, že postačí pouhá pasivní účast na příslušném kultu. Ač tato skutečnost může znít velmi tvrdě, pro naprostou většinu prostých obyvatel říše nebyla křesťanská církev nic jiného, než nový kult. Kult, kterému jistě mnozí upřímně věřili, leč ho ve své celosti nechápali. Církev té doby měla plné ruce práce, aby v kázání a výchově přesvědčila věřící, že běžný život je hříšný a je nutné v každý okamžik mít na mysli spásu či zatracení⁵⁰.

---

⁴⁸ MEZNÍK, Jaroslav. *Přehled dějin středověké západní Evropy. I. Vznik středověké Evropy (5.-11.století)*. 1. vydání, Brno: Masarykova Universita, 1995, 119 s., ISBN: 80-210-1185-8.

⁴⁹ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, str. 194-195, ISBN 80-7021-386-8.

⁵⁰ Tamtéž, str. 195.

Přes jasnou dominanci církve však všichni obyvatelé impéria křesťany nebyli⁵¹. Pohanské náboženství se nadále udržovalo ve dvou sobě zcela vzdálených společenských vrstvách - mezi chudými na venkově a senátorskou elitou⁵². Zatímco na venkově byla důvodem chabá vzdělanost, rozhled a zakořeněné zvyky, mezi částí vzdělané elity byly důvody více sofistikovány. Část vznešených Římanů lpělo na tradicích svých otců, s pohanskými zvyky si spojovali rozkvět a triumfy říše a byly pro ně i zárukou jeho dalšího trvání⁵³.

Stát však nehodlal udržování pohanských kultů nečině přihlížet. Jako ještě ve třetím století zasahoval proti křesťanům, nyní se jeho represe již bez skrupulí obracela proti staletím dodržovaným zvykům. V jistém smyslu bylo pohanství nezničitelné, protože nikdy jako takové neexistovalo, respektive pouze jako entita v očích svých soupeřů⁵⁴.

Z dochovaných pramenů je zřejmé, že západořímscí císaři ačkoliv občas protipohanské nařízení mírnili, primárně své zákony směřovali proti nim. Ještě do Stilichonovy smrti, který za své faktické vlády sice spálil symbol pohanské tradice Sybylliny knihy⁵⁵, ale zároveň přijal některá tolerantní opatření, se zdálo, že existuje naděje na vyvážený vztah pohanů a křesťanů. Nicméně císař Honorius kurz rychle obrátil a například rozšířil tresty pro úředníky, zanedbávající plnění

---

⁵¹ JONES, Christopher, P. *Between Pagan and Christian*. 1st Edition, London: Harvard University Press, 2014, str. 143, ISBN 978-0-674-72520-1.

⁵² BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 41, ISBN 978-80-7021-705-4.

⁵³ Tamtéž, str. 41.

⁵⁴ JONES, Christopher, P. *Between Pagan and Christian*. 1st Edition, London: Harvard University Press, 2014, str. 144, ISBN 978-0-674-72520-1.

⁵⁵ GRANT, Michael. *Pád říše římské*. 2. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, str. 132, ISBN 978-80-7381-770-1.

protipohanských zákonů⁵⁶. Velmi aktivní byl v oblasti náboženství Constantius III. Ačkoliv vládl velice krátce, významně se podílel na opatřeních proti donatistům a pelagiánům a rovněž proti Židům, kteří museli opustit vojenskou službu a většinu veřejných úřadů.⁵⁷ Uzurpátor Joannes naopak některá církevní privilegia zrušil, ihned po nástupu Valentiniana III. je však obnovila regentka Galla Placidia. Zároveň odepřela pohanům mimo jiné možnost vést soudní pře, vlastnit křesťanské otroky a sloužit ve státních službách⁵⁸. Za relativně tolerantní lze považovat císaře Maioriana a Anthemia, přičemž první se snažil alespoň chránit pohanské chrámy jako kulturní památky a o druhém se tvrdí, že pohanem přímo byl⁵⁹.

Zmíněné zákony byly sice dílem státu, ale i křesťanská církev tato opatření schvalovala a vyžadovala. Na neúčinné vymáhání nařízení proti pohanům žehral taurinský (severní Itálie) biskup Maximus a jeden z největších církevních otců Aurelius Augustinus kriminalizaci pohanů považoval za samozřejmost⁶⁰.

Nicméně ani pohané nedokázali řešit krizi římského impéria. Představitelé církve a teologové však dle mínění některých autorů přímo selhávali a krizi napomáhali⁶¹. Zrazovali totiž lid od jakékoliv služby státu, civilní i vojenské. To lze považovat za vcelku překvapivé, zejména v

---

⁵⁶ PRCHLÍK, Ivan. *Poslední pohané a jejich postavení v christianisovaném římském impériu*. Disertační práce, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav řeckých a latinských studií, 2012, str.25.

⁵⁷ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, str. 189-190, ISBN 80-7021-386-8.

⁵⁸ PRCHLÍK, Ivan. *Poslední pohané a jejich postavení v christianisovaném římském impériu*. Disertační práce, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav řeckých a latinských studií, 2012, str. 29

⁵⁹ Tamtéž, str. 30-31.

⁶⁰ Tamtéž, str. 40.

⁶¹ GRANT, Michael. *Pád říše římské*. 2. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, str. 152, ISBN 978-80-7381-770-1.

situaci, kdy římské císařství učinilo z křesťanství oficiální státní náboženství. Velmi ostrý odsudek si v této souvislosti vysloužil od Michaela Granta Aurelius Augustin. Dle tohoto historika Augustin rafinovaně duchovně⁶² odcizil římský stát od křesťanů tvrzením, že netřeba sloužit pozemské říši římské, ale ideální říši nebeské⁶³ a ve svém díle se tak vyrovnává i pro tehdejší svět se šokujícím dobytím Říma Alarichem roku 410.

Církev se tak od státu nadále osamostatňovala, což způsobily nejen myšlenky Augustinovi a dalších velkých učitelů⁶⁴, ale především slabost západořímského císařství. Jak jsem uvedl v předchozí kapitole, stát v podstatě nedokázal účinně zabránit plenění Alarichových Vizigótů, Attilových Hunů ani Geiserichových Vandalů. Attilovi nevyšlo v tažení na Řím roku 452 vstříc římské vojsko, ale diplomaté v čele s papežem Lvem I. Velikým, o tři roky později tentýž papež dosáhl alespoň toho, že Geiserichovo vojsko Řím po jeho obsazení alespoň nevyválilo a nevyvraždilo, spor Aremoriků a Alanů v Galii zase načas zažehnal atessiodurský biskup German⁶⁵. Biskup Sidonius Apollinaris aktivně bránil roku 470 město Clermont-Ferrand, avšak nakonec bezvýsledně, proti Vizigótům⁶⁶. Na druhé straně nebyli církevní hodnostáři jen odvážní muži či mírotvorci. Biskup města Margus přešel roku 440 k Hunům, po té co byl obviněn z vykrádání jejich hrobek⁶⁷ a například Aurelius Augustin byl po synodě v Karthágu (411) architektem tvrdých

---

⁶² GRANT, Michael. *Pád říše římské*. 2. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, str. 154, ISBN 978-80-7381-770-1.

⁶³ AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2007, 894 s., ISBN 978-80-246-1284-3.

⁶⁴ HANUŠ, Jiří. *Od katakomb ke světové církvi. Rozhovory s historikem starověku Josefem Češkou* 1. vydání, Brno: CDK, 1998, str. 125, ISBN 80-85959-38-0.

⁶⁵ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, str. 222, ISBN 80-7021-386-8.

⁶⁶ MITCHELL, Stephen. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. 2nd Edition, UK: Blackwell Publishing, 2015, str. 329, ISBN 978-1-118-31242-1.

⁶⁷ MITCHELL, Stephen. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. 2nd Edition, UK: Blackwell Publishing, 2015, str. 329, ISBN 978-1-118-31242-1.

zásahů státu proti donatistům. Augustin nejen represe schvaloval, ale přímo je vyžadoval⁶⁸.

Ostatně papežové a vysocí církevní hodnostáři se obecně dostali do pozice výrazně přesahující jejich původní duchovní oblasti. Nebyli vždy populární. Ale měšťané alespoň věděli, že jejich místní církve byla v rukou lidí, kteří věděli, co chtějí a co jiní chtějí po nich⁶⁹. Velmi často suplovali paralyzovanou městskou správu a lid se na ně začal obracet jako k jediné funkční ochraně proti nepřítelům a hospodářskému strádání. Není však možné na církevní představitele pohlížet černobíle. Ani jako na statečné ochránce chudých, řídících své kroky dle Krista, ani jako výhradně po moci a majetku bažící postavy. Pro oba pohledy existuje v dostupné literatuře dostatek podkladů a záleží jen na objektivitě autorů, jaké závěry vyvodí.⁷⁰

Vztahy státu a církve v posledním století existence západořímské říše byli samozřejmě poznamenány okolnostmi. Již bylo zmíněno, že území efektivně pod kontrolou Říma (respektive vlády a císaře sídlících v Ravenně) se během pátého století neustále zmenšovalo. To však nebylo ke škodě růstu římské papežské teokratické moci. Císař Valentinianus III. zákonem již zcela přenechal papeži (v té době již zmíněnému Lvu I. Velikému) plné právo rozhodovat v církevních a věroučných otázkách⁷¹. Což byl ostatně krok k definitivní nezávislosti církve na římském císařství, ve smyslu v jakém ji

---

⁶⁸ HANUŠ, Jiří. *Od katakomb ke světové církvi. Rozhovory s historikem starověku Josefem Češkou* 1. vydání, Brno: CDK, 1998, str. 129-130, ISBN 80-85959-38-0.

⁶⁹ BROWN, Peter. *The Rise of Western Christendom. Triumph and Diversity: A.D. 200-1000*. 10th Anniversary Revised Edition, UK: Blackwell Publishing, 2013, str. 186, ISBN 978-1-118-30126-5.

⁷⁰ DAHLHEIM, Werner. *U kolébky Evropy. Odkaz antického Říma*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 84-92, ISBN: 80-7021-728-6.

⁷¹ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, str. 222, ISBN 80-7021-386-8.

nastínil Augustin. Křesťanství a církev tak do budoucna bude jedinou silou stmelující území bývalého západořímské říše.

Komplikací pro hroutící se západní část říše byl i rozpor mezi ariánskými Germány a katolickými Římany. Od polovičního Góta, později vysvěceného gótského biskupa Wulfily se ariánské křesťanství dostalo nejen ke Gótům, ale rovněž mezi Vizigóty, Ostrogóty, Gepidy, Rugie, Heruly, Burgundy, langobardy, Bavorsy, Sueby a Duryňky⁷². Samotný tento fakt (nemluvě o relaci Říman-barbar) vyvolával mezi římskými a germánskými obyvateli silné pnutí. Ostrogótský král Theoderich Veliký dokonce plánoval sdružit všechny ariánské kmeny proti katolíkům. Tento záměr ztroskotal na franckém králi Chlodvíkovi, o čemž pojednám podrobněji v dalším oddíle.

1.3 Náboženské rozepře

Mocná a bohatá organizace, kterou katolická církev nepochybně během 5. století byla, se přirozeně nedokáže ubránit vnitřním sporům. V rámci církve se sice primárně nabízí rozpory věroučné, často však tvořily pouze zástěrku obyčejnému boji o moc.

Ostatně na území západořímské říše teologie, zejména ve srovnání s východní částí, příliš nekvetla. Na východě se vedli boje o zásadní christologické a trinitární otázky, západ se věnoval soteriologii a praktickým osobním otázkám spásy⁷³. Důstojně stanout po boku východořímským, respektive řeckým teologům dokázali až po více než 100 letech od smrti kartháginského biskupa Cypriána, na sklonku 4. století a začátkem století pátého Ambrosius, Hieronymus, Aurelius

---

⁷² FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 3. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str.99, ISBN: 80-7195-082-3.

⁷³ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 3. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str.73, ISBN: 80-7195-082-3.

Augustinus a papež Lev I. Veliký, jehož lze do výčtu významných západních teologů rovněž ještě zařadit.

Na druhé straně vykazovala církevní západořímská literatura více progresivnějších děl než literatura východní. Důvodem byla skutečnost, že na západě se autoři nadále zabývali výdobytky římské říše, přičemž je zachovávali pro budoucnost (tradice a kompilace) a zároveň si byli vědomi nastávající nové doby a museli se s ní teologicky, filosoficky i prakticky vyrovnat. Naproti tomu na východě nebyla přítomná zřetelná kulturní a politická hranice, takže východní řecká literatura se orientovala výrazně více zpětně⁷⁴.

Zřejmě první vážnou vnitrocírkevní rozepří pátého století s kořeny v západní části impéria přinesl konflikt mnicha Pelagia a biskupa Aurelia Augustina. Vzdělaný Pelagius příliš zdůrazňoval sílu lidské duše, respektive odmítal Augustinovu tezi, že člověk vlastní snahou a úsilím nemůže dosáhnout spásy. Milost Boží tedy pro něj nebyla nezbytnou, byla pouze pomocnicí. Augustinus zareagoval vcelku zuřivě, v roce 411 na synodě v Karthágu prosadil odsouzení tzv. pelagianismu a roku 418 došlo dokonce k odsouzení zákonem. Pelagianismus neměl pro církve zásadní následky, ačkoliv je faktem, že polemika pokračovala nadále a dokonce i po Pelagiově smrti a v jižní Galii se tzv. semipelagianismus udržel až do 6. století⁷⁵.

Další herezí, komplikující v posledním století trvání západořímské říše křesťanské katolické církvi život, byl nepochybně donatismus⁷⁶. Na rozdíl od pelagianismu však tato hereze působila vážné potíže a do sporu byl nucen vstupovat i římský stát. Donatisté opírali svoji oblibu zejména o venkovské obyvatelstvo, které těžce snášelo útlak římských

---

⁷⁴ DROBNER, Hubertus, R. *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*. 1. vydání, Praha: OIKOYMENH, 2011, str. 594-595, ISBN: 9978-80-7298-466-4

⁷⁵ HANUŠ, Jiří. *Od katakomb ke světové církvi. Rozhovory s historikem starověku Josefem Češkou* 1. vydání, Brno: CDK, 1998, str. 138, ISBN 80-85959-38-0.

⁷⁶ JAROŠ, Josef. *Římská společnost a církve ve 4. století*. Bakalářská práce, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta, 2015.

úřadů, městských podnikatelů i velkostatkářů. Církev katolická naproti tomu cílila především na romanizované vlastníky půdy⁷⁷.

Donatistická církev, považující se za církev zbožných a svatých, byla dobře organizovaná a šířila nepřátelství a pohrdání vůči církvi katolické. Donatisté v principu požadovali pouze větší nezávislost na světské moci. Na druhou stranu donatističtí fanatici tzv. *circumcelliones* se při svých taženích neštíteli násilí a teroru.

Za této situace se v roce 411 v Karthagu konala teologická disputace s katolíky vedenými Augustinem (284 donatistických biskupů proti 286 biskupů katolických). Donatisté se katolíkům nemohli v teologii rovnat a svými obstrukcemi jen usnadnili svou porážku. Následovalo císařské nařízení (412), podle kterého museli donatisté přenechat katolické církvi své kostely a donatističtí biskupové raději odešli do vyhnanství. V tomto případě se nejlépe ukázala Augustinova představa o těsné spolupráci světské a církevní moci. Augustin vládní represe schvaloval a rovněž je i požadoval s teologicky mylným odůvodněním v pánově příkazu otrokům (Lk 14,23) a pověstným "*Coge intrare!*".

V konečném důsledku však násilná katolizace církve v Africe západořímské říši příliš neprospěla. Zejména v době vpádu vandalů vedených Geiserichem byli donatisté v silném podezření, že zejména *circumcelliones* svými akcemi nepříteli napomáhali⁷⁸.

Jak jsem již uvedl, klíčové teologické spory však probíhaly v pátém století na východě. V plném proudu byly teologické kontroverze mezi idealisticky racionální školou antiochijskou a rigorózně dogmatickou školou alexandrijskou. Ačkoliv konstantinopolský koncil již roku 381 rozhodl o

---

⁷⁷ Donatus & the Donatist Schism. In: [online]. [cit. 2016-13-10]. Dostupné z: <http://www.earlychurch.org.uk/donatism.php>

⁷⁸ GRANT, Michael. *Pád říše římské*. 2. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, str. 167, ISBN 978-80-7381-770-1.

soupodstatnosti všech tří osob boží Trojice, zůstávala otevřena otázka, nakolik byl Ježíš Kristus za svého života člověkem a nakolik bohem. Pro katolickou církev byl podle zde přijatého vyznání, tzv. *Nicaeno-Constantinopolitana*, Ježíš věčným Bohem a proto jeho matka Marie byla označována jako θεοτόκος (bohorodička). Antiochijská škola však zastávala názor, že Marie byla pouze Χριστοτόκος (kristorodička)⁷⁹. Ačkoliv tento spor, který se odehrával primárně na východě, není předmětem této práce, za zmínku stojí, že již mnohokrát popsaný střet konstantinopolského patriarchy Nestoria a alexandrijského biskupa Kyrilla (Cyrila) byl typickou ukázkou boje o moc pod pláštíkem věroučného sporu. Silné postavení Nestoria u císařského dvora mimoto nezvklala propracovaná Kyrillova teologie, ale mocné dary Kyrillových legátů, kteří zkorumpovali v podstatě všechny vlivné císařovi hodnostáře⁸⁰.

Názory některých autorů však mocenský aspekt relativizují a do popředí mezi důvody sporu přeci jen staví vážné teologické a náboženské přesvědčení⁸¹.

Krátká zmínka o tomto sporu je nutná jako pozadí pro další kontroverzi, do které již významně vstoupil představitel západní části říše, sám papež Lev. I. Veliký.

Vlivný stoupenec alexandrijské školy, konstantinopolský opat Eutyches, horlivě podporoval nový boj proti údajně pokračujícímu nestoriánství, který rozvířil nástupce Kyrilla Dioskoros, stejně zákeřný a nesnášenlivý jako jeho předchůdce⁸². Antiochijský patriarcha spolu se svým konstantinopolským kolegou, kteří se cítili ohroženi, však

---

⁷⁹ JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. 1. vydání, Praha: Česká katolická charita, 1990, str. 19-21.

⁸⁰ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, str. 196-201, ISBN 80-7021-386-8.

⁸¹ DROBNER, Hubertus, R. *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*. 1. vydání, Praha: OIKOYMENH, 2011, str. 597, ISBN: 9978-80-7298-466-4

⁸² ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, str. 202, ISBN 80-7021-386-8.

tentokrát nehodlali nečině přihlížet a obvinili Eutycha pro změnu z apollinarismu. Východořímský císař následně rozhodl, že spor bude rozřešen na koncilu svolaném roku 449 do Efesu.

Mezitím se Eutyches mimo jiné odvolal k římskému papeži, Lvovi I., který nepromarnil příležitost. Jeho pozice biskupa jediného významného neřeckého města mu zajišťovala určitou výhodu při vyvažování vztahu západ-východ⁸³. Pokládal se za zcela kompetentního spor sám autoritativně rozhodnout, do Efesu sice vyslal tři legáty, avšak koncil považoval již za zbytečný. Proto zaslal konstantinopolskému patriarchovi Flavianovi věroučný list *Epistula dogmatica ad Flavianum*, tzv. *Tomus Leonis*⁸⁴, kde detailně rozvedl tezi o dvou věčných Ježíšových přirozenostech, domnívá se, že i tentokrát bude platit západní zásada *Roma locuta, causa finita*. Eutyches však ustoupit nehodlal. Eutychovi nakloněný Dioskoros, který koncilu předsedal, neumožnil jeho odpůrcům na koncilu účast a znemožnil papežovým legátům přečíst text obsahující *Tomus Leonis*. Antiochijský i konstantinopolský patriarcha byli prohlášeni za heretiky a papežovi legáti vyhnáni. Papež Lev I. synod ostře odsoudil, razil pro něj označení *latrocinium Ephesinum* (lupičská synoda) a žádal o svolání nového koncilu do Itálie. S pomocí západního císařského dvora (Valentinianus III.) a vyšší moci (východořímský císař Theodosius II., odmítající západní vměšování, zemřel) se podařilo svolat nový koncil, později označený jako IV. ekumenický, do Chalcedonu roku 451. Západ byl zastoupen slabě, přesto byl konečně přečten *Tomus Leonis*, avšak papežským legátům se nepodařilo prosadit jej beze změny jako věroučný kánon⁸⁵. Silný odpor

---

⁸³ BROWN, Peter. *The Rise of Western Christendom. Triumph and Diversity: A.D. 200-1000*. 10th Anniversary Revised Edition, UK: Blackwell Publishing, 2013, str. 191, ISBN 978-1-118-30126-5.

⁸⁴ LOHSE, Bernard. *Epochy dějin dogmatu*. 2. vydání, Jihlava: Mlýn, 2010, str. 74, ISBN 978-80-86498-37-9.

⁸⁵ JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. 1. vydání, Praha: Česká katolická charita, 1990, str. 22-23.

papežských legátů pak vyvolal poslední z 28 přijatých kánonů, stanovující, že konstantinopolský stolec má užívat stejné výsady jako římský a zaujímat hned po něm druhé místo⁸⁶. Papež Lev I., který jednoznačně zastával nauku o papežském primátu, odepřel schválení. Negativní rozhodnutí papeže bylo na východě respektováno pouze formálně a v řeckém pravoslaví zůstal 28 kánon nadále platný⁸⁷.

V rámci koncilu bylo rovněž přes odpor papežských legátů (věc přeci rozhodl již papež ve svém textu), všemi biskupy podepsáno vyznání, tzv. *Chalcedonense*, které jasným a výstižným způsobem předběžně uzavřelo christologický spor - Ježíš Kristus je jedna osoba, zároveň Bůh, tak člověk⁸⁸.

1.4 Shrnutí - předběžný závěr

Na základě výše uvedených informací lze vyvodit předběžné závěry k hypotézám stanoveným v úvodu práce.

Nesmírně složitou je otázka vlivu církve na pád západořímské říše. Ověřovaná hypotéza je stanovena tak, že předpokládá nevýznamný vliv a nízkou míru podílu ke zhroucení impéria.

Pro ověření této hypotézy lze využít McGiffertovu úvahu o hodnotě vlivu církve na konkrétní stát (viz Úvod) avšak inverzně upravenou - tedy byla římská říše po příklonu ke křesťanství horší než před obeznámením se s ním?

Odpověď lze určit, pokud získáme informace, zda církev významně přispěla k poklesu běžné životní úrovně, ve velkém

---

⁸⁶ MITCHELL, Stephen. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. 2nd Edition, UK: Blackwell Publishing, 2015, str. 327, ISBN 978-1-118-31242-1.

⁸⁷ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, str. 209, ISBN 80-7021-386-8.

⁸⁸ LOHSE, Bernard. *Epochy dějin dogmatu*. 2.vydání, Jihlava: Mlýn, 2010, str. 77, ISBN 978-80-86498-37-9.

měřítka zhoršila společnost, způsobila pokles obecného morálního standardu a výrazně zhoršila kvalitu občanských institucí včetně ekonomiky. Pokud by většina odpovědí byla ano, nepochybně by bylo možné konstatovat, že církve rozhodnou měrou přispěla k pádu západní části impéria. Takto jednoduchá nebo černobílá však problematika není. Pro maximální míru objektivity je nutné velmi obezřetně hodnotit díla autorů jako byl Zosimos⁸⁹, Edward Gibbon⁹⁰ či do jisté míry Michael Grant⁹¹, kteří křesťanství připisují pokud ne přímo fatální podíl, tak minimálně podstatný díl viny na pádu západořímské říše. Střízlivě je však nutné nahlížet i na autory opačného charakteru, například Eusebios z Kaisareie⁹², Sókrates Scholastikos⁹³ nebo Sózomenos⁹⁴, pro které bylo naopak křesťanství hlavní dějinnou silou.

Moderní autoři se shodují, že za pádem západořímské říše stálo faktorů hned několik a dnes již v podstatě není možné určit, který byl nejvýznamnější. Spíše se přiklání ke spolupůsobení šesti ničujících problémů⁹⁵. Každý byl sám o sobě závažný, samostatně však zřejmě řešitelný. Naráz však těmto potížím říše již čelit nedokázala. Stručně je nyní nastíním, aby bylo možné následně objektivně posoudit roli církve.

---

⁸⁹ ZOSIMOS. *Stesky posledního Římana*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1983, str. 297, 01-040-83

⁹⁰ GIBBON, Edward. *Úpadek a pád římské říše*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1983, str. 81, ISBN: 01-094-83.

⁹¹ GRANT, Michael. *Pád říše římské*. 2. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, str. 152, ISBN 978-80-7381-770-1.

⁹² EUSEBIUS. *Desatero knih historie církvevní*. Praha: Bedřich Rohlíček v Arcibiskupském semináři, 1885, 553 s.

⁹³ SCHOLASTICUS, Socrates. *Church history*. In: [online]. [cit. 2016-19-11]. Dostupné z: <http://www.newadvent.org/fathers/2601.html>.

⁹⁴ SOZOMENOS. *Ecclesiastical history*, In: [online]. [cit. 2016-25-10]. Dostupné z: <http://www.newadvent.org/fathers/2602.htm>.

⁹⁵ GRANT, Michael. *Pád říše římské*. 2. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, str. 152, ISBN 978-80-7381-770-1.

Zcela jistě selhala armáda, kdy generálové sledovali především vlastní zájmy a řešili své mocenské touhy, přičemž lid, dříve páteř slavných římských legií dělal vše proto, aby se vojenské službě vyhnul. Nezbyvalo tak nic jiného, než do armády najímat barbarské válečníky, což jednak postupem času začalo být ekonomicky neúnosné a především nespokojení barbaři v římském vojsku byli stálou hroznou impériu samotnému.

Hluboká propast zela mezi třídami římské společnosti. Fakticky všechny třídy byly v pátém století zaměřeny proti státu. Chudí zcela bez zastání a naděje na lepší život, ekonomicky drčená střední třída ani nejbohatší vrstva velkostatkářů neměla defacto na státu zájem, byť každá z trochu jiných důvodů. Třetím důvodem byla obecná ztráta důvěry. Konkrétně důvěry lidu v císaře, kteří se až na výjimky stali pouhými loutkami, tak důvěry ve stát, respektive státní úřady a byrokracii, který spíše než cokoliv jiného svůj lid svazoval a omezoval. Za další kritický faktor je považováno selhání partnerství, jednak mezi východem a západem a rovněž mezi Římany a foederáty. V prvním případě vedla řevnivost mezi oběma částmi říše v pád té slabší - západní. V případě druhém nespokojení foederáti byli stálou hrozbou jednotě západu. Dalším důvodem byly skupiny nezúčastněných, tj. nezanedbatelné skupiny obyvatel dobrovolně se vyřazujících ze společenského dění (poustevníci, mniši, jeptišky apod.). Další skupinu vyřazených či nezúčastněných vytvářel stát sám - pronásledováním a útlakem pohanů, byť snahou bylo vytvořit náboženskou jednotu. Posledním důvodem, jenž bývá uváděn, jsou vnitřní podvratné síly. První skupinu tvořily tentokrát pohané, sebeuspokojení římskou historií a tradicí zůstali trestuhodně neteční k blížící se katastrofě⁹⁶. Druhou skupinu tvořily naopak křesťané vedení tezemi Aurelia Augustina (obdobně však hovořil již Ambrosius) o říši pozemské, jíž

---

⁹⁶ GRANT, Michael. *Pád říše římské*. 2. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, str. 143-151, ISBN 978-80-7381-770-1.

netřeba sloužit a říši ideální, nebeské. Tomuto smrtícímu koktejlu nedokázala západořímská říše odolat.

Jakým způsobem se na těchto faktorech podílela katolická církev? Z dostupné literatury lze vyvodit, že určitý podíl měla katolická církev (podrží-li se výše uvedeného názvosloví) na vzniku skupin nezúčastněných, kdy mnišství a askeze oslabovalo obranyschopnost impéria a aktivní snaha katolických představitelů vymítit pohanství vyřazovala ze společnosti část nesporně schopných. Nepochybně částečně církev vytvářela s podporou teologie Augustina podvrtné síly rezignující na hájení zájmů impéria. A v neposlední řadě z části přispěla k propasti mezi třídami stálým nabýváním státního majetku (nepochybně z části vina státu samotného), který se pak říši zoufale nedostával.

Čistě technickou logikou lze dovodit, že ze 13 dílčích faktorů pádu církev participovala v negativním smyslu na pouhých čtyřech. O dominantním vlivu katolické církve, respektive křesťanství nemůže být řeči.

Tuto hypotézu pak definitivně potvrdí dosazení uvedených skutečností do McGiffertovi definice, přičemž zjišťujeme, že katolická církev nepřispěla zásadním způsobem k poklesu běžné životní úrovně, ve velkém měřítku nezhoršila společnost, nezpůsobila pokles obecného morálního standardu a výrazně nezhoršila kvalitu občanských institucí včetně ekonomiky. Její podíl na těchto skutečnostech byl jen částečný. Římská říše se přijetím křesťanské víry, jako víry státní, prokazatelně nestala horší. Západořímská říše by se pod tlakem výše uvedených faktorů (i těch, kde katolická církev vliv neměla) z nejvyšší mírou pravděpodobnosti rozpadla tak jako tak. Jsem názoru, že fakta podporují první hypotézu této práce, tedy katolická církev a křesťanská víra neměla na tomto zhroucení významný podíl ani jej zásadně neurychlila.

Ze zjištěných skutečností vyplývá, že stejně jako církev ovlivnila či přispěla ke vzniku části negativních faktorů

způsobujících definitivní pád západořímské říše, stejně tak ji lze připsat určité zásluhy na zmírnění těžkého života té doby⁹⁷. Z části jistě přispěla ke zlepšení situace otroků, z části ke zrušení krvavých gladiátorských zápasů a především ve velkých městech byla díky svému rostoucímu majetku schopna charitativní činnosti. Na druhé straně nelze pominout, že za každou uvedenou skutečností je rovněž zcela světský, ekonomický důvod. První dva aspekty nepochybně ovlivnil fakt, že pracovní síly, tedy otroků, byl již nedostatek a charity byla církev schopna primárně díky mohutnému shromažďování majetku, který zase oslaboval římský stát.

Na poli společensko-kulturním již v té době začalo být však zřejmé, že to bude právě církev, kde po další staletí bude uchováváno vědění a vzdělanost.

Závěrečná otázka se táže po charakteru církve a křesťanství, které se stalo státním náboženstvím. Jde o problematiku, kterou lze výstižně popsat slovy Tomáše Halíka, který říká následující.

Spojit náboženství s politickou mocí je ohromné pokušení pro politické i náboženské vůdce, kteří si pak toto neblahé manželství různě zdůvodňují a omlouvají. Tím se ale víra proměňuje ve vnějškovou náboženství, pro něž je víra jen prostředkem k čemusi dalšímu, náboženští představitelé ztrácejí nejen svou věrohodnost, ale je kompromitováno náboženství jako takové. Silné propojení politické moci s náboženstvím je typické pro celé dějiny islámu a pravoslaví. Dlouho bylo zátěží i pro katolickou církev a tradiční luteránství⁹⁸.

Ztráceli náboženští vůdcové v pátém století svoji věrohodnost? Bylo náboženství propojeno s politickou mocí

---

⁹⁷ MCGIFFERT, Cushman, Arthur. The Influence of Christianity upon the Roman Empire, *The Harvard Theological Review*, Vol. 2, No. 1 (Jan., 1909), s. 28-49, Cambridge University Press.

⁹⁸ HALÍK, Tomáš. *Spojit náboženství s politickou mocí je ohromné pokušení*. In: [online]. [cit. 2016-19-10]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/tomas-halik-spojiti-nabozenstvi-s-politickou-moci-je-ohromne-pokuseni-20160625.html

opravdu natolik, že víra byla pro politické špičky jen prostředkem a nástrojem moci?

Jak již bylo uvedeno, převzít dosavadní společenské, sociální a kulturní úkoly rozpadajícího se státu mohla jediné nějaká konstantní instituce a tou byla církev.

Již od dob císaře Konstantina I. Velikého, kdy se křesťanství stalo státním náboženstvím, byli zejména představitelé státu spíše než upřímnou vírou v Krista a Boha vedeni politickými důvody a křesťanství jim sloužilo k prosazování svých individuálních, často sobeckých zájmů a ambicí. O povrchnosti víry světských panovníků na sklonku existence římské říše podle mého názoru tedy nemůže být pochyb, byť nejde o kategorický závěr bez výjimek

Co se týče církevních představitelů, zde je objektivně nutno konstatovat, ačkoliv nesporně mezi nimi byli bezohlední a sobečtí lidé toužící po svém vlastním prospěchu a moci, že téměř vždy, zejména u představitelů nejvyšších, byla upřímná víra v Ježíše Krista v nějaké míře přítomna. V pátém století nelze ještě hovořit o krizi důvěry v náboženské vůdce, právě naopak. Biskupové spravující jednotlivá města na místo paralyzovaných úřadů nebo papež Lev I. Veliký budiž toho příkladem.

Na druhé straně křesťanská církev jasně vykazuje znaky jakéhokoliv náboženství či víry ve službách státu (moci). Tendence získat vliv nad světskými vládci, rozšiřování moci a bohatství je běžným průvodním jevem mocných náboženství, či spíše náboženských vůdců po celou historii lidstva. Církev a kněží obdrželi od státu často významná privilegia, ačkoliv světské hodnosti označovala církev jako *vanitas*⁹⁹, tedy prázdné a marné. Přesto je církev velice ráda přijímala.

Víra vždy sloužila na jedné straně zájmu státu (národa, kmene) a na druhé straně náboženští předáci usilovali s různou

---

⁹⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 38, ISBN 978-80-7021-705-4.

intenzitou o klíčový vliv nad předáky světskými, pokud dokonce tato pozice nesplývala v jedné osobě.

Křesťanská církev usilovala o vliv a moc v pátém století zcela srovnatelně například s náboženstvím a kněžími starého Egypta¹⁰⁰, Aztéků¹⁰¹, židovských velekněží¹⁰², řeckých pohanských kněží¹⁰³ či v pozdějších stoletích islámských náboženských vůdců.

---

¹⁰⁰ SHAW, Ian. *Dějiny starověkého Egypta*. 1. vydání, Praha: BB/art, 2010, 570 s., ISBN: 978-80-7381-860-9.

¹⁰¹ KATZ, Friedrich. *Staré americké civilizace*, 1. vydání, Praha : Odeon, 1989, 469 s., ISBN 80-207-0151-6.

¹⁰² SCHÄFER, Thomas. *Dějiny Židů v antice*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2003, 264 s., ISBN 80-7021-633-6.

¹⁰³ POKORNÝ, Petr. *Řecké dědictví v Orientu*. 1. vydání, Praha: OIKOYMENH, 1993, 377 s., ISBN 80-85241-50-1.

II. ÚZEMÍ BÝVALÉ ZÁPADOŘÍMSKÉ ŘÍŠE V 6. STOLETÍ

V rámci druhé oddílu bude řešena otázka vztahu církve a společnosti na jednotlivých územích rozpadlé západořímské říše. Z logiky věci bude v závěru učiněn předběžný závěr pouze k dvěma hypotézám, jelikož hypotéza třetí, vliv církve na zhroucení západořímské říše, byla již řešena v předchozím oddílu. Pro úplnost podotýkám, že primárně bude předmětem zkoumání situace na konkrétních území a nikoliv dějiny jednotlivých národů daná území obývající či se na nich střídající.

2.1 Situace ve společnosti v jednotlivých regionech

Roku 476 tedy skončila éra věčného Říma, ačkoliv si to zřejmě žádný současník tohoto okamžiku plně neuvědomoval. Avšak z hlediska historického znamenal rok 476 konec celé jedné civilizace. Civilizace nová, vznikající na jejím území, na ni samozřejmě navazovala, ale v mnoha oblastech musela hledat jiné cesty, než zaniklá antika.

Nejprve je nutné připomenout, že pádem západní části římská říše jako taková neskončila. Ta nadále přetrvala ve své východní polovině. Východořímská říše, později zvaná Byzantská, přetrvala téměř dalších deset století. Její existenci ukončili až Turci roku 1453 definitivním dobytím Konstantinopole. Pro úplnost je nutné alespoň stručně nastínit, proč východní část říše nezanikla spolu se svou západní polovinou. Předně, východ nečelil tak výraznému ekonomickému úpadku. Obecně byl bohatší, řemesla si držela kvalitu, dařilo se "mezinárodnímu" obchodu a většina měst si zachovala svůj ekonomický význam, jelikož rustikalizace venkova nebyla natolik pokročilá. V neposlední řadě východořímská říše nečelila natolik intenzivním útokům barbarských nepřátel. Útoky Peršanů a barbarů na Balkáně východořímská armáda zvládla. Naopak, dokonce měla tolik sil,

že za vlády císaře Justiniána I. Velikého, v letech 533-554, dočasně získala zpět mnohá bývalá římská území.

Zpět však k předmětu zkoumání druhého oddílu. Budou jimi jednotlivá území bývalé západořímské říše, nyní pod nadvládou barbarských králů. Tyto území budou nadále ovlivňovány směsí antické civilizace a křesťanství, obohacené i deformované barbarskými národy.

Kdo vlastně byly tyto tzv. barbaři? A jak se obecně chovali na obsazených římských území? Barbarské kmeny, jejichž stěhování tak významně ovlivnilo evropskou historii, předně nelze vnímat jako jednolitě trvalé celky. Kmeny se během staletí stěhovaly, rozpadaly a tvořily společenstva nová. Nebyly rovněž příliš početní, což je často v rozporu se vžitou představou ohromných hord drtících římskou říši. Nevelký počet barbarů rovněž vytvořil základní módy soužití s původním římským obyvatelstvem na obsazených území. Žití vedle sebe, spolužití a podrobení¹⁰⁴.

V prvním případě vítězní barbaři vládli, jiné právo platilo pro ně a jiné pro římské obyvatelstvo, přičemž jejich elitě byly ponechány majetky i soudní pravomoci nad spoluobčany. Vládnoucí barbaři, povětšinou ariáni, tolerovali katolíky z řad domácích obyvatel.

V případě druhém barbaři získali část majetku, barbar byl vládcem, ale původní obyvatelstvo participovalo na správě státu. Spolužití usnadňovala i snaha dobyvatel převzít katolickou víru a co nejrychleji vytvořit z obyvatelstva jednolitý celek.

Poslední možností bylo naprosté ovládnutí daného území, podrobení původního obyvatelstva jako celku včetně vládnoucích jeho elit.

---

¹⁰⁴ MEZNÍK, Jaroslav. *Přehled dějin středověké západní Evropy. I. Vznik středověké Evropy (5.-11.století)*. 1. vydání, Brno: Masarykova Universita, 1995, 119 s., ISBN: 80-210-1185-8.

Dalším charakteristickým znakem barbarských národů bylo odlišné pojetí státu oproti římskému chápání. V každé fázi římské říše platilo, že stát je více než císař, stát nebyl jeho majetkem. Opačně tomu bylo u barbarů (germánů). Proto tedy každý syn barbarského panovníka měl po jeho smrti nárok na část území. Vláda bývala svěřena nejstaršímu synovi, ti mladší však museli dostat část dědictví. Tak docházelo v nástupnických státech západořímské říše k jejich neustálému dělení.

Historiografie barbarského tématu odráží evropský zvláštní, téměř schizofrenní, postoj k této problematice. Obecně se předpokládá se, že barbaři představují "špatnou věc", tedy konec civilizace a dobu temna. V tomto způsobu vidění historie jsou za jedno francouzští a italští historici, kteří pohyb germánských kmenů do říše obecně označují jako "barbarskou invazi ("les invasions barbares", "le invasioni barbariche"). Na druhé straně, zejména mezi německými historiky, tato událost získala téměř heroický rozměr. Pohyb barbarských kmenů byla "dobrá věc", způsobující kolaps dekadentní, zastaralé společnosti a korumpované autokracie¹⁰⁵. I tyto zcela rozdílné názory (shodující se jedině v tom, že barbaři zničili Římské impérium) svědčí o složitosti problematiky a faktické nemožnosti zaujmout k pohybu barbarských kmenů, respektive k jejich vlivu na další osud Evropy černobílá, jednoznačná stanoviska.

Nyní, když jsou popsány elementární módy fungování nových útvarů na území západní části římské říše, můžeme přejít k ekonomicko-politickým aspektům vývoje na daných území v šestém století. Poznáme tak prostředí, ve kterém se utvářely vztahy společnosti a církve, určující pak středověké poměry v Evropě.

---

¹⁰⁵ HALSALL, Guy. *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*. 3rd Edition, New York: Cambridge University Press, 2012, str. 21-22, ISBN: 978-0-521-43543-7.

2.1.1 Itálie

Nejprve se zaměřím na analýzu situace v srdci bývalé západořímské říše, na území Itálie a přilehlém okolí.

Západořímskou říši jsme opustili v roce jejího definitivního pádu, do konce pátého století zbývalo ještě téměř 25 let. Jaká tedy byla hospodářská, vojensko-politická a sociální situace v Itálii na sklonku pátého století a během celého století šestého?

Odoaker, náčelník a provolaný král italského barbarského vojska, vládl po svržení posledního západořímského císaře s tichým souhlasem císaře východřímského, Zenóna. Ten se však s Odoakerovou vládou nikdy neshodl a povolal proti němu svého defacto klienta, ostrogótského krále Theodericha I¹⁰⁶. Ten v letech 489 a 490 Odoakera porazil a nakonec úskočně zavraždil v Ravenně.

Zenón jmenoval Theodericha patriciem a dokonce jej adoptoval, a to formou *adoptio per arma*, což se rovnalo v očích Germánů pokrevnímu příbuzenství¹⁰⁷. Theoderich tak měl náhle závazky jednak z titulu římského úředníka vůči císaři a zároveň z titulu krále vůči svým Ostrogótům. Theoderichova říše kromě Itálie samotné zahrnovala i Sicílii, Dalmatii, část Panonie a Raetie a v určitý okamžik i část jižní Galie. Theoderich, znalý římského způsobu vládnutí, se snažil o co nejužší spolupráci s římskými obyvateli a měl v úmyslu navazovat na římské tradice. Jeho způsob vládnutí byl tedy jednoznačně výše popsanou variantou "spolužití". Římané obsadili fakticky všechny vysoké funkce v oblasti civilní územní správy (*praefectus praetorio*), civilní administrativy (*magister officiorum*) a královského kancléře (*quaestora*).

---

¹⁰⁶ JORDANES. *Gótské Dějiny/Římské dějiny*. 1. vydání, Praha: Argo, 2012, str.181, ISBN: 978-80-257-0744-9.

¹⁰⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 120, ISBN 978-80-7021-705-4.

Ostrogóti naopak zastávali zejména úřady správce královských statků (*comes patrimonii*) a ve velení vojsku. Ostrogótská a římská správa se tak vzájemně doplňovala a splývala.

Klíčový aspekt vznikajícího království, tj. rozdělení půdy, se Theoderich I. snažil vyřešit spravedlivě, svým mužům přiděloval především půdu poražených Odoakerových vojáků a snažil se předcházet křivdám na původních obyvatelích.

Jeho více než třicetiletá vláda byla pro Itálii šťastným obdobím. Poklesly ceny zemědělských komodit, dopravní cesty se staly bezpečnější a prostému lidu se oproti chaosu na sklonku existence říše přeci jen ekonomicky a sociálně ulevilo.

Roku 523 se však změnil Theoderichův pohled na původní římské obyvatelstvo. Nešťastná korespondence senátora Albina s Konstantinopolí o nástupnictví v Ostrogótském království, byla po udání Římana Cypriana považována za velezradu. Je pravděpodobné, že krále znejistily i snahy některých Římanů s pomocí východu dosáhnout změny vládnoucích poměrů v Itálii, po té co se zkomplikovala Theoderichova snaha o zajištění nástupnictví¹⁰⁸.

Smrtí za Theoderichův pocit zrady zaplatil i význačný vzdělanec a filosof Boethius (hájící Albina) a jeho tchán Symmachus, příslušníci římské aristokracie.

Roku 526 Theoderich zemřel a vládu po něm převzala jeho dcera Amalasintha, vládnoucí jako regentka za Theoderichova vnuka Atalaricha. Ta poctivě dodržovala otcův záměr žít s původními obyvateli v míru a dokonce navrátila zkonfiskovaný majetek římské aristokracii, pronásledované v posledních letech Theoderichova života. Amalasintha čelila po dobu svého regentství averzi ostrogótských předáků, vyčítajících jí přílišnou náklonnost k Římanům. Reagovala však nečekaně tvrdě a nechala popravit mimo jiné velitele vojska Tuluina.

---

¹⁰⁸ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 128, ISBN 978-80-7021-705-4.

Sama Amalasintha však nakonec byla zavražděna, jelikož po smrti Atalaricha (534), přijala jako spoluvládce Theoderichova synovce Theodahada, který v touze po neomezené moci zapříčinil její smrt¹⁰⁹. Tato událost byla zcela klíčová pro další osud Ostrogótské říše na italském území. Východořímský císař Justinián, popuzen smrtí své chráněnkyně, uvítal záminku k válce¹¹⁰. Roku 535 byl vyslán úspěšný vojevůdce Belisarius, aby pro římskou říši znovu dobyl Itálii a Sicílii. Dobył Neapol a brány mu otevřel i samotný Řím¹¹¹. Po těžkých a dlouhých bojích, kdy Belisariova vojska posílila další armáda vedená Narsem, nakonec byla pro východní říši znovu dobyta Itálie i Sicílie a nakonec i Afrika (viz dále). V těchto bojích padl i poslední schopný ostrogótský král Totila (552)¹¹², jenž čněl mezi větším počtem králů střídajících se po Theoderichovi.

Velké východořímské vítězství "oslavil" Konstantinopolský dvůr přísným uplatněním tvrdého daňového systému a císař Justinián dále mohl snít svůj sen o restauraci mocné římské říše. Ostrogótský stát na území Itálie zanikl brzy, jelikož se po smrti Theoderichově nedokázal vypořádat s vnitřním sociálním vývojem, tedy averzí mezi barbary a Římany.

Po zbytek šestého století utvářeli vývoj na území Itálie Langobardi, další z tzv. barbarských kmenů. Kmen sídlící v Panonii, nejprve rozdrtil říši Gepidů a poté, ohrožen Avary, spolu se zbytky právě Gepidů, Sasů, Durynků, Svěbů, Herulů,

---

¹⁰⁹ JORDANES. *Gótské Dějiny/Římské dějiny*. 1. vydání, Praha: Argo, 2012, str.106, ISBN: 978-80-257-0744-9.

¹¹⁰ PROKOPIOS, z Kaisareie. *Válka s Góty*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1985, str. 19, ISBN 01-103-85.

¹¹¹ PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřátelé*. 1.vydání, Praha: Miroslav Sobotka, FIGHTER PUBLICATIONS, 2007, str. 313, ISBN 978-80-86977-10-2.

¹¹² PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřátelé*. 1.vydání, Praha: Miroslav Sobotka, FIGHTER PUBLICATIONS, 2007, str. 314, ISBN 978-80-86977-10-2.

Sarmatů a Bulharů vtrhl roku 568 do Itálie¹¹³. Nástupce vojevůdce Narsa, východořímský *praefectus* Longinus útoku čelit nedokázal. Přesto Langobardi nedobyli Itálii celou, v moci východu zůstala Sicílie, vévodství římské a Neapolské a tzv. exarchát Ravenna¹¹⁴. Langobardi se v Itálii chovali dle modu "podrobení", tedy území se snažili zcela ovládnout. Zejména v prvních letech jejich vlády docházelo k drancování, vraždění a terorizování místních obyvatel systémem pravidelných plateb¹¹⁵. Teprve po roce 584 za vlády krále Authariho začalo docházet k určitému sjednocení Římských a Langobardských elit. Pod vládou Langobardů tak italské území zůstalo po celý zbytek v této kapitole zkoumaného šestého století.

V zemi se nacházela velká, i když oslabená urbanizační síť a velké množství silničních spojů, přístavišť a stále funkčního kapitálu byzantsko-řeckých a židovských obchodních prvků. Vysílená země podlehla vojenské síle Langobardů, kterým mohla nabídnout funkční přístavy, města, cesty, výbornou bonitu půdy, vysokou kulturu a organizaci zemědělských prací, akvaduktů a nejrůznější účelové stavební jednotky. Langobardi se přizpůsobili životu a struktuře výrobního cyklu země s nevídanou intenzitou¹¹⁶.

---

¹¹³ ŘEHOŘ, Z Toursu. *O boji králů a údělu spravedlivých*. 2. vydání, Praha: Argo, 2005, str. 167, ISBN: 80-7203-597-5.

¹¹⁴ MEZNÍK, Jaroslav. *Přehled dějin středověké západní Evropy. I. Vznik středověké Evropy (5.-11.století)*. 1. vydání, Brno: Masarykova Universita, 1995, 119 s., ISBN: 80-210-1185-8.

¹¹⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 278, ISBN 978-80-7021-705-4.

¹¹⁶ ČECHOVÁ, Vlasta, *Langobardská Itálie v 7.-8. století*. Scripta facultatis philosophicae universitatis ostraviensis č.94, 1. vydání, Ostrava 1996. str. 26, ISBN 80-7042-445-1.

2.1.2 Galie

Události odehrávající se na území bývalého západořímského území Galie byly určující pro další vývoj Evropy. Nešlo jen o obecné směřování Evropanů, ale vývoj v Galii definoval do budoucna, takřka po celý středověk, i vztahy mezi společnostmi a církví. Jelikož tento vztah je předmětem mé práce, je opět nezbytné alespoň stručně popsat politicko-hospodářskou situaci na tomto území během zkoumaného pátého století.

Vývoj v Galii byl určován Franky, kteří postupně celé území ovládli a vytlačili nebo zničili dva klíčové státní útvary, Burgundský a Vizigótský stát.

Po pádu západořímské říše zůstalo v římských rukách (lze-li tuto vládu vůbec takto označit) pouze území mezi řekami Samarou a Ligerem. Toto území bylo pod vedením Syagria, za do Říma bychom řekli *magistra militum per Gallias*. O poslední enklávě římského císařství postačí konstatovat, že ji v roce 486 po bitvě u Suessiones zlikvidoval Franský král Chlodvík¹¹⁷. Na sklonku pátého století tak v Galii zůstávají pouze tři významné síly, Franské, Vizigótské a Burgundské království.

Vrcholem Burgundské říše byl právě přelom pátého a šestého století. Na gallském území se Burgundi objevili již počátkem 5. století, kdy byli věrnými foederáty Římanů¹¹⁸. Jimi získaná půda se poměrně rychle stávala dědičným vlastnictvím jednotlivých rodin. Burgundští vládci totiž zvolili jako mód soužití s původním obyvatelstvem "spolužití". Proto i další vlny burgundských přistěhovalců dostávali jen polovinu půdy původních vlastníků¹¹⁹. Na území, které Burgundi ovládali, byly

---

¹¹⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009, str. 60, ISBN: 978-80-7021-942-3.

¹¹⁸ MITCHELL, Stephen. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. 2nd Edition, UK: Blackwell Publishing, 2015, str.254 ISBN 978-1-118-31242-1.

¹¹⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 172, ISBN 978-80-7021-705-4.

vztahy mezi tzv. galořímány a "barbary" korektní. Burgundi se snažili napodobovat římskou kulturu, společně se Římany své území bránili (např. Arvernus) a územní celky (*pagi*) spravoval vždy jeden *comes* pro galořímány a jeden pro Burgundy. Rovněž právo bylo dvojité, pro Burgundy a jejich spory s galořímány platil zákoník *Lex Gundobada* a pro původní obyvatele *Lex Romana Burgundionum*.

Vztahy se sousedy již tak idylické nebyly. Okolo roku 500 byl burgundský král Gundobad poražen frankem Chlodvíkem, krom povinnosti daňových odvodů se však porážka nijak nedotkla územní celistvosti Burgundska. Dokonce roku 507 již Burgundsko stálo jako spojenec Chlodvíka ve válce proti Vizigótům.

Přesto se však Frankové stali osudem Burgundů. A nezabránil tomu ani fakt, že roku 516, po smrti krále Gundobada, se za vlády jeho syna Sigismunda stalo Burgundsko zcela katolickým královstvím, jako stát Franků.

Záminkou, která umožnila rozpínavým Frankům napadnout Burgundy, byl hněv královny Chrotchildis¹²⁰, matky tří synů krále Chlodvíka. Ta si přála, aby právě tito synové pomstili smrt jejího otce Chilpericha II, z níž vinila Burgundy, respektive bývalého krále Gundobada. Úkolu se ujal král Chlodomer a na druhý pokus byl úspěšný, byť sám v boji padl¹²¹. Okolo roku 530 tedy na území Galie přestalo Burgundsko existovat jako samostatný stát a stalo se součástí rostoucí franské říše.

Ještě dříve, než stát Burgundský, zaniklo na území Galie království Vizigótské, to však na rozdíl od Burgundů trvalo dále na území Hispánie. Za zcela samostatné království přitom můžeme Vizigótský stát považovat již od roku 475, kdy král Eurich přinutil západořímského císaře Julia Nepota k uznání

---

¹²⁰ ŘEHOŘ, Z Toursu. *O boji králů a údělu spravedlivých*. 2. vydání, Praha: Argo, 2005, str. 110, ISBN: 80-7203-597-5.

¹²¹ Tamtéž, str. 110

všech jeho dosavadních územních zisků v Gallii a Hispánii¹²². Význam tohoto krále spočíval rovněž ve vydání obsáhlého zákoníku *Codex Euricianus*, zahrnující prvky barbarského zvykového práva, nařízení krále i části práva římského.

Galořímané na území Vizigótského státu měli tímto zákoníkem zaručeno vlastnictví půdy, z níž museli platit daně, avšak nemuseli sloužit v armádě. Galořímská elita tak nepřišla o své postavení a ekonomickou moc, ani o možnost podílet se na správě říše. Vizigótští panovníci tedy uplatňovali nejspíše mód "žití vedle sebe", pokud ne přímo "spolužití". Tomuto módu totiž dlouho bránili náboženské neshody mezi ariánskými Vizigóty a katolickým původním obyvatelstvem (k problematice více v dalších kapitolách).

Po smrti významného krále Euricha (484) nastoupil podstatně slabší panovník Alarich II. V té době padlo panství Syagria a Vizigóti se tak v Gallii stali přímým sousedem franské říše. Velká snaha o sblížení původního obyvatelstva a Vizigótů, jenž byla reakcí na přechod Franků ke katolické víře, však neodálila nevyhnutelné - střet Vizigótů a Franků. Válce se marně snažil zabránit i Ostrogótský král Theoderich, jehož byli Vizigóti nejbližšími spojenci.

Roku 507 v bitvě na Campus Vogladensis byli Vizigóti franským Chlodvíkem poraženi a Alarich II. padl snad přímo rukou Chlodvíkovou¹²³. Theoderich, zaměstnán válkou s Konstantinopolí, zasáhl do bojů až roku 508 a alespoň zachránil část území v Provance, čímž vytvořil jakési nárazníkové pásmo mezi Franky a Itálií. Následně až do roku 526 tvořil stát Vizigótů a Ostrogótů v podstatě jeden celek. Nezletilý král Amalarich, jenž nahradil padlého Alaricha II.

---

¹²² BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 97, ISBN 978-80-7021-705-4.

¹²³ HALSALL, Guy. *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*. 3rd Edition, New York: Cambridge University Press, 2012, str. 261, ISBN 978-0-521-43543-7.

byl totiž synem dcery Theodericha. Po smrti Theodericha pak zbytek Vizigótského území v Galii definitivně přiřčen k říši Ostrogótů. Jediné území, které si Vizigóti uchovali byla tzv. Septimanie, (část středozevního pobřeží sousedící s Hispánií), kterou udrželi až do definitivního vyvrácení jejich říše na počátku osmého století¹²⁴.

Jak je patrné z předchozího textu, klíčovou hybnou silou na území Gallie v pátém století byli Frankové a jejich říše.

Rozhodující pro budoucí postavení franské říše, tvořenou bývalými římskými foederáty, bylo jejich sjednocení, které proběhlo za vlády krále z rodu merovejců, Chlodvíka I. (482-511). Chlodvík sjednotil západní tzv. sálské Franky a východní, tzv. ripuárské. Že si při tom nepočínal v rukavičkách, je nasnadě¹²⁵. Ještě před koncem pátého století, jak již bylo zmíněno výše, dobyl poslední "římskou" výspu v Galii, říši Syagriovu. Následně porazil Burgundy, Alamany, zahájil úspěšné boje proti Duryňkům a vytlačil Vizigóty do Hispánie, respektive zabral jejich území v Gallii. Velmi dobré vztahy měli Frankové s východořímskou říši. Nejen, že neměla tendenci proti nim zasáhnout, ale aktivně bránila ostrogótskému Theoderichovi pomoci Franky napadeným Vizigótům. Roku 508 dokonce císař Anastasius udělil Chlodvíkovi suffektní konzulát, čímž došlo k upevnění jeho pozice, ačkoliv nešlo o rozhodně o nejvyšší poctu udělenou kdy barbarskému králi¹²⁶. Jelikož expanze pohanských franků začala působit potíže v otázkách náboženství (jelikož na dobytých území již vládlo katolické či ariánské křesťanství), nechal se nakonec mezi

---

¹²⁴ MEZNÍK, Jaroslav. *Přehled dějin středověké západní Evropy. I. Vznik středověké Evropy (5.-11.století)*. 1. vydání, Brno: Masarykova Universita, 1995, 119 s., ISBN: 80-210-1185-8.

¹²⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009, str.65, ISBN: 978-80-7021-942-3.

¹²⁶ Tamtéž, str.65.

lety 496-508, pokřtít (více k této problematice v dalších kapitolách).

Po smrti Chlodvíka se o říši podělili jeho čtyři synové¹²⁷. Frankové dále expandovali a získali území Bavorů, Durynků i Ostrogótů. V polovině šestého století za vlády krále Theudeberta I. byla merovejská dynastie na svém vrcholu. Po jeho smrti již začala tato dynastie upadat jako důsledek neustálého dědění mezi potomky krále. Vláda jednoho krále již byla do konce šestého století výjimečná¹²⁸.

Z ekonomického pohledu byly klíčovými zdroji daně a válečná kořist. Nejvyšší společenská vrstva získávala v dobytých územích především velké rozlohy půdy. Z daní byla rozhodující právě daň z pozemku. Církev od daní osvobozena automaticky nebyla, měla však mnohá privilegia. Ačkoliv zdanění bylo obecně nižší než v posledních letech západořímské říše, přesto před ním mnozí prchali na jiná území.

Správa franského státu byla formována rodovou tradicí, tzv. germánskou družinou, královskou mocí a římskými tradicemi. Říši, z pohledu teritoriálního dělenou na hrabství, spravovala franská hrabata (*comites*). Vyšší jednotkou pak byla vévodství řízená vévody (*duces*). Vysoké pravomoci měli úředníci s titulem *patricius*, navazující na římské vojenské *patricie* s určitými soudními pravomocemi¹²⁹. Poměrně složitá pak byla centrální administrativa říše, jejímž základem byla královská družina, ze které se postupně vyčlenily úřednické specializované funkce. Zejména *referendarii* (vedoucí královské kanceláře), *comes palatii* (spravující daně), *camerarii* a

---

¹²⁷ MITCHELL, Stephen. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. 2nd Edition, UK: Blackwell Publishing, 2015, str. 258, ISBN 978-1-118-31242-1.

¹²⁸ MEZNÍK, Jaroslav. *Přehled dějin středověké západní Evropy. I. Vznik středověké Evropy (5.-11.století)*. 1. vydání, Brno: Masarykova Universita, 1995, 119 s., ISBN: 80-210-1185-8.

¹²⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009, str.128-135, ISBN: 978-80-7021-942-3.

thesaurarii (pečující o královský podklad) a především *maoir domus*, funkce správní a vojenská, která později, s klesající mocí merovejců, významně vzrůstala.

Franskou společnost pochopitelně netvořila pouze šlechta, ale rovněž svobodní (*ingenui*) a polosvobodní obyvatelé (*laeti*) a také otroci. Svobodní obyvatelé byli zpočátku podílníci na válečné kořisti, měli právo nosit zbraně a existoval prostor pro jejich společenský růst. Postupem času se však stávali spíše objektem soudní pravomoci šlechty¹³⁰ a jejich práva mizela. *Laeti*, polosvobodní, pak fakticky navazují na situaci v pozdně římské říši. Tato společenská vrstva, vznikající z otroků nebo svobodných ztratивších svůj status, spadala pod jistou formu ochrany bohatých osob, kterým odváděli poplatky a pracovali pro ně na polích. K této půdě byli připoutáni, tedy lze konstatovat období římských kolónů. Statut otroků byl klasický, byli majetkem svého pána, sami žádný majetek vlastnit nemohli a minimálně z počátku říše neměli právní ochranu, nesměli se mísit se svobodnými či polosvobodnými. Určité zlepšení jejich postavení přinesla až postupující feudalizace franského státu¹³¹.

2.1.3 Hispánie

Většiny území Hispánie se na sklonku pátého století zmocnili Vizigóti. Část území v Gallaecii a Lusitánii drželi Svébové a samostatné bylo i území Basků (*Vascones*).

Stát Svěbů patřil k barbarským královstvím nejméně rozvinutým. Neexistoval zde žádný zákoník a vládlo zde nepsané zvykové právo. Stát byl ekonomicky velice slabý, což podněcovalo nenávist k původnímu římskému obyvatelstvu.

---

¹³⁰ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009, str.142, ISBN: 978-80-7021-942-3.

¹³¹ Tamtéž, str. 152.

Standardním způsobem obživy bylo plnění, ačkoliv zřejmě došlo počátkem pátého století k rozdělení půdy mezi barbary a hispanořimany. O tom, jak fungovala správa království neexistují dnes přesvědčivé prameny, předpokládá se však, že existoval alespoň pozvolný proces sžívání původního a barbarského obyvatelstva a tedy i částečná spolupráce ve správě státu¹³². Samostatný stát Svěbů zanikl roku 585, dva roky po porážce krále Mira od vizigótského panovníka Leovigilda. Střet vyvolala Mirova snaha o sblížení se s franskou říší a jeho podpora vzpoury Leovigildova syna Hermenigilda¹³³.

Klíčovou silou v Hispanii pátého století byli Vizigóti. Poté co ztratili své území v Galii, tzv. *Regnum Tolosanum*, se hlavním městem jejich říše stala Toleta (Toledo). Jak však již bylo uvedeno, reálným vládcem vizigótského území byl až do své smrti ostrogót Theoderich. Posledního ostrogótského místodržícího sesadilo až roku 529 v Emeritě vizigótské kmenové shromáždění.

Nejvyšší třída hispanořímského obyvatelstva si udržela své postavení a lze se objektivně domnívat, že dělení půdy proběhlo zřejmě v rámci možností korektně, stejně jako na území Vizigótů v Gallii. Hispánie obecně neprošla tak silným drancováním a ničením, jako jiná západořímská území a proto si udržela velmi vysokou úroveň ekonomiky i kultury¹³⁴. Navíc, díky tomu, že na hispánské území neproudily zástupy barbarů, docházelo k poměrně splývání barbarů a hispanořimanů. Již na

---

¹³² BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 168, ISBN 978-80-7021-705-4.

¹³³ ŘEHOŘ, Z Toursu. *O boji králů a údělu spravedlivých*. 2. vydání, Praha: Argo, 2005, str. 276, ISBN 80-7203-597-5.

¹³⁴ HALSALL, Guy. *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*. 3rd Edition, New York: Cambridge University Press, 2012, str. 289, ISBN: 978-0-521-43543-7.

počátku šestého století existoval *Lex Romana Visigothorum*, s platností pro všechny obyvatele¹³⁵.

Vizigótský stát v Hispánii byl klasickým případem přeměny státu barbarského v ranně feudální a pro život obyvatelstva bylo rozhodující, k jaké společenské vrstvě patřili. Rozhodující tak již nebyla národnost.

Zejména král Leovigild silně usiloval o jednotu a upevnění moci králů. Ve druhé polovině šestého století totiž sílil odpor podaných proti "feudalizaci" a zároveň se v opozici ocitla i hispanořímská šlechta, soupeřící o majetky s aristokraty vizigótskými¹³⁶. Leovigild pochopil, že je nutné, aby šlechta napříč národnostmi hájila své společné zájmy - závislost svých otroků, podaných a polosvobodných rolníků na sobě samotné. Pokusil se jednoty šlechty dosáhnout pomocí jednoty náboženství (vyznání) o čemž bude podrobně pojednáno v dalších kapitolách. Souboj mezi ariánstvím a vírou katolickou je pak signifikantní pro poslední třetinu šestého století v Hispánii, většinově ovládané Vizigóty.

2.1.4 Británie

Území Británie tvořilo samostatnou diecézi prefektury Gallie, rozdělenou na 5 provincií již od dob dominátu. Británie často čelila nájezdům barbarů (Sasů, Jutů a Anglů) a když byli na počátku pátého století staženy Stilichonem římské jednotky k obraně Itálie a další vojska odešla s uzurpátorem Constantinem III. do Gallie, muselo se obyvatelstvo Británie spoléhat pouze na zbytky pomocných sborů a samo na sebe.

---

¹³⁵ MEZNÍK, Jaroslav. *Přehled dějin středověké západní Evropy. I. Vznik středověké Evropy (5.-11.století)*. 1. vydání, Brno: Masarykova Universita, 1995, 119 s., ISBN: 80-210-1185-8.

¹³⁶ MEZNÍK, Jaroslav. *Přehled dějin středověké západní Evropy. I. Vznik středověké Evropy (5.-11.století)*. 1. vydání, Brno: Masarykova Universita, 1995, 119 s., ISBN: 80-210-1185-8.

Obyvatelé ostrova nedokázali vytvořit samostatný stát, jejich pouze povrchní romanizování způsobilo, že se navrátili ke svému keltskému jazyku a křesťany zůstali jen někteří.

Vzhledem k tomu, že se Británie již nemohla spolehnout na římskou vojenskou pomoc, začali se její obyvatelé stěhovat. Konkrétně do Gallie, Aremoriky, nazvané později *Britania minor*, dnešní Bretaň.

Obyvatelstvo, které zůstalo na ohroženém ostrově, reagovalo ve své době standardně - pozvalo barbarské válečníky na obranu proti barbarským válečníkům. Prameny datují příchod barbarů zhruba do poloviny pátého století, zřejmě na pozvání vládce Vortigerna¹³⁷.

„Standardní“ však byl i další vývoj, ochránci, Germáni usazení v Kentu, se začali proti svým hostitelům bouřit a své území si v Británii rozšiřovali násilím. Původní obyvatelstvo bylo postupně podrobena nebo odcházelo do západních a severních území ostrova. Slavná legenda o králi Artušovi má historický předobraz právě v boji mezi barbarskými Germány a domácími barbary, Kelty.

Krom pozvaných Germánů na ostrov přicházeli sami další kmeny, postupně zde byli usazení Sasové (jih od Temže, v Essexu a Middlesexu), Jutové (Kent, Isle of Wight a část pobřeží Hampshire), Anglové (Norfolk, Suffolk, Midlands a sever), a Frýzové i Frankové. Tyto germánské kmeny postupně splynuly v národ označovaný *Angli Saxones* (Anglosasové).

Základ života tvořila vesnice, složená z deseti až třiceti rodin. Ty zastupuje *reeve*, starosta a *woodreeve*, hospodář. Vojenským vůdcem je pak tzv. *than*, šlechtic s právem vybírat poplatky a daně. Vymezení společenských tříd však bylo nejasné a do budoucna se měnilo. Zůstala však vždy povinnosti platit šlechtici poplatky v naturáliích či práci¹³⁸.

---

¹³⁷ MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995, str. 23, ISBN 80-7106-058-5.

¹³⁸ Tamtéž, str. 26.

Po zbytek šestého století pak pokračovaly střety mezi anglosasy a původním obyvatelstvem. Jednou z mála historicky dokumentovaných událostí je bitva u Deorhamu z roku 577, po které anglosasové obsadili Cirencester, Gloucester a Bath, získali přístup k Bristolskému kanálu a rozdělili tak původní obyvatelstvo na západní a ty, kteří odešli na území dnešního Walesu. Nakonec vznikly i zárodky státních útvarů, tzv. heptarchie.

2.1.5 Afrika

Severoafričké území západořímské říše již v první polovině pátého století obsadil kmen Vandálů pod vedením svého zřejmě největšího vůdce, avšak vzteklého a mocichtivého krále Geisericha¹³⁹. Vandalské invazi odolalo pouze Kartágo, a tak císaři Valentinianovi III. nezbylo než uznat Geisericha vládcem nově nezávislého území a fakticky tak vzniklo první samostatné germánské království na území římské říše. Římská říše, zmítána v té době mimo jiné vnitřním konfliktem mezi velitelem afrických provincií Bonifatiem a císařským dvorem, nebyla schopna reagovat.

Geiserich, který se jako arián mimo jiné projevoval silně nábožensky nesnášenlivě, roku 437 svévolně porušil mírovou smlouvu s Římem a dobyl i Karthágo. Tak zcela ovládl klíčovou zásobárnu obilí pro Itálii a držel tak Řím v šachu, byť byl formálně foederátem¹⁴⁰. V nově osídlených územích se Vandalové chovali „barbarsky“. Vyháněli místní šlechtu a likvidovali jakýkoliv vliv katolické církve. Po zbytek pátého století římská říše se víceméně neúspěšně snažila vliv Geisericha a

---

¹³⁹ JORDANES. *Gótské Dějiny/Římské dějiny*. 1. vydání, Praha: Argo, 2012, 330 s., ISBN: 978-80-257-0744-9.

¹⁴⁰ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 142, ISBN 978-80-7021-705-4.

jeho Vandalů zlikvidovat či alespoň strategicky omezit. Úspěšně sice pomocí diplomacie zabránila koalici Vizigótů a Vandalů a porážka Attily na Katalaunských polích od Aetia donutila Vandaly zmírnit pronásledování katolíků. Na druhé straně však nikdo nedokázal zabránit tomu, aby Geiserich po smrti vojevůdce Aetia vyplenil Řím a následně odolal námořní vojenské výpravě císaře Maioriana a dokonce i tažení organizovanému východořímskou Konstantinopolí. Geiserich, jenž roku 477 zemřel, tedy předal svým potomkům (Hunerich, Gunthamund) říši relativně stabilní a vstupující neporaženou do šestého století.

V prvních dvou dekádách šestého století vládl africké říši Vandalů vzdělaný král Thrasamund. Nábožensky byl relativně tolerantní, dokázal o otázkách víry i diskutovat¹⁴¹. Na mezinárodní scéně však již docházelo ke změnám a vandalské království před sebou již nemělo dlouhého trvání. Na východě snil svůj sen o obnově římského impéria císař Justinián I., a že nezůstane pouze u ideje dobře pochopil Thrasamundův nástupce Hilderich (Childerich), který se snažil o přátelskou politiku vůči Konstantinopoli a v této souvislosti se stal nepřítelem Ostrogótů, jak velela tehdejší východořímská politika.

Jeho vláda však přinesla obyvatelům severní Afriky to, po čem toužili - klid. Postupně tak docházelo ke stejnému jevu jako v barbarských královstvích v Evropě, tedy splývání původních obyvatel s dobyvateli. Mód naprostého podrobení tak pomalu přecházel ve spolužití. To však neakceptovala vandalská šlechta, válečníci, nehodlající být na stejné úrovni s porobenými a krále Hildericha sesadili a posléze zavraždili¹⁴². Tím však zpečetili osud vandalského království.

---

¹⁴¹ HALSALL, Guy. *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*. 3rd Edition, New York: Cambridge University Press, 2012, str. 198, ISBN 978-0-521-43543-7.

¹⁴² JORDANES. *Gótské Dějiny/Římské dějiny*. 1. vydání, Praha: Argo, 2012, str. 74, ISBN: 978-80-257-0744-9.

Nový král Gelimer musel od počátku své vlády čelit nepřátelství východořímské říše, která nehodlala akceptovat svržení jím přátelsky nakloněného Hildericha a zároveň zatoužila po ještě stále relativně bohatých území severní Afriky¹⁴³.

Výsledkem byla trestná výprava, vedená schopným konstantinopolským generálem Belisariem¹⁴⁴, a válka, která skončila na přelomu let 533 a 534 porážkou (slavná bitva ad Decimum, u desátého milníku) a zajetím Gelimera a zánikem vandalského severoafrického státu. Na zániku království nic nezměnila ani vzpoura nespokojených římských vojáků posádkou v Africe podporovaná vandalskými ariánskými kněžími, po té co bylo ariánům zakázáno konat bohoslužby (535-546).

Po zbytek šestého století až po dobytí Araby na sklonku století sedmého, je osud severoafrického území spojen s dějinami východořímské říše a v souladu se zaměřením práce nebude předmětem dalšího zkoumání.

2.2 Církev a stát v jednotlivých regionech

V následující kapitole bude proveden rozbor klíčového vztahu této práce, tedy poměrů panujících mezi církví a státem v uvedených regionech na pozadí výše popsané společensko-politické a ekonomické situace během šestého století.

Obecně lze konstatovat, že v souvislosti s pádem západořímské říše a odlišným politicko-hospodářským vývojem východu a západu, došlo rovněž k prohlubování rozdílů mezi východní a západní církví. Zatímco na východě církev

---

¹⁴³ PROKOPIOS, z Kaisareie. *Válka s Peršany a Vandaly*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1985, str. 227, ISBN 01-102-85.

¹⁴⁴ GOLDSWORTHY, Adrian. *Ve jménu Říma*. 1. vydání, Praha: Nakladatelství DEUS, 2009, 360 s., ISBN 978-80-87087-74-9.

kontrolovaly nadále císaři (tzv. caesaropapismus), církev na západě se defacto zhroutila do podoby jednotlivých zemských církví. Postavení papeže bylo obtížné, ačkoliv idea vedoucího postavení římských papežů nadále žila. Východ řešil složité věroučné spory, západní katolíci soupeřili s pohany a ariány.

Biskupství byla základním kamenem církevní organizace a jedině díky biskupům a jejich administrativě některá města přežila složité období pádu západní části říše. Nejen, že přežila, ale stala se i jádrem nově vznikajících středověkých měst¹⁴⁵. Biskupy měl původně volit věřící lid daného města, postupně však tento systém zanikal na úkor dosazování biskupů panovníkem. Významný vliv si zachovali patriarchové, tedy biskupové sídlící v městech, kde údajně působili apoštolové. Na západě se jednalo pouze o patriarchát v Římě a Aquileji, jenž však význam postupně ztrácel.

Generálně lze rovněž konstatovat hluboký kulturní úpadek. Rozpadem antické městské civilizace došlo k propadu znalosti čtení a psaní a tudíž k úpadku intelektuální činnosti. Nebyly tudíž ani intelektuálové, ani vrstvy toužící "konzumovat" jejich činnost. Ve společnosti, kde rozhoduje meč a pěst, kde klíčovou starostí je uspokojit elementární potřeby k životu, je intelektuální činnost zbytečný luxus¹⁴⁶.

Křesťanským myslitelům, majícím podíl na zachování alespoň části antické vzdělanosti (Ambrosius, Augustin, Hieronymus, Boethius, Cassiodorus), pomohla k této skutečnosti především znalost jimi často opovrhované pohanské vzdělanosti v podobě antické filosofie, jazyka, či rétoriky.

---

¹⁴⁵ MEZNÍK, Jaroslav. *Přehled dějin středověké západní Evropy. I. Vznik středověké Evropy (5.-11.století)*. 1. vydání, Brno: Masarykova Universita, 1995, 119 s., ISBN: 80-210-1185-8.

¹⁴⁶ MEZNÍK, Jaroslav. *Přehled dějin středověké západní Evropy. I. Vznik středověké Evropy (5.-11.století)*. 1. vydání, Brno: Masarykova Universita, 1995, 119 s., ISBN: 80-210-1185-8.

2.2.1 Itálie

V průběhu šestého století musela církev řešit soužití s dvěma barbarskými národy, Ostrogóty a Langobardy. Ostrogóti byli již v polovině pátého století prokazatelně křesťany ariánského vyznání. Jejich nejslavnější panovník, Theoderich Veliký, byl však v mládí křesťanem¹⁴⁷, jelikož žil nějakou dobu jako rukojmí na konstantinopolském dvoře. Později se však stal přesvědčeným ariánem. Někdy je Theoderich dokonce považován, díky aktivitám v posledních letech života, za pronásledovatele katolíků. Nelze se příliš podívat, jelikož jeho obětí byl i papež Jan I., jemuž Theoderich uložil vcelku podlý úkol, aby zajistil ariánským Germánům žijícím pod jurisdikcí Konstantinopole, svobodu vyznání. Uspěť přirozeně nemohl. Většinu svého života však byl Theoderich vůči katolíkům tolerantní, v jeho okolí ostatně dlouho působili myslitelé Boethius a Cassiodorus. První jmenovaný byl dokonce pověřen i úkoly politickými. Nejen, že byl roku 510 konzulem *sine collega*, ale následně se stal i *magister officiorum*, tedy nejvyšší státní úředník¹⁴⁸.

Theoderich respektoval i papeže, avšak pouze pokud jeho zájmy byly v souladu se zájmy Ostrogótského království. To přestalo platit, když východořímská říše začala nutit ariánské Germány k přechodu ke katolictví a papeži zároveň směřovali ke smíření s Konstantinopolí (důvodem sporu se západem byl v té době východní monofyzitismus, Zenónovo ἐνωτικόν).

Dokud totiž římští papežové stáli proti východu, Theoderich dobře chápal, že mohou být jeho vítaným spojencem proti Konstantinopolí (viz kap. 2.1.1). Papeži sice považovali Ostrogóty kvůli jejich ariánství za kacíře, na druhou stranu

---

¹⁴⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 118, ISBN 978-80-7021-705-4.

¹⁴⁸ DROBNER, Hubertus, R. *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*. 1. vydání, Praha: OIKOYMENH, 2011, str. 636, ISBN 9978-80-7298-466-4

se ale nemohli dlouhodobě obejít bez Theoderichovi pomoci. To zejména platí pro východ méně přátelského papeže Symmachu, jehož během papežského schizmatu (498) Theoderich nakonec podpořil (508) proti Konstantinopoli vstřícnějšímu Laurentiovi¹⁴⁹.

Obecně křesťanská víra Ostrogótů byla relativně mladá, povrchní, typicky "barbarská" své doby. Vykazovala silné znaky pohanských praktik, přesto nikdy nesáhli k typické reakci na selhání boha-ochránce, tedy jeho výměnu. Kristovi zůstali věrni i po porážkách a nezdarech v posledních letech existence své říše. Poslední významný vůdce Ostrogótů Totila dokonce zřejmě uvažoval v kategoriích obecného dobra a zla a chápal, že není možné Boha získávat různými kouzly a rituály¹⁵⁰.

Langobardský vztah k církvi a křesťanské víře byl od Ostrogótů poněkud odlišný. Již v polovině pátého století, ještě před příchodem do Itálie, existují zprávy o jejich křesťanské katolické víře. Nicméně v době invaze do Itálie, kterou následně z větší části obsadili, byli jejich vůdce Albion ariáni. Jeho víra pak, jak bývalo u barbarských kmenů zvykem, stala se vírou celého národa, byla však velmi povrchní a mnozí fakticky zůstali pohany¹⁵¹. Nic na této skutečnosti nezměnila ani jeho katolická manželka Chodosinda ani trevírský biskup Nicetius, jenž se svým dopisem snažil víru panovníka změnit. Italští katolíci jim však nebyli zavilými nepřáteli. Důvodem bylo stále napětí mezi západem a východem způsobené monofyzitickým sporem, nyní přiživěným 5. ekumenickým

---

¹⁴⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 125, ISBN 978-80-7021-705-4.

¹⁵⁰ PROKOPIOS, z Kaisareie. *Válka s Góty*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1985, 438 s., ISBN 01-103-85.

¹⁵¹ DROBNER, Hubertus, R. *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*. 1. vydání, Praha: OIKOYMENH, 2011, str. 660, ISBN 9978-80-7298-466-4

koncilem v Konstantinopoli roku 553¹⁵². Obdobně jako ostrogótský Theoderich viděl v papežích oporu proti Konstantinopoli, viděla nyní katolická církev oporu v ariánských Langobardech, ačkoliv "římským" zůstával pouze exarchát Ravenna a Řím. Katoličtí obyvatelé Itálie však spíše než složité politické záležitosti mezi východem a západem, řešili stále rozšířené langobardské pohanství, jelikož byli nuceni k účasti na zvířecích obětech pohanským bohům¹⁵³.

Do konce šestého století se nepodařilo propast mezi ariánskými Langobardy a katolickým původním obyvatelstvem překlenout. Ještě ke konci století za vlády krále Authariho nebyl povolen katolický křest dětí, ačkoliv i tento panovník měl za manželku katoličku.

Do dějin křesťanství a vztahů mezi státem a církví tak na sklonku šestého století nezasáhli nikterak zásadně ariánští dobyvatelé Itálie, ale mnich Řehoř, roku 590 zvolený jako papež Řehoř I. Veliký. Významně se zapsal zejména v oblasti charitativní a sociální, kdy reorganizoval celou správu državy římské církve v Kampánii, Sicílii, Sardinii, ale i Severní Afriky, Galie a Dalmácie. Odtud získával prostředky na péči o potřebné, jejichž počet se vinou expanze Langobardů stále zvětšoval¹⁵⁴. Řehoř ostatně měl v této době na starosti zásobování samotného Říma, jednal s Langobardy o platbách tributu a snažil se o mírové ukončení jejich invaze. Neustával ani ve snaze o jejich konverzi na katolickou víru. A v zásadě byl úspěšný, dosáhl totiž skutečnosti, že zmíněná katolická manželka krále Authariho, jenž se po jeho smrti stala

---

¹⁵² JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. 1. vydání, Praha: Česká katolická charita, 1990, str. 24

¹⁵³ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 276, ISBN 978-80-7021-705-4.

¹⁵⁴ DROBNER, Hubertus, R. *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*. 1. vydání, Praha: OIKOYMENH, 2011, str. 659, ISBN 9978-80-7298-466-4

manželkou jeho nástupce Agilulfa, dosáhla katolického křtu¹⁵⁵ pro jejich syna Adalwarda.

2.2.2 Galie

Stěžejní pro budoucí vztahy společnosti, respektive státu a církve, byl opět vývoj na území Galie. Ještě než přikročím k analýze klíčového společenství, tedy státu Franků, pozastavím se u poměrů na území ovládaném Burgundy a Vizigóty.

Co se týče území Burgundů, existují zprávy, že snad již v první polovině pátého století si Burgundi na pomoc proti Hunům vzali boha křesťanů a víru v katolické podobě¹⁵⁶. Nicméně nejpozději od roku 455 a vlády krále Gundioka, byli Burgundi prokazatelně ariány a toto vyznání na dlouho na jejich území převládlo. Na počátku zkoumaného šestého století však zřejmě proběhla neobvyklá diskuse ohledně otázky víry mezi burgundskými katolíky a ariány, ačkoliv přímý pramen líčící tuto disputaci je zřejmě falsum¹⁵⁷.

Tuto disputaci za krále Gundobada však nelze zcela vyloučit, jelikož se schylovalo ke konfliktu s katolickými Franky a král měl hned několik důvodů otázky víry řešit. Obecně se navíc král Gundobad o věroučné otázky zajímal a diskutoval o nich s katolickým biskupem Avitem z Vienny¹⁵⁸, který ho mimo jiné ujistil, že pro spásu je důležitější než rozdat majetek chudým, je přestoupit na katolickou víru¹⁵⁹.

---

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 560. Srov. BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 280, ISBN 978-80-7021-705-4, jenž roli Řehoře I. Velikého nezmiňuje.

¹⁵⁶ SCHOLASTICUS, Socrates. Church history. In: [online]. [cit. 2016-19-11]. Dostupné z: <http://www.newadvent.org/fathers/2601.html>.

¹⁵⁷ AVITUS, Vienensis. *Collatio Episcoporum Coram Rege Gundebaldo Adversos Arianos*. In: [online]. [cit. 2016-19-11]. Dostupné z: http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0460-0518_Avitus_Viennensis_Episcopus_Collatio_Episcoporum_Coram_Rege_Gundebaldo_Adversos_Arianos_MLT.pdf.html.

¹⁵⁸ ŘEHOŘ, Z Toursu. *O boji králů a údělu spravedlivých*. 2. vydání, Praha: Argo, 2005, str. 96-97, ISBN: 80-7203-597-5.

Pro vztahy státu a církve je zajímavý i podnět téhož Avita Gundobadovu nástupci, králi Sigismundovi, jenž roku 516 obrátil Burgundy definitivně k víře katolické. Avitus krále nabádá, aby katolickou víru šířil zbraněmi, prosil o válku nebesa a modlitbami posiloval své vojsko. Toto chování církevního představitele však nelze černobíle odmítnout. V této přelomové době byla válka a boje běžnou součástí života, participace církve na válce byla nutná, navíc pro běžného barbara byl Ježíš především bohem ochraňujícím své uctívače-válečníky. Bez zajímavosti jistě není, že král Sigismund byl po zániku Burgundského státu označen za mučedníka, ačkoliv byl zabit během běžné války.

Závěrem lze o vztazích mezi církví v Burgundsku a státem říci, že nijak nevybočovaly z tehdy běžné normy. Ariánští vladaři přenášeli svoji víru na svůj lid, jenž křesťanství vnímal velice povrchně. Změny víry (případně její obrana) pak měly především politické pozadí, spíše než hluboké teologické kořeny¹⁶⁰.

V království Vizigótů král Eurich, arián, za jehož vlády získali Vizigóti naprostou nezávislost na skomírající západořímské říši, byl znám svoji averzí ke katolíkům¹⁶¹. Svoji víru považoval za pravou a věřil, že ariánství vděčí za své úspěchy. Nepřátelství ke katolíkům však kupodivu ustalo, jakmile Julius Nepos uznal jeho územní zisky¹⁶². Opět tedy spíše než o víru šlo o důvody politické.

Alaraich II. nástupce Eurichův, v době kdy království ohrožovali Frankové a jejich vládce Chlodvík byl již

---

¹⁵⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 176, ISBN 978-80-7021-705-4.

¹⁶⁰ MITCHELL, Stephen. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. 2nd Edition, UK: Blackwell Publishing, 2015, str. 255, ISBN 978-1-118-31242-1.

¹⁶¹ ŘEHOŘ, Z Toursu. *O boji králů a údělu spravedlivých*. 2. vydání, Praha: Argo, 2005, str. 88, ISBN: 80-7203-597-5.

¹⁶² BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 100-101, ISBN 978-80-7021-705-4.

katolíkem, se veden snahou o sblížení galořimanů a barbarů prohlásil ochráncem náboženských práv i katolických obyvatel. Na koncilu v Agde, svolaným Alarichem II., byla dokonce schválena organizace katolické církve v Galii. Avšak vzhledem k faktu, že o území se dělili Burgundi, Frankové a Vizigóti, jednalo se spíše o formální úpravu. Je však patrné, že i na Vizigótském území problematika víry byla ve vleku politických a mocenských událostí.

Do zániku Vizigótského státu v Galii nebyla situace mezi státem a církví ničím výjimečná, ani nebyla určující pro další vývoj v bývalých západořímských územích. Vztah vládců, tedy státu, k církvi byl symptomatický pro danou dobu. Určitá averze ke katolíkům ustala v okamžiku, kdy katolický Řím fakticky uznal samostatnost Vizigótů. A naopak, příklon ke katolické víře nastal v okamžiku, kdy jiná mocná katolická říše tu ariánskou, Vizigótskou, začala ohrožovat. A takovému ohrožení se přirozeně hůře čelí v okamžiku, kdy podstatná část obyvatelstva (navíc ta původní) je stejného vyznání jako potenciální dobyvatel.

Klíčový pro další vývoj vztahu státu a církve byl tento vztah v Galii na území ovládané Franky. Rozhodující vliv na další vývoj měl panovník Chlodvík I., a to nejen proto, že sjednotil franské kmeny, ale rovněž proto, že přijal křest a jeho říše se stalo první skutečně katolickou mezi barbarskými nástupci západořímské říše. Chlodvíkova motivace k přijetí křesťanství má mnoho paralel s Konstantinem I. Velikým¹⁶³, jenž obrátil ke křesťanství celou římskou říši. Naprostá většina zahraničních autorů, jejichž výčet uvádí ve svém díle Bednaříková¹⁶⁴, nepovažuje Chlodvíka za zcela upřímného katolíka. O určité povrchnosti víry svědčí i znaky sakrální

---

¹⁶³ EKELUND, Robert B.; TOLLISON Robert D. *Economic origins of Roman Christianity*. Chicago: The University of Chicago Press, 2011, str. 101, ISBN-13:978-0-226-20004-0

¹⁶⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009, str. 78-79, ISBN: 978-80-7021-942-3.

vlády franských králů v šestém století¹⁶⁵. Někteří se dokonce domnívají, že celý život zůstal pohanem (H. Bauer), další se přiklánějí k názoru, že spojení s katolickou církví bylo pro Chlodvíka nutné s ohledem na sousední ariánské státy, že správně vyhodnotil rostoucí moc katolické církve a že se snažil potříit rozdíly mezi Franky a Římany. Zkrátka politické motivy převažují, ačkoliv novodobí autoři připouštějí i určité osobní náboženské zaujetí (G.Händler, E. Ewig, F. Graus a další). Lze však souhlasit s názorem Bednařikové, že králové té doby nemohli svůj národ vést ke slabému bohu a politické a náboženské motivy od sebe nelze oddělovat¹⁶⁶. O určité povrchnosti víry však svědčí i znaky sakrální vlády franských králů v šestém století.

Je však nesporné, že Chlodvík viděl v křesťanském bohu především ochránce, pomáhajícího rozšířit franská území a pomáhal mu odstranit konkurenční franské vládce, které bez milosti zavraždil¹⁶⁷. O křesťanské etice nemohlo být tedy v dané době, a u Chlodvíka již vůbec ne, ani řeči. Samotný fakt, že přijal křesťanství (o dataci křtu se dodnes vedou spory, jisté je však, že proběhl mezi lety 496-508¹⁶⁸), však lze považovat za srovnatelně významný, jako obrat Konstantinův.

Samotná franská zbožnost však zcela odpovídala zbožnosti Chlodvíkově. Jejich víra byla podložena vírou v mučedníky či zázračnou moc světců a amulety. Z těchto skutečností pak vnikaly legendy, které (ať již měli či neměli historický

---

¹⁶⁵ BEDNAŘIKOVÁ, Jarmila. Bič boží-sakrální král. In *VISVQE ET AVDITV IVXTA VENERABILIS ADROGANTIAM EFFVGERAT*. Sborník k 80.narozeninám prof. Bohumily Mouchové. ed. MAREK, Bořivoj. Honč, Petr. 1. vydání, Praha: Jednota klasických filologů, 2013, str. 195-203, ISBN 978-80-904945-2-7.

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 79

¹⁶⁷ ŘEHOŘ, Z Toursu. *O boji králů a údělu spravedlivých*. 2. vydání, Praha: Argo, 2005, str. 104, ISBN: 80-7203-597-5.

¹⁶⁸ HALSALL, Guy. *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*. 3rd Edition, New York: Cambridge University Press, 2012, str. 260, ISBN 978-0-521-43543-7.

základ) fungovaly velmi prakticky s cílem poukázat na nadřazenost duchovní moci, pravověrnosti nad herezemi a poukazovaly na možnost modlitbami a pokáním odvrátit Boží trest.

Samotné vztahy církve, společnosti a státu byly určovány franskými koncily a královským právem. V šestém století jsou známy prameny jako *Pactus legis Salicae*¹⁶⁹, edikt *Praeceptum Childeberti regis* nebo nařízení králů Chlotchachara II., Gunthrama a Childeberta II. které obsahují řadu církvi příznivých nařízení¹⁷⁰ a zároveň poukazují na značné propojování církve a státu ve franském (merovejském) království. Tuto skutečnost lze mimochodem opět považovat za paralelu s obdobím vlády Konstantina I. Velikého a jeho následovníků za časů římské říše.

Rovněž tak franské koncily během šestého století posilovaly pozice katolické církve¹⁷¹. Ať již to byl koncil v Aurelianu roku 511, v Cenomaniku 516 či 517, synoda v Arausiaku (529), opět v Aurelianu (533), v Arvernu (535) a další, vždy byla posílena moc, vliv a ochrana katolické církve. Biskupům tak byla postupně zaručena ekonomická i politická moc, vlivu církve byla podřizována i svoboda jednotlivce a církevní představitelé byli osvobozeni od služby státu. Církvi bylo dokonce přiznáno právo trestat tělesně projevy pohanství.

Na druhé straně však byla biskupům nařizována péče o nemocné a chudé, pomocí nařízení se zlepšovalo postavení otroků, proti případné nespravedlnosti soudů světských měla církve chránit vdovy a sirotky a uvrhnout do klatby mohla

---

¹⁶⁹ KÖBLER, Gerhard. *Zentrissimum integrativer europäischer Legistik*. In: [online]. [cit. 2016-20-11]. Dostupné z: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/PactusLegisSalicae.pdf>.

¹⁷⁰ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009, str. 172-173, ISBN: 978-80-7021-942-3.

¹⁷¹ HALSALL, Guy. *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*. 3rd Edition, New York: Cambridge University Press, 2012, str. 261, ISBN 978-0-521-43543-7.

církev ty úředníky, kteří nespravedlivě odebrali majetek příslušníkům nižší společenské vrstvy.

Církev během šestého století na území Franků nesmírně sílila, její ekonomická a politická moc byla značná, zároveň si však dokázala zachovat vliv na nejnižší lidové vrstvy, které byli snadno ovlivnitelné a mocenské boje jim byly příliš vzdáleny. Nakonec největším problémem církve ve vztahu k lidovým masám bylo přetrvávání pohanských zvyků ještě z dob římské říše. Problém je prokázán ještě na konci šestého století, jelikož tuto záležitost řešila synoda v Autissiodorensis okolo roku 585¹⁷².

Zásadní pro další vývoj vztahů církve a státu však byla skutečnost obsazování klíčových církevních úřadů, zejména biskupských. Franští panovníci tvrdě bojovali o kontrolu obsazování těchto úřadů, zároveň však nijak nebránili růstu jejich pravomocí, spíše naopak. Žádný biskup nesměl zastat svůj úřad bez souhlasu své obce a metropolitního obvodu, avšak klíčový byl souhlas krále. Panovníci si dobře uvědomovali, že skrze tyto úřady lze ovládat celou církevní organizaci.

2.2.3 Hispánie

Ačkoliv dějinné události na hispánském území byly primárně pod taktovkou Vizigótů, krátce analyzují i vztahy společnosti a církve na území ovládaném Svéby.

Svébové na svém území provedli několik náboženských obrátů, což však nebylo ve své době neobvyklé. Již v polovině pátého století byl svébský král Rechiar katolíkem a stal se tak prvním skutečně doloženým barbarským panovníkem katolické víry. Nicméně již kolem roku 460 za krále Remismunda i díky misionáři Ajakovi, stalo království Ariánské. Další vývoj, kdy rostla moc katolických franků a původní hispanořímské

---

¹⁷² BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009, str. 186, ISBN: 978-80-7021-942-3.

obyvatelstvo přes oficiální víru krále zůstávalo katolické, však přispěl k dalšímu obratu. V polovině šestého století začal mezi Svěby navíc působit misionář a biskup Martin z Bracary. Koncil v Toledu, v pořadí třetí, konaný v roce 589, považuje ještě Svěby za ariány, ačkoliv biskup Martin byl jiného názoru¹⁷³. Nicméně po pádu Svébského království jako samostatné říše se pod tlakem Vizigótů prokazatelně oficiální vírou stala víra katolická. Svébské změny víry, jejichž četnost je neobvyklá i mezi barbarskými etniky té doby, jen prokazují povrchnost křesťanského náboženství barbarů. Panovníci se zkrátka přikláněli k takové víře, kterou momentálně považovali za silnější a lid je, jak bylo zvykem, následoval. Víře katolické zůstávalo vesměs věrné jen původní hispanořímské obyvatelstvo.

Vizigóti, určující síla Hispánie, byli ariáni stejně jako ostatní barbarské kmeny. V tomto království však neexistovala ostrá hranice mezi oběma vyznáními. Již počátkem šestého století se na katolických koncilech objevily modlitby za ariánské vizigótské panovníky¹⁷⁴ a ariánští šlechtici neváhali si svými dary přiklánět i katolické kostely. Katolická církev totiž byla, přes ariánské vyznání králů, na vizigótském území většinová a díky sociální pomoci měla i sympatie lidu. Pochopitelně i zde prosté vrstvy zcela neopustily své pohanské zvyky a Ježíše Krista často přijaly jen jako dalšího z bohů do svého "pohanského pantheonu".

Vcelku nepochopitelně, zvláště s ohledem na sílící franské katolické království a porážky ariánských říší, se jeví rozhodnutí krále Leovigilda sjednotit zemi pod vyznáním ariánským. Důvodem však mohla být snaha ovládat těsněji svůj stát, což skrze struktury církve katolické nebylo tak snadné, pokud vůbec bylo možné. Aby usnadnil katolíkům přechod, koncil

---

¹⁷³ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 166, ISBN 978-80-7021-705-4.

¹⁷⁴ Tamtéž, str. 105.

jím svolaný upustil od nutnosti druhého křtu. Přechod však byl vynucován i násilně, vypověděl mnoho katolických biskupů a zrušil některá privilegia katolické církve¹⁷⁵, údajně na popud své manželky Goisvynthy¹⁷⁶.

Katolická víra však Hispánii byla uchycena tak pevně, že proti svému vlastnímu otci povstal jeho syn Hermenegild. Ačkoliv měl podporu svébského krále Mirona a Konstantinopole, byl poražen a poslán do vyhnanství¹⁷⁷, přičemž zůstal zcela bez podpory domácí katolické církve, zřejmě vsadivší na silného legitimního krále, bez ohledu na jeho ariánství.

Ke katolické víře se však přihlásil roku 587 hned Leovigildův nástupce, král Rekkared, *sanctissimus princeps*¹⁷⁸, a to přímo na slavném třetím toledském koncilu. Ariánští hodnostáři se vesměs přizpůsobili, král nebyl nucen jinověrce pronásledovat. Tímto okamžikem lze teprve Vizigótské království v Hispánii považovat za jeden stát, kdy původní obyvatelé i barbaři uznávají jednoho krále a jsou jednoho vyznání, byť u germánských vrstev šlo opět o velmi povrchní chápání katolické víry¹⁷⁹.

2.2.4 Británie

Křesťanství v Británii mělo relativně dlouhou historii, na ostrov pronikalo již od konce druhé století. Víra britských křesťanů byla vesměs ortodoxní, tedy katolická, ačkoli i zde se objevovaly směry víry později označené za heretické. Herezí

---

¹⁷⁵ ISIDORUS, Hispalensis. *Historia de regibus Gothorum, Vandalorum et Suevorum*. ed. Jacques-Paul Migne, Patrologia Latina, Paris: Migne, 1844-1855, vol. 83, col. 1057. In: [online]. [cit. 2016-20-11]. Dostupné z: http://www.forumromanum.org/literature/isidorus_hispalensis/historia.html#1.

¹⁷⁶ ŘEHOŘ, Z Toursu. *O boji králů a údělu spravedlivých*. 2. vydání, Praha: Argo, 2005, str. 218, ISBN: 80-7203-597-5.

¹⁷⁷ Tamtéž, str. 220.

¹⁷⁸ Tamtéž, str. 370-371.

¹⁷⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 106-108, ISBN 978-80-7021-705-4.

z nejvýznamnějších byl v první polovině pátého století pelagianismus, proti němuž aktivně bojovali galští biskupové¹⁸⁰.

Barbarští Germáni, kteří se usazovali v Británii (viz kap. 2.1.5) zůstávali po mnohá desetiletí nábožensky cizím elementem, který se podařilo odstranit až misemi papeže Řehoře I. Velikého. Nelze však opominout ani misie ze skotského kláštera na ostrově Iony založeného Irem Columbanem Starším¹⁸¹ roku 565.

Na sklonku šestého století dorazila první papežská misie vedená Augustinem, pozdějším prvním arcibiskupem z Cantenbury. Své aktivity, přes úvodní obavy a tendence misii vzdát¹⁸², zahájil v Kentu, kde vládl král Aethelberth s franskou manželkou Berthou. S podporou franské říše se na přelomu šestého a sedmého století stal král křesťanem. V jeho panství pak údajně nenásledovalo pronásledování pohanů, ani nikdo nebyl ke křesťanské víře nucen. Pouze král poskytoval souvěrcům větší náklonnost¹⁸³.

Zajímavý postřeh k úspěšnému pokřesťanštění anglosasů přináší Maurois. Ve svém díle předkládá názor, že jejich původní náboženství ztratilo přesunem na ostrov mnoho ze svého kouzla, neboť bylo spjato s konkrétními místy, lesy, háji nebo řekami v Germánii. I z těchto důvodů pak byla katolická misie nakonec úspěšná¹⁸⁴.

---

¹⁸⁰ BEDA, Venerabilis. *Církevní dějiny národa Anglů*. Praha : Argo, 2008, str. 51 (Memoria medii aevi; 3), ISBN 978-80-257-0023-5.

¹⁸¹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 266, ISBN 978-80-7021-705-4.

¹⁸² BEDA, Venerabilis. *Církevní dějiny národa Anglů*. Praha : Argo, 2008, str. 63, (Memoria medii aevi; 3), ISBN 978-80-257-0023-5.

¹⁸³ BEDA, Venerabilis. *Církevní dějiny národa Anglů*. Praha : Argo, 2008, str. 64, (Memoria medii aevi; 3), ISBN 978-80-257-0023-5.

¹⁸⁴ MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995, str. 29, ISBN 80-7106-058-5.

Obyvatelstvo Británie však, ve shodě s dalšími barbarskými národy, vnímalo v šestém století křesťanství značně povrchně. Ježíš Kristus pro ně byl Bůh, který porazil jejich staré bohy, a skutečné křesťanské poselství jim unikalo.

Zřejmě i proto papež Řehoř I. doporučoval misionářům pouze přeměnit staré pohanské svátky v křesťanské či svatyně původních bohů vysvětit na kostely¹⁸⁵. Nepochybně tak tyto metody pomohly nejen Augustinovi k rychlejšímu srozumění obyvatelstva s novou vírou.

2.2.5 Afrika

Bojovní ariánští Vandalové pronásledovali katolické obyvatelstvo okamžitě po svém vstupu do Afriky. Motivem však, nikterak překvapivě, nebyla primárně otázka víry, ale snaha domoci se církevního majetku, zejména zlata a stříbra.

Na sklonku pátého století (484) král Hunerich vydal edikt, kterým zakázal veškerou činnost katolické církve a nařídil všem katolíkům ariánskou konverzi. Následovala vlna pronásledování, zotročení či vyhnání katolických biskupů¹⁸⁶, kláštery i s osazenstvem byly darovány pohanským Maurům. Vandalové navíc mezi katolíky nerozlišovali a trpěla i sekta donatistů¹⁸⁷. Dokonce i obchod směli na vandalském území provozovat jen ti, co se prokázali dokladem o ariánském křtu.

Když se k této situaci přidal hladomor jako důsledek mimořádného sucha, situace se stávala neudržitelnou. To si uvědomil Hunerichův nástupce Gunthamund a alespoň povolal zpět z vyhnanství většinu katolíků a později znovuotevřel katolické

---

¹⁸⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 267, ISBN 978-80-7021-705-4.

¹⁸⁶ PROKOPIOS, z Kaisareie. *Válka s Peršany a Vandaly*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1985, str. 222, ISBN 01-102-85.

¹⁸⁷ GWYNN, David, M. *Christianity in The Later Roman Empire: A Sourcebook*. 1st Edition, London: Bloomsbury Publishing, 2014, str. 65., ISBN 978-1-441-10626-1.

kostely (494). Karthaginský biskup nabídl dokonce za příkoří na katolicích pokání.

Za takovéto situace tedy vandalská říše vstoupila do zkoumaného šestého století. Relativně korektní politiku vůči katolíkům zachovával i následovník Gunthamunda, Thrasamund, ačkoliv je považoval za bohu nepřátelské. Veden snahou sjednotit víru říše, snažil se katolíky ke konverzi přimět spíše dary a poctami, než násilím. Na druhou stranu však odmítal vysvěcování nových katolických biskupů, některé duchovní představitele rovněž poslal do vyhnanství.

Nástupce Hilderich roku 523 odpřísáhl Thrasamundovi, že bude usilovat o sjednocení říše pod ariánskou vírou a také tak činil. Ke katolické církvi byl však vcelku vstřícný, svá příznivá opatření, aby obešel přísahu, vydal ještě před oficiálním převzetím vlády. Opět dovolil návrat vypovězených katolíků z vyhnanství, povolil vysvěcování nových biskupů, vrátil katolické církvi kostely¹⁸⁸. Roku 525 dokonce povolil konání katolické synody v Karthagu. Stále však trval zákaz pro katolické duchovní odvolávat se k papeži, v případě porušení hrozila exkomunikace.

Vandalská říše však již před sebou neměla dlouhé trvání, jak jsem uvedl v kapitole 2.1.4., Hilderich byl sesazen a zabit Gelimerem a pak již přišel po boji s východořímskou říší konec.

Křesťanství Vandalů bylo zřejmě nej povrchnější mezi barbarskými kmeny na území bývalé západořímské říše. Důraz byl kladen na „správné“, tedy ariánské vyznání, nikoliv na křesťanské chování, které jim bylo opravdu vzdáleno. Na druhou stranu, oproti dnes běžně rozšířenému povědomí, nebyli

---

¹⁸⁸ HALSALL, Guy. *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*. 3rd Edition, New York: Cambridge University Press, 2012, str. 197, ISBN 978-0-521-43543-7.

Vandalové o nic více "barbarští" a "nelidšší" než další germánské kmeny¹⁸⁹.

2.3. Náboženské rozepře

V poslední kapitole druhé oddílu shrnuji pro úplnost náboženské, respektive teologické, rozepře šestého století, které se odehrály na území bývalé západořímské říše nebo do nich nástupnické státy nezanedbatelným způsobem zasáhly.

V západní části římské říše, jak již bylo v této práci několikrát zmíněno, neprobíhaly ve sledovaném období klíčové teologické disputace či rozepře, které byly doménou východu. Důvody proč tomu tak bylo, jsou podle mého názoru nasnadě. Prvním byl samotný rozpad západořímské říše a nastalá situace. Vznikající barbarské státy a státečky, všechny mimo to ariánského vyznání, nedávaly příliš prostoru pro nějakou „vyšší“ teologii. Druhým stěžejním faktorem byla skutečnost, že pro obyvatelstvo daných států bylo v této době rozhodující vůbec přežít a uspokojit základní potřeby, nuance víry logicky nebyly tématem. Naopak na východě, kde zůstal zachován mír a relativní klid, bylo pochopitelně pro kulturu, umění i teologii více prostoru.

Základním náboženským rozporem na západě byl souboj ariánské a katolické víry. Nelze ho podle mého názoru, snad s výjimkou říše Vandalů, označit za vyloženě vyhrocený. Pro osud střetu těchto dvou vyznání považuji za rozhodující křest franského krále Chlodvíka, kdy se oficiálně katolickou stala nejmocnější z nástupnických říší římského impéria. Ostatní dosud ariánské barbarské státy reagovaly buď rychlým přechodem

---

¹⁸⁹ GWYNN, David, M. *Christianity in The Later Roman Empire: A Sourcebook*. 1st Edition, London: Bloomsbury Publishing, 2014, str. 242, ISBN: 978-1-441-10626-1.

ke katolicismu (nebo alespoň zvýšenou mírou jeho tolerance) nebo křečovitou snahou o definitivní ariánskou jednotu.

Arianismus však neuspěl a ani pravděpodobně uspět nemohl. V katolických oblastech západu byl cizorodý, nezískal pevné kořeny v antické kultuře a v jistém smyslu přispěl k izolaci barbarských kmenů při zakládání svých států. Katoličtí historici přidávají i poznámku o neexistenci náboženské potence arianismu, oproti víře katolické¹⁹⁰.

Další náboženské rozpory se týkaly bývalého západořímského území již pouze okrajově, respektive neměli na vývoj v analyzovaném území klíčový vliv. Prvním z nich byl spor monofyzitský, když východní císař Justinián I. odsoudil mezi lety 543 až 544 tři antiochijské myslitele, Theodora z Mopsuestie, Theodoreta z Kyrru a Ibase z Edessy. Tím byl zahájen tzv. spor o tři kapitoly, trvající desítky let. Ačkoliv byl monofyzitismus odsouzen již na koncilu v Chalcedonu roku 451, na východě nikdy zcela nevymizel. Východní císaři Zenón (476) i Justinián I. (543) umožnili monofyzitům dále se šířit. Odsouzení tří uvedených mužů zprvu odsouhlasil i papež Vigilius, ovšem na západě jeho rozhodnutí nebylo přijato a papež musel pod nátlakem souhlas stáhnout. Pak na oplátku čelil papež atakům Konstantinopole¹⁹¹.

Ekumenického koncilu, svolaného roku 553 do Konstantinopole, jehož cílem bylo potvrdit odsouzení „tří kapitol“ se pak papež na protest nezúčastnil. Pod hrozbou exkomunikace nakonec papež s odsuzujícím verdiktem koncilu souhlasil. Jednota církve však těžce utrpěla, rozpory mezi východem a západem se prohloubily a vážnost papežského stolce poklesla. Paradoxně však monofyzité odmítli výsledky tohoto koncilu a vývoj nezvratně směřoval ke vzniku národní

---

¹⁹⁰ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 3. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 100, ISBN: 80-7195-082-3.

¹⁹¹ Tamtéž, str. 71.

monofyzitské církve, což bylo v přímém rozporu s Justiniánovým politickým cílem - sjednocením¹⁹².

Posledním významnějším teologickým sporem zasahujícím do šestého století byl spor pelagiánský, resp. semipelagiánský. Po synodě v Karthágu, která odsoudila pelagianismus, se vytvořila skupina, která sice odmítala Pelagiův názor, ale stejně tak i teze Augustinovi a jako poloviční pelagiáni získali i svůj název - semipelagiáni. Spor uzavřela až synoda v Orange roku 529, kde Cesarius z Arelate dogmatizoval některé teze proti semipelagianismu. Defacto byl potvrzen závěr synody z roku 418 konané v Karthágu, přičemž byla jasněji vyjádřena nesvoboda člověka vůči Bohu, více byla zdůrazněna nezbytnost božské milosti a odmítnuto předurčení k ztracení. Tímto způsobem byl semipelagianismus definitivně potlačen.

V jistém smyslu za náboženskou rozepří lze považovat i vztah křesťanské církve, respektive státu, k přežívajícím pohanským zvykům, respektive pohanům. Církevní představitelé na západě během šestého století jednoznačně proti pohanům vystupovali a boj proti nim považovali za zcela samozřejmý. Cesarius z Arelate útočil proti tolerování zbytků pohanů, velmi útočný byl i Řehoř z Toursu, papež Řehoř I. Veliký se ke státní moci v boji proti pohanům obracel pravidelně¹⁹³.

Pozadu nezůstaly během šestého století ani usnesení synod a koncilů. Synoda v Bracaře roku 572 dala biskupům přímo úkol boje proti pohanským obřadům, franské koncily v Aurelianu roku 533 a 541 zaváděly dokonce tresty, byť církevní, přímo pro pohanské viníky¹⁹⁴.

---

¹⁹² LOHSE, Bernard. *Epochy dějin dogmatu*. 2.vydání, Jihlava: Mlýn, 2010, str. 79, ISBN 978-80-86498-37-9.

¹⁹³ PRCHLÍK, Ivan. *Poslední pohané a jejich postavení v christianisovaném římském impériu*. Disertační práce, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav řeckých a latinských studií, 2012, str. 41.

¹⁹⁴ Tamtéž, str. 42.

2.4. Shrnutí - předběžný závěr

Šesté století bylo v mnohém přelomové. Pádem západořímské říše padla rovněž univerzalita katolické církve a v nástupnických státních útvarech vznikala více či méně nezávislá církev, ať již katolická či (především) ariánská. Naplno se rozběhla feudalizace a rustikalizace společnosti a nevratně padl antický městský způsob života. Během tohoto století začala a na většině států i úspěšně proběhla katolická konverze panovníků, byť nelze podlehnout iluzi, že za změnou byla upřímná víra panovníků. Podstatné bylo i postupné zanikání menších říší a konsolidace sil v podobě nejmocnější říše Franků, Vizigótské Hispánii a Langobardské Itálii.

Domnívám se, že na základě uvedených zjištění existuje dostatek informací k předběžnému závěru k otázkám B a C (, otázka A se logicky týká jen tématu prvního oddílu).

Pokud zjištěné informace doplníme do upravené McGiffertovi definice, získáme ve stručnosti následující summary.

Objektivně katolické církvi nelze upírat, stejně jako ve stoletím pátém, podíl na "zlidštění" podmínek života prostého lidu. Přesto jsem názoru, že z uvedených zjištění lze dovodit, kam směřovala většinová energie církve jako instituce. Především boji o moc s králi jednotlivých států, kde působila, ochraně svého majetku (být ekonomická soběstačnost je jistě klíčovým faktorem pro silnou pozici ve státě, kterou církev potřebovala) a šíření křesťanské víry (nakolik byla misijní činnost vedena čistou snahou naplnit příkaz pána Ježíše Krista a nakolik byla motivem touha po rozšíření moci a vlivu je přinejmenším diskutabilní). Charitativní činnosti, péči o chudé a snaze ulehčit bezpochyby těžký život nejprostším a nejpočetnějším vrstvám obyvatelstva bylo věnováno nepoměrně menší úsilí.

Katolická církev se však zcela jistě podílela, spíše přímo vyvolala, alespoň dílčí růst obecného morálního standardu. To

lze dokládat chováním některých panovníků barbarských států po přijetí křtu. Ostatně i papež Řehoř I. Veliký, významný teolog své doby, nepochybně přispěl svým moralismem k určitému zjemnění drsné společnosti. Na druhou stranu však jeho teologie, postavená na skutcích pokání, připravila do budoucna půdu pro zcela nekřesťanský prodej odpustků.

Podle mého názoru však tato zlepšení nelze považovat za zásadní ve smyslu McGiffertovi definice. Řehoř z Toursu uvádí nejeden příklad zcela nekřesťanského chování samotných katolických duchovních (objektivně nutno dodat, že autor uvádí i mnoho případů opačných, což však jen potvrzuje nevyrovnanost úspěchu církve při zlepšování daných poměrů). Po slávě toužící tourský kněz Cato, biskup Cautinus, opilec a chamtivec, majetnický intrikán Felix, biskup z Nantes, vrazi, cizoložníci a lupiči biskupové Salonius z Embrunu a Sagittarius z Gapu, obdobně zvrácený opat Dagulf či tyran Badegisil, biskup z Le Mans¹⁹⁵.

Obdobně můžeme chápat i panovníky. Například franské krále první poloviny šestého století (Childeberta, Chlothachara I., ale i staršího Chlodvíka) lze považovat za vrahy, jakkoliv je zřejmé, že v dané době patřily krvavé boje o moc, vládu a majetek k naprosto běžným jevům a motivy vládců k přijetí křesťanské víry lze považovat za velmi zhusta politické.

Oblast vzdělání a kultury však již byla zcela doménou duchovních katolické církve. Právě a jedině oni dokázali přinést barbarským národům dědictví antiky a zároveň křesťanskou víru.

Přejděme nyní k předběžnému závěru ohledně otázky, jaký byl charakter církve v šestém století a zda státy, které křesťanství přijaly, byly lepší, než před přijetím této víry. Analyzované období je charakteristické intenzivním propojením moci politické a náboženství. Jsem názoru, že křesťanská víra

---

¹⁹⁵ ŘEHOŘ, Z Toursu. *O boji králů a údělu spravedlivých*. 2. vydání, Praha: Argo, 2005, str. 140-141, 184-185, 205, 335-336, 351, ISBN: 80-7203-597-5.

panovníků a často většiny (zejména barbarských) obyvatel se stala především vnějškovým, povrchním náboženstvím a víra jim byla pouze prostředkem či náhražkou. Pro jedny prostředkem k upevnění moci a vlivu, pro druhé náhražkou na dosavadní pohanské kultury a bohy. Nesporně však existovala i třetí skupina vládců s upřímnou vírou v Krista.

Co se týče představitelů katolického náboženství, tedy duchovních, naopak se nedomnívám, že by globálně ztráceli věrohodnost (přes všechny výše popsané selhání a výstřelky) či systematicky kompromitovali náboženství jako takové (ačkoliv jim misionář Columbanus Mladší vytýká nedbalost a papež Řehoř I. Veliký úplatkářství). Biskup je již nepochybně středem místní společnosti, dochází k vzestupu biskupů-manažerů¹⁹⁶, řídící nejen duchovní agendu svého regionu.

Stále ještě křesťanská církev požívala nejen mezi prostým lidem autority a charitativní a sociální péče, jakkoliv nebyla v rámci aktivit církve stěžejní, byla její míra historicky nevídaná.

Církev bojovala nejen o svou nezávislost na světské moci, ale zároveň, kdykoliv to bylo možné, snažila se moc světskou dostat pod svoji kontrolu. To však již nebyl boj o víru, boj proti herezím nebo boj o šíření víry. Křesťanská církev zkrátka zápasila o moc.

---

¹⁹⁶ SKINNER, Alexander. *The Needle's Eye: Wealth and Western Society from the Late Roman Empire to the Early Middle Ages*. Journal for Late Antique Religion and Culture 8 (2014) str. 81, ISSN:1754-517X.

III. ÚZEMÍ BÝVALÉ ZÁPADOŘÍMSKÉ ŘÍŠE V 7. STOLETÍ

Závěrečný oddíl se bude opět zabývat politicko-ekonomickými poměry na území bývalé západořímské říše, nyní již s výjimkou severní Afriky, která byla v tomto období pod jurisdikcí Konstantinopole. Klíčové státní útvary se globálně konsolidovaly na říše Franků, Vizigótů, Langobardů a Anglosasů v Británii a nezadržitelně směřovaly od rodového a kmenového zřízení k feudalizaci a ranně středověké společnosti.

3.1 Situace ve společnosti v jednotlivých regionech

V sedmém století uplynulo dvě stě let od pádu západořímské říše, což je dostatečně dlouhá doba, aby vývoj v nástupnických říších již stěžejně neovlivňovala římská tradice a zvyky. Samozřejmě nadále na společnost působily, nemohlo tomu ani být jinak, ale klíčové již nebyly. Společnost se postupně stávala ryze feudální. Germánský rolnický svět již zcela pohltil kdysi vyspělou antickou městskou civilizaci¹⁹⁷. Běh dějin, světských i církevních, se ze středomoří definitivně posunul na sever a spočíval na trojím základě - antiky, křesťanství a germánství.

3.1.1 Itálie

Langobardské panství v Itálii se v sedmém století dělilo do základních organizačních jednotek, tzv. *ducatae* (dukáty, vévodství). V čele státu byl *kuning* (král) následován právě vládci jednotlivých dukátů, vévody. Shromáždění vojska, *gairenthings*, typický způsob rozhodování v barbarských

---

¹⁹⁷ MITCHELL, Stephen. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. 2nd Edition, UK: Blackwell Publishing, 2015, str. 426-427, ISBN 978-1-118-31242-1.

státech, již ztratilo na řízení země vliv a stávalo se pouze ceremoniálním shromážděním.

Období poloviny 7. století bylo kulminačním bodem vývoje společnosti. Společenské členění langobardského státu se během sedmého století nelišilo od ostatních analyzovaných států. Existovala zde vrstva nejprostších (*arimanni*), polosvobodných (*alddidi*), ale stále ještě otroků (*skalki*). Nejvyšší vrstvu reprezentovali šlechtici (*adalingi*) a dvorští úředníci (*gasindi*)¹⁹⁸.

Rychle se rozbíjela patriarchální rodina a nenachází se už ani stopy po základech jejího hospodářství. V Itálii proběhl přechod od kolektivního obdělávání půdy velkou rodinou k individuálnímu hospodářství nejrychleji ze všech zemí¹⁹⁹.

Celkově panovala v sedmém století v říši Langobardů snaha posílit moc krále (státu) a zákony ochránit jeho vládu. Prostátní tendence směřovaly jednak proti tradičním zvyklostem rodového zřízení, ale rovněž proti vévodům a jejich snaze vládnout. Do rukou krále byla také vložena nejvyšší soudní pravomoc, patřily mu nejružnější části peněžních dávek, pokut, konfiskovaná vlastnictví a lidé, kteří upadli do závislosti za určité přestupky a pod²⁰⁰.

Král Agilulf, za jehož panování došlo na přelomu pátého a šestého století k prvnímu katolickému křtu, zemřel roku 616 a za jeho nezletilého potomka se ujala vlády regentka Theodelinda. Tako jako katolická regentka, byla vedena snahou o další sblížení s původním římským obyvatelstvem což vyvolalo odpor vévodů, kteří se cítili ohroženi a Aldalwarda roku 626

---

¹⁹⁸ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Attila, Hunové a Řím*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2012, str. 278, ISBN 978-80-7429-169-2.

¹⁹⁹ ČECHOVÁ, Vlasta, *Langobardská Itálie v 7.-8. století*. Scripta facultatis philosophicae universitatis ostraviensis č.94, 1. vydání, Ostrava 1996. str. 38, ISBN 80-7042-445-1.

²⁰⁰ Tamtéž, str. 53.

svrhli. Během vlády dalších panovníků do konce sedmého století docházelo k dalšímu splývání Langobardů s původním obyvatelstvem a obecně růstu královské moci jako takové, avšak rovněž k posilování nezávislosti některých vévodství, zejména spoletského a benevetského. Rostoucí moc panovníků v sedmém století lze ilustrovat na vládě krále Rothariho (636-656), za jehož panování byl roku 643 sepsán tzv. *edictum langobardorum* (nebo *Edictus Rothari*), kde byly latinsky sepsány obyčeje a nové právní normy a obsahuje do té doby nevídanou možnost ospravedlnění královského rozkazu k vraždě.

3.1.2 Galie

Do sedmého století vstoupila franská říše jako silná, stabilní a sebevědomá říše. Rychle posílila královskou moc a její aparát, vypracovala psané právní normy, připoutala katolickou církev k zájmům státu a úspěšně zahrнула původní galořímské obyvatelstvo do služeb státu.

Do sedmého století spadá rovněž nahrazení sněmu všech svobodných tzv. zemským sněmem, na němž rozhodovala světská šlechta, biskupové a královská družina. Franský bojovník tedy již nemohl státní záležitosti nikterak ovlivňovat. Rezidua rodového zřízení přetrvávala již jen v některých oblastech práva (dědického, trestního, procesního a občanského)²⁰¹.

První polovina sedmého století byla vrcholným obdobím cílevědomého budování státu s vládcem králem, jeho administrativou a církví. Franské zákony nabídly zvýšenou ochranu královským úředníkům, osobám pod královskou patronací a králův majetek postavilo nad majetek všech ostatních osob

---

²⁰¹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009, 336 str. 118, ISBN 978-80-7021-942-3.

včetně šlechty, které zákony, jako stavu, překvapivě neposkytly žádnou speciální ochranu.

Avšak ve druhé polovině sedmého století se začaly naplno objevovat problémy související s dělbou moci mezi příslušníky rodu Merovejců, což vedlo k neustálým válkám, chaosu a nakonec k pádu merovejské dynastie a nakonec v závěru století k samovládě královských úředníků, majordomů.

Otřes pro stabilitu franské říše představovala smrt Childeberta II. r. 596. Následné boje příkladně ilustrují chaos, který Franskou říši během sedmého století postihl. Dědictví si rozdělili jeho synové, starší Theudebert II. (Austrasii) a Theuderich II. Burgundsko. Za nezletilce vykonávala regentskou vládu jejich matka Brunichilda. Vztahy mezi oběma bratry byly napjaté, ale od otevřeného nepřátelství je drží společný postup proti Chlotharově Neustrii. Chlothara bratři porážejí u Dormelles a Chlotarovi zůstalo království složené z několika hrabství. Theudebert II. si mezitím zajistil spojenectví jak Chlothara II., tak dokonce Vizigótů a Langobardů najednou. R. 610 Theudebert obsadil Theuderichovo Alsasko. Theuderich však navázal spojenectví s Chlotarem a poráží Theudeberta r. 612 u Toulou a u Tolbiaku, kde Theudebert II. padl. Vítěz pak zcela nekřesťansky mučí (snad na popud Brunichildy) a zabíjí i jeho syna Merovecha.

Na uvolněné trůny v Burgundsku a Austrasii prosazovala Brunichilda podle očekávání potomky Theudericha II., a v Burgundsku byl dosazen nejstarší z nich Sigibert II, ale jeho instalace narazila na odpor a šlechta poslala pro Chlotara II. do Neustrie. Následně je Chlotharem II. umučena i sama Brunichilda.

Chlothar II. se ujal samovlády, ale za takové nadstandardní postavení byl vděčen šlechtě a to se muselo projevit ve vstřícné politice vůči ní. Za pozváním Chlothara II. stáli totiž dva nejmocnější šlechtici, metský biskup Arnulf a majordom Pipin I., předkové pozdějšího královského

rodu Karlovců. Oba mocní šlechtici totiž spojili své rody sňatkem.

Po smrti Chlothara II. vládl jeho syn Dagobert, ale jeho pozici a s tím i zachování rovnováhy mezi franskými královstvími vážně narušila vojenská porážka od českých Slovanů u Wogastisburgu r. 631/2²⁰². Po Dagobertovi již nenásledoval žádný silný merovejský panovník, další nástupci vyrůstali odmala v područí regentů a majordomů, místo aby byli vedeni k sebevědomému přebrání vlády. Za nezletilé Dagobertovy potomky přebírají vládu majordomové, kteří r. 640 dohodnou i hranice říše a rozdělení státního pokladu.

Následně austrasijské majordomové odmítají nárok neustrijského krále Theudericha III. a mezi oběma královstvími dojde r. 680 k bitvě u Laonu, kde neustrijské vojsko vítězí. Na austrasijský trůn je instalován Theuderich III. Nepřátelství Austrasie s Neustro-Burgundskem nadále trvá, a v bitvě u Tertry r. 687 Austrasie definitivně vítězí. Majordom Pipin II. přebírá dohled nad Theuderichem III., přebírá královský poklad a vybírá od poražených přísahy věrnosti. Od vítězství u Tertry r. 687 panuje pro většinu času jeden majordom a jeden král.

Pipin II. ponechává Theudericha III. na královském trůnu, ale faktická vláda už přechází na Pipina II. Od této chvíle končí nepřehledné střídání králů a majordomů v dílčích franských královstvích a nastupuje princip jednoho krále a jednoho majordoma. Změny na královském trůně se obešly bez nějakých dynastických bojů, nový král nastupoval z rozhodnutí majordoma. I přes jasnou pozici majordomů tito zpočátku vládou stále jakožto služebníci krále, nikoli z vlastní moci. Pozdější konečné svržení Merovejců majordomem Pipinem III. se ale přece jen jeví jako logický krok v reálném vývoji situace.

---

²⁰² *FREDEGARII SCHOLASTICI CHRONICUM CUM SUIIS CONTINUATORIBUS, SIVE APPENDIX AD SANCTI GREGORII EPISCOPI TURONENSIS HISTORIAM FRANCORUM.* In: [online]. [cit. 2016-2-12]. Dostupné z: <http://hbar.phys.msu.su/gorm/chrons/fredegar.htm>

3.1.3 Hispánie

Do sedmého století vstoupila Hispánie pod vládou Vizigótů již fakticky jednotná a měla před sebou období dalšího rozkvětu. Jednolitost státu potvrzuje i stejná branná povinnost pro Vizigóty i Hispanořímany, i fakt, že germánů se již začala týkat daňová povinnost. Král Reccesvinth nakonec zrušil i tzv. právní personalitu, tudíž všichni obyvatelé říše se již řídili jediným, vizigótským právem.

Za krále Chindasvintha, v polovině sedmého století, se změnilo i postavení otroků, kteří směli vlastnit majetek, uzavírat určité sňatky a začali být trestně odpovědní - i z otroků se tedy počala utvářet rozsáhlá vrstva feudálních poddaných. Šlechta a duchovní postupně začali prostřednictvím zemských sněmů řídit stát²⁰³.

Nejvyššími představiteli územní správy byli *duces* (vévodové), pod nimi řídili obvody jednotlivých samosprávných měst *comes civitatum*. Ústřední správu pak vykonával královský dvůr s úředníky ve funkcích analogických jako u ostatních germánských království.

Vizigótský stát směřoval svým progresivním vývojem po bok Franské říše. Králům se podařilo držet pohromadě více než jedno století největší politickou jednotku sedmého století v Evropě. Byl to pozoruhodný úspěch. Královské zákony měli tendenci pokrýt a vyřešit všechny problémy. Tedy řešily například na jedné straně masivní perzekuci Židů a jejich nucený křest a na druhé straně kompenzace za zranění způsobené vesničanům jejich býky²⁰⁴.

---

²⁰³ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009, 336 str. 109, ISBN 978-80-7021-942-3.

²⁰⁴ BROWN, Peter. *The Rise of Western Christendom. Triumph and Diversity: A.D. 200-1000*. 10th Anniversary Revised Edition, UK: Blackwell Publishing, 2013, str. 453, ISBN 978-1-118-30126-5.

Avšak nakonec i zde došlo k oslabení způsobeném silnou feudalizací a střetu moci krále a šlechty. Jednotliví králové byli voleni a odstraňováni tak často, že žádná dynastie nepřežila více jak dvě generace a vraždy králů byly tak časté, že se mezi kronikáři zrodilo pro královraždu označení "gótská nemoc".

Probíhající vnitřní boje na sklonku sedmého století nakonec říši Vizigótů oslabily natolik, že na počátku osmého století (711) vcelku snadno podlehla invazi Arabů a zanikla.

Tradice a památka vizigótského státu zůstala velmi slavnou a byla dokonce i dílčím motivem pro *reconquistu* a tak stála u zrodu sjednoceného španělského království²⁰⁵.

3.1.4 Británie

V sedmém století existovalo v Británii sedm království, Východní Anglie, Mercie, Northumbria, Essex, Kent a Sussex. král každého království pocházel z jedné posvátné rodiny, nicméně rada moudrých (*witan*), ho mohla z této rodiny vybírat i případně odvolat²⁰⁶. Tato rada moudrých byla zároveň nejvyšším soudním dvorem.

Království bylo rozděleno na takzvané *shire* (hrabství), a to zhruba v dnešním rozsahu²⁰⁷. Krále v jednotlivých *shires* začal zastupovat *shires reeve* (správce hrabství, šerif). Samotný *shire* byl tvořen z *hundreds*, skupina sta rodin, nebo

---

²⁰⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 112, ISBN 978-80-7021-705-4.

²⁰⁶ MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995, str. 27, ISBN 80-7106-058-5.

²⁰⁷ MEZNÍK, Jaroslav. *Přehled dějin středověké západní Evropy. I. Vznik středověké Evropy (5.-11.století)*. 1. vydání, Brno: Masarykova Universita, 1995, 119 s., ISBN: 80-210-1185-8.

skupina schopná zformovat sto vojáků) a *hundreds* byly dále děleny na *tuns* (vesnice). Je však třeba upozornit, že toto členění bylo velmi dlouhou dobu nedostatečně definované a stálá a přesná podoba bude otázkou mnoha dalších století.

Území Británie se, obdobně jako ostatní oblasti bývalé západořímské říše, rustikalizovalo a městský život zůstal zachován jen výjimečně v místech, jako byl Londýn nebo York. Zásadní společenské a hospodářské změny sedmého století Británii nepřineslo, vývojové proměny nastaly až s útoky Vikingů koncem osmého století.

Maurois považuje britskou společnost v sedmém století za drsnou, hrubou, ale zároveň čestnou, se silným zárodkem místního života. Anglosaský smysl pro místní "výbory" (*moots*), řešící obtíže denního života veřejným projednáním s kompromisním sklony, dle jeho názoru mnohokrát zabránil občanským válkám, jelikož svobodní občané dokázali většinu záležitostí vyřešit, aniž by se uchýlovali k ústřední vládě²⁰⁸.

3.2. Církev a stát v jednotlivých regionech

Do sedmého století vstupují státní útvary na území bývalé západořímské říše většinou katolické. Výjimku tvořila langobardské Itálie, jejíž vládcové byli téměř do konce analyzovaného století ariáni a území Británie, kde se křesťanství začalo znovu šířit až díky misi organizované papežem Řehořem I. Velikým na přelomu pátého a šestého století.

Ačkoliv se na první pohled může zdát, že krom samotného faktu šíření křesťanství se na západních územích římské říše z hlediska katolické, křesťanské církve neudálo v prvních dvou

---

²⁰⁸ MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995, str. 29, ISBN 80-7106-058-5.

století po rozvratu západní části impéria nic přelomového, domnívám se, že opak je pravdou.

Sedmé století završuje z hlediska vztahu státu, společnosti a církve kritické období pádu světovládné říše a následujících dvou století, kdy se utvářela podoba a chování katolické církve minimálně pro celý středověk.

3.2.1 Itálie

Do sedmého století vstupovala Itálie nadále pod nadvládou Langobardů, stále oficiálně pod ariánskou křesťanskou vírou, ačkoliv král Agilulf již povolil katolický křest a pomohl se založením katolického kláštera svatého Columbana. Po jeho smrti roku 616 fakticky vládla jako regentka za nezletilého Adalwarda, jeho manželka katolička Theodelinda. Langobardští vévodové však, obávající se postavení katolických obyvatel, respektive původní římské šlechty, Adalwarda a s ním jeho regentku usilující o sblížení Langobardů a Římanů, svrhli.

Následní panovníci, Arivald a Rothari, ačkoliv byli oba ariáni, však nadále šli cestou náboženské tolerance. Od poloviny sedmého století se začala katolická víra stále více prosazovat jako „statní“ náboženství. Král Aripert, potomek bratra královny Theodelindy, zahájil katolickou etapu Langobardů²⁰⁹, přičemž přenesl církevní správu z Pávie do Milána.

Na samém sklonku sedmého století, za dalšího katolického krále Kuningperta pak skončil i rozpor v katolické církvi způsobený odlišnými postoji k závěrům pátého a šestého ekumenického koncilu v Konstantinopoli.

Obecně církev u Langobardů nezískala monopol nositelky kultury a učitelky národa, tuto funkci zastávali langobardští

---

²⁰⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 280, ISBN 978-80-7021-705-4.

králové. Z církevní oblasti do běžného života a následně do života právního pronikla díky Rothariho zákoníku pasáž o králi Šalamounovi, která ospravedlňuje vraždu na příkaz krále. Jednalo se o jediný citát z Bible v Rothariho zákoníku, který jinak nevykazoval žádné hlubší stopy christianizace práva. Svůj vzor nehledal v Římě, ale v Byzanci a v Jeruzalémě u krále Šalamouna:

„Královo srdce je v Hospodinových rukou jako vodní toky; nakloní je, kam se mi zlíbí.“ (Př. 21.1)

Král byl podle zákoníku zodpovědný pouze samotnému Bohu. Boží vůlí bylo ospravedlněno i to, když přikázal někoho usmrtit²¹⁰. Tato filosofie byla převzata od ariánských kněží, kteří v Byzanci používali citátů ze Šalamouna k chvále panovníka, který byl veleben jako všemocný.

Samotní Langobardi, které lze označit za vcelku nábožensky lhostejné, se tedy ke katolické víře přiklonili nejpozději ze všech nástupnických států západořímské říše. Na území pod jejich vládou nedošlo ani k žádnému stěžejnímu vývoji ve vztahu mezi státem a církví, langobardským panovníkům šlo především o moc světskou a nejméně do konce sedmého století či přelomu sedmého a osmého století rostla především jejich moc.

3.2.2 Galie

V sedmém století již mělo území franků za sebou prvních sto let jako zcela křesťanská země. Nepochybně nadále přežívaly některé pohanské zvyky a tradice, ale státním náboženstvím a náboženstvím králů bylo křesťanství. Nadále si však zachovávalo z nemalé části velmi povrchní rysy, ostatně i samotné království a panovník sám vykazovaly charakter sakrální. Barbaři (germáni) viděli ve svém králi postavu

---

²¹⁰ *Monumenta Germaniae Historica. Edictus Langobardorum.* [online]. [cit. 2016-5-12]. Dostupné z: <http://www.dmgh.de/de/fs1/object/goToPage/bsb00000878.html>.

nadanou královským štěstím, projevujícím se nejvíce v bojích. U franského rodu Merovejců se dlouho tradovala pověst o jejich nadpřirozeném původu²¹¹.

Ačkoliv byly znaky sakrální vlády pro šíření a vliv křesťanství principiálně překážkou, musela církev tento fakt akceptovat, jelikož měla v analyzované době zájem na silných panovnících, kteří církev jako organizaci ochrání. Církev chytře nahradila zdroj nadpřirozené síly králů získávaný dědictvím v konkrétním rodě, například ostatky svatých²¹².

Během sedmého století došlo rovněž k pokročilé christianizaci franského práva, a to prostřednictvím královských nařízení a kánony církevních koncilů. Během vlády Chlothachara II. (584-629) byla vydána řada církvi příznivých nařízení jako ohlas na etablování katolické církve v merovejské říši. Za jeho následníka, krále Dagoberta I. (629-639) bylo dokonce povoleno, aby franští misionáři křtily pohany násilím. Ve druhé polovině sedmého století se pak poprvé na představitele církve rozšířil tzv. *wergeld* (došlo-li k zabití, zranění nebo když byla nějaká věc odcizena, mohla poškozená strana po pachateli vymáhat náhradu za utrpěnou škodu, která byla stanovena právě *wergeldem*, fakticky se tak předcházelo krevní mstě a jednalo se o typický institut franského kmenového práva).

Církev a stát se o sebe v sedmém století opíraly. Biskupové byli významnou součástí elity země, stát nadále církev všemožně podporoval, ať již majetkem nebo privilegiemi²¹³. V žádném případě se však franští králové nehodlali vzdát kontroly nad obsazováním biskupských úřadů, a tak organizaci stále ovládat. Zároveň se snažili udržet určitý

---

²¹¹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009, 336 str. 113, ISBN 978-80-7021-942-3.

²¹² Tamtéž, 114

²¹³ EKELUND, Robert B.; TOLLISON Robert D. *Economic origins of Roman Christianity*. Chicago: The University of Chicago Press, 2011, str. 102, ISBN-13:978-0-226-20004-0.

vliv, snad i nadřazenost práva světského nad církevním v případech majetkových a kriminálních²¹⁴. Oficiálně se ale franští panovníci neprohlašovali za hlavu domácí církve, ačkoliv na ni nepochybně měli významný vliv.

Specifický byl i vztah franské církve a franských králů k papežům. A analyzovaném období byly vztahy určovány spíše aktuální geopolitickou situací. Franští králové se nikdy nezřekli spolupráce s papežem, ačkoliv konkrétně v sedmém století častější styky s papežem ustaly. Nejedno se však zřejmě o nějaké ochlazení vztahů, ale spíše o vytížení papežů v problémech s východořímskou církví.

Franská církev sedmého století však přesto podle mého názoru vykazuje jasné znaky zemské církve (byť nebyla zcela samostatná a územně vyčleněná). Církev ve franském státě byla v první řadě partnerkou a oporou státu. Zápas o vliv a moc, který přirozeně mezi světskými a církevními činovníky probíhal, končil kompromisy, které obě strany potřebovaly zase pro změnu v boji proti stále agresivnější šlechtě.

Veškerá podpora, které se franské církvi od panovníků dostalo, jistě nebyla poskytnuta z hluboké víry a zbožnosti. Králové nepochybně sledovali, jak již bylo naznačeno, především politické a mocenské cíle, které jim silná církevní organizace pomáhala plnit. Na druhé straně církev potřebovala pro své působení a šíření víry pevné a silné panovníky, ochraňující samu existenci církve.

Objektivně nutno podotknout, že pozici franské církve nezhoršovalo v té době „veřejné mínění“, jelikož církev pomáhala prosadit alespoň částečné odpuštění a milosrdenství na místo tvrdých trestů, zlidštění přístupu k zajatcům či vězňům. Nezpochybnitelná byla i její péče o chudé vrstvy společnosti, ačkoliv jejich úděl změnit nedokázala, nebo lépe, ani nemohla.

---

²¹⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009, 336 str. 196, ISBN 978-80-7021-942-3.

3.2.3 Hispánie

Století sedmé je pro Vizigótskou Hispánii již stoletím katolické víry. Ačkoliv papež Řehoř I. Veliký nazval katolickou konverzi Vizigótů novým zázrakem²¹⁵, je nutné přihlédnout k již mnohokrát zmíněným specifikům barbarské víry. Tedy k její povrchnosti, která byla (vyjma určité deformace víry) rovněž příčinou relativně snadné změny z vyznání ariánského na katolické. Ostatně barbarský lid v naprosté většině případů následoval víru svého krále.

Již koncem šestého století získávala církev privilegia a ve století sedmém již zcela oficiálně, spolu se světskou aristokracií, řídily prostřednictvím zemských sněmů církevní hodnostáři stát.

V rámci vztahů státu a církve není v průběhu sedmého století bez významu výrazný pokles tolerance jiných náboženství. Za vlády krále Chindasvintha (642-653) bylo trestáno použití věštebných praktik bičováním, konfiskací majetku a otroctvím pro šlechtu a mučením a deportace hrozila otrokům. Král Erwig (680-687) reagoval proti pohanům obdobně, což mimo jiné vypovídá o vcelku marné snaze vymístit pohanské kultury a prakticky, zejména věštění, které bylo využíváno za vlády druhého jmenovaného panovníka dokonce v rámci vyšetřování trestných činů²¹⁶.

Velmi tvrdý a v konečném důsledku pro osud státu horší, byla změna tolerance vůči Židům. Zákony přijaté v sedmém století proti tomuto etniku jsou považovány za nejtvrdší v

---

²¹⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 107, ISBN 978-80-7021-705-4.

²¹⁶ PRCHLÍK, Ivan. *Poslední pohané a jejich postavení v christianisovaném římském impériu*. Disertační práce, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav řeckých a latinských studií, 2012, str. 39.

Evropě²¹⁷. Židovských obyvatel žilo v té době v Hispánii značné množství a vcelku přijatelné poměry počal měnit král Sisebuta (612), jenž přikázal pokřtít všechny Židy pod hrozbou konfiskace majetku a vyhnanství. Je pochopitelné, že mnoho Židů povrchně křesťanství přijalo, při první příležitosti se však vraceli ke své víře. Stát reagoval opět násilným vymáháním katolické víry.

Přesto, že proti těmto praktikám vystoupil "učitel církve" Isidor, biskup ze Sevilly, již v roce 636 král Chintila nařídil, aby nepokřtění Židé byli vypovězeni a prosazoval přísahu pro budoucí krále, že nebudou židovskou víru tolerovat. Král Reccesvinth dokonce nařídil Židy, odpadnuvší od již přijaté křesťanské víry upálit nebo ukamenovat. Tvrdě potlačoval Židy pomocí dvaceti zákonů i již zmíněný král Erwig a za krále Egica (694) propadl majetek všech hispánských Židů státu, děti jim byly odebrány a dány do kláštera nebo na výchovu do křesťanských rodin a oni sami se stali otroky.

Důvody perzekuce Židů lze spatřovat v ekonomické rovině a ve snaze posílit spolupráci s katolickou církví, která ostatně nijak aktivně proti těmto opatřením nevystupovala a nebránila jim.

Nejen v oddíle 3.1.3 zmíněné střety mezi šlechtou, králem a církevními hodnostáři, ale rovněž tak perzekuce této početné skupiny obyvatel způsobily vnitřní rozklad říše a snadné podlehnutí arabským útočníkům. Přesto se však vizigótským králům nepodařilo židovský národ v Hispánii zničit.

Neobvyklou roli při zachování židovské víry a kultury hrály překvapivě ženy. Ženy-matky hráli klíčovou roli ve vzdělávání svých dětí a zejména jejich dcery nadále zachovávaly zvyky a tradice vštěpované svými matkami na další

---

²¹⁷ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 111-112, ISBN 978-80-7021-705-4.

generace²¹⁸. Panovníci si dobře uvědomovali sílu židovských žen a koncil v Toledo (633) na tento fakt dokonce reagoval ustanovením číslo 63, konstatujícím, že dítě narozené nevěřícímu s křesťanskou matkou následuje víru matky. Avšak dítě narozené nevěřící matce a věřícímu (křesťanskému) muži, výslovně bude následovat víru křesťanskou a nikoliv židovské pověry²¹⁹.

3.2.4 Británie

V kapitole o ekonomicko-společenských poměrech v Británii jsem uvedl, že během sedmého století nedošlo k žádným podstatným vývojovým změnám. Zcela jiná však byla situace v oblasti vztahu církve, respektive křesťanství a státu. Území Británie bylo z bývalých držav západořímské říše jediné, kde lze sedmé století označit v této oblasti za přelomové, utvářející následující vývoj. Principiálně šlo o boj křesťanství a pohanství a vnitrocírkevní boj mezi katolickou "keltskou" koncepcí a koncepcí římskou.

Bylo již v této práci uvedeno, že na přelomu šestého a sedmého století přijal křesťanství panovník Aethelberth v Kentu. Papež Řehoř I. Veliký za to poslal misionáři Augustinovi *pallium*, (odznak pravomoci), udělil mu tímto právo jmenovat biskupy²²⁰ a jeho sídlením městem se (původně dočasně) stalo Cantenbury. Jelikož panovník vládoucí Londýnu, Saeberht, byl synovcem konvertity Aethelberhta, podřídil se svou vírou Kentu a v Londýně bylo zřízeno další biskupství.

---

²¹⁸ TOLAN, John., DE LANGE, Nicholas., FOSCHIA, Laurence., NEMO-PEKELMAN, Capucine. *Jews in early christians law: Byzantium and The Latin West, 6th-11th centuries*. Belgium: Brepols Publisher, 2014, str. 269-271, ISBN: 978-2-503-5502-7.

²¹⁹ Tamtéž, str. 272

²²⁰ BEDA, Venerabilis. *Církevní dějiny národa Anglů*. Praha: Argo, 2008. str. 78 (Memoria medii aevi; 3), ISBN 978-80-257-0023-5.

Aethelberthovi se podřídil rovněž král Východní Anglie Raedvald²²¹.

Nicméně již roku 616, po smrti Aethelberhta a Saebhta se s vládou jejich synů navrátilo pohanství. Ačkoliv jejich následovníci brzy padli v bojích, lid, mající předchozí křesťanskou víru opět jen velice povrchně, zůstal pohanský²²².

Obdobně reagoval král Raedvald ve Východní Anglii, který Ježíše Krista sice uctívat nepřestal, ale zařadil ho jen jako dalšího boha do svého pantheonu. Po jeho smrti se lid k pohanství vrátil zcela.

Dramatickým vývojem prošlo i království Northumbrie, které za vlády krále Edwina přijalo křesťanství. Důvodem byla nepochybně činnost misionáře Paulina, ale rovněž touha krále Edwina po princezně Aethleburh, dceři krále Aethelberhta. Ale v Kentu odmítli princeznu vydat pohanovi²²³ a cesta k přijetí křesťanství v Northumbrii byla otevřena a bylo zřízeno další biskupství, tentokrát v Yorku.

I v tomto případě však došlo k návratu k pohanství, opět na pozadí boje o moc. Z Mercie zaútočil na Northubrii zdatný pohanský válečník, král Penda (ovšem s pomocí keltského křesťanského panovníka Cadwallona) a roku 633 Edwina porazil a zabil.

Návrat k pohanství však v Británii neměl dlouhého trvání. Již roku 635 zahájil rechristianizaci země král Oswald, jenž sice v boji s Pendou rovněž padl, ale v jeho díle pokračoval bratr a nástupce Oswy, jenž Pendu konečně roku 655 porazil. Těmto zapáleným křesťanům vydatně pomáhali iroskotští misionáři (Aidan), ovšem i misie vyslané Římem (Birinus), respektive papežem. Nevyhnutelně tak došlo ke střetu (více v

---

²²¹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, str. 267, ISBN 978-80-7021-705-4.

²²² BEDA, Venerabilis. *Církevní dějiny národa Anglů*. Praha: Argo, 2008. str. 102 (Memoria medii aevi; 3), ISBN 978-80-257-0023-5.

²²³ Tamtéž, str. 107.

následující kapitole) mezi křesťanstvím iroskotským a římským, jenž skončilo roku 644 vítězně pro papeže.

Již v polovině sedmého století tak byla Británie díky úsilí Oswalda, Oswy a misionářů fakticky (s výjimkou Sussexu, kde se křesťanství definitivně prosadilo až na sklonku století) opět christianizovaná. Církev zde hrála roli sjednocujícího prvku, neboť sama zaujímala k britskému území postoj jako k jednomu celku, nehledě na dílčí království. Toto sjednocení umožnilo mimo jiné vyslání velmi významných a úspěšných anglosaských misií do Evropy. Církevní správa kopírovala obvykle správu státní (hrabství=biskupství) a králové nezasahovali do volby biskupa tak agresivně, jako na kontinentu.

Křesťanství v Británii v té době nevšedně vzkvétalo. Maloasijský Řek, biskup Theodor z Tarsu a opat Hadrián založili latinskou a řeckou knihovnu a mnoho klášterů v Northumrii, Beda Venerabilis byl zase učitelem Egberta, arcibiskupa z Yorku, jenž zase učil Alcuina, který na základě povolání Karla Velikého zastavil duchovní úpadek jeho říše.

3.3 Náboženské rozepře

Přesto, že v rámci vnitrocírkevních sporů nepřineslo sedmé století žádné zásadní a převratné situace zásadně ovlivňující příští generace, nebyla katolická církev ani v tomto období zcela jednotná. Boj mezi pravověrnými katolíky a ariánskou herezí byl, až na langobardskou výjimku v Itálii, vítězně vybojován pro katolickou církev již v průběhu šestého století.

Stále aktuální se jevil boj proti pohanským kultům a bohům, o němž jsem tentokrát zčásti pojednal již v předcházející kapitole 3.2. Pro úplnost připomenu alespoň závěry toledské synody z roku 681, která pohanství řešila vcelku obsáhle. Zakazovala konzultace s mágy a haruspiky a za

modloslužbu hrozil trest ukamenování, byť následovalo ujištění, že provinilci takto trestáni být nemají. Duchovenstvu i světským úřadům však bylo uloženo pohanské kultu potírat, provinilce bičovat a zajistit neopakování přečinů²²⁴.

Poměrně neobvyklá však byla vnitrocírkevní rozepře mezi katolíky v Británii v polovině sedmého století. Jednalo se o spor mezi starými britskými katolíky (zejm. v Irsku a Walesu) a "římskou" katolickou církví. Není bez zajímavosti, že zatímco velký církevní učitel Beda Venerabilis věnuje tomuto sporu nemálo pozornosti, tak někteří moderní katoličtí historici problematiku označují za občasná napětí²²⁵.

Spor měl ovšem kořeny již za doby misionáře Augustina, vyslaného Řehořem I. Velikým. Ten se hluboce dotkl starých keltských biskupů, když na setkání, které inicioval, nepovstal při jejich příchodu, aby tak demonstroval svou nadřazenost²²⁶.

Obecně keltský biskup byl orientován výhradně duchovně, s cílem záchrany všech, jenž nejsou dostatečně silní ve víře. To se však dělo na úkor rozvoje a upevnění církevní hierarchie a jisté organizační kázně²²⁷. Římský biskup má naopak mimo službu duchovní, jak již bylo v této práci mnohokrát zmíněno, přesah i do aktivit regionálních, světských ba přímo manažerských. Samotný spor se pohyboval okolo termínu svěcení velikonoc, udílení křtu podle římských pravidel a šíření křesťanství mezi anglosaské pohany. Keltští křesťané vše odmítli - nesouhlasili

---

²²⁴ PRCHLÍK, Ivan. *Poslední pohané a jejich postavení v christianisovaném římském impériu*. Disertační práce, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav řeckých a latinských studií, 2012, str.242.

²²⁵ FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 3. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 107, ISBN 80-7195-082-3.

²²⁶ MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995, str. 32, ISBN 80-7106-058-5.

²²⁷ BEDA, Venerabilis. *Církevní dějiny národa Anglů*. Praha : Argo, 2008. str. 18-19 (Memoria medii aevi; 3), ISBN 978-80-257-0023-5.

s termínem velikonoc dle Říma a křtít pohany, jenž vraždili jejich předky bylo pro ně nepřijatelné. Došlo tak k roztržení katolické církve. Zatímco keltskou katolickou víru přijímali hlavně poddaní, tak římskými katolíky byly šlechtici, vladaři a ženy. Nezřídka tak v jedné rodině slavili velikonoce dvakrát²²⁸.

Rozuzlení nakonec přinesla synoda ve Streatonshalech roku 664 svolaná králem Oswym, kde argumenty o papežském nástupnictví apoštola Petra zvítězil Řím²²⁹.

Neustaly však ani teologické spory, zejména v oblasti christologie, byť jejich podstata se odehrála na východě. Západ byl do sporů vtažen v zásadě vždy na základě stanoviska papeže.

Bez konce se zdály zejména spory o vztahu obou přirozeností Ježíše Krista. Východořímský císař Herakleios, poté co porazil Peršany a znovu připojil k říši Egypt a Sýrii, měl tendenci upevnit jejich návrat další kompromisní formulí víry. Místo jednoty přirozeností (monofyzité), nastolil konstantinopolský patriarcha Sergios jednotu vůle, přičemž tvrdil, že v Kristu působí jen jediná božskolidská energie a pouze jediná vůle, tzv. monoergistický výklad (μονοενεργητισμός)²³⁰. Na západě však pojmy jako "energie" vzbudily aktivní odpor. Sergios tedy nahradil jednotu energie jednotou vůle (μονοθελητισμός).

Papež Honorius I., který se pravděpodobně v problematice orientoval méně, než bylo záhodno, tuto formulaci považoval za přijatelnou, načež se monotheletismus roku 638 prosadil říšským zákonem. Na západě však k akceptaci nedošlo, Papež Jan

---

²²⁸ Tamtéž, str. 33

²²⁹ BEDA, Venerabilis. *Církevní dějiny národa Anglů*. Praha: Argo, 2008. str. 182 (Memoria medii aevi; 3), ISBN 978-80-257-0023-5.

²³⁰ LOHSE, Bernard. *Epochy dějin dogmatu*. 2.vydání, Jihlava: Mlýn, 2010, str. 79, ISBN 978-80-86498-37-9.

IV. výklad na římském synodu 641 proklel a papež Martin I., k němuž se uchýlil i teolog Maximus Confessor (jenž byl teologickým vůdcem odporu), se na synodu v Lateráně roku 649 vyslovil pro dvě přirozené vůle a způsoby činnosti, načež byl jako velezrádce vyhnán na Krym, kde zemřel²³¹.

Spor byl definitivně vyřešen až na 6. všeobecném koncilu v Konstantinopoli (680-681) svolaném východořímským císařem Konstantinem IV. Pogonatem. Západ byl zastoupen legáty papeže Agathona, kterým se podařilo prosadit jeho stanovisko. Odsouzen byl monotheletismus včetně papeže Honoria I. Ještě do konce sedmého století však byl Honorius svým pokračovatelem papežem Lvem II. v jistém smyslu vzat v ochranu a přičtena mu byla pouze věroučná nedbalost.

Na samém sklonku sedmého století se objevil další náboženský rozpor mezi východem a západem, respektive papežem. Synod z roku 692, tzv. *concilium quinsextum*, vydal 102 kánonů řešících především východní záležitosti a naopak neuznával papežský primát a západní zvyklosti v rámci předvelikonočním období²³². Papež Sergius závěry synodu neuznal a nadále tak existovala živná půda pro rozkol mezi západní a východní církví.

3.4. Shrnutí - předběžný závěr

Oproti přelomovému a turbulentnímu století šestému sedmé lze považovat za jakýsi vrchol a pozvolný úpadek prvních silných státních útvarů, nástupnických království po západořímské říši. Po vrcholu moci v polovině sedmého století se do potíží dostává merovejské panství Franků i Vizigótské

---

²³¹ JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. 1. vydání, Praha: Česká katolická charita, 1990, str. 24.

²³² JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. 1. vydání, Praha: Česká katolická charita, 1990, str. 25.

království v Hispánii. Relativně pevně se drželo panství Langobardů v Itálii a náznak první konsolidace království probíhal v Británii.

Katolická církev nadále posilovala svoji pozici, fakticky všechny nástupnické státy během sedmého století definitivně přijaly křesťanskou víru. Ve všech říších se představitelé katolické církve nikoliv nepodstatným způsobem podíleli na řízení státu a jejich moc a vliv byl s pomocí světských panovníků upevňován. V rámci hluboké rustikalizace a postbarbarské společnosti hluboce poklesla kultura a vzdělanost. A to nejen mezi bývalými barbarskými národy, kde zkrátka vzdělanost kmenové společnosti byla na nízké úrovni, tak ovšem i mezi původními romanizovanými vrstvami, kde nejširší vrstvy (tedy poddaní) měli především starost o základní obživu a přežití. Je proto pochopitelné, že nositelkou a uchovatelkou vzdělání a kultury byla církev, která zkrátka existenční starosti neměla.

Ohledně boje s pohanstvím, jednalo se o stále aktuální otázku. Za příliš optimistické je nutné považovat názory současníků, že pohanství bylo vymýceno. O tomto faktu svědčí především stále se opakující protipohanská nařízení přijímaná na většině koncilů a synod nejen v sedmém století, ale rovněž ve století osmém a pohanství lze nalézt ještě ve století desátém.

Co se týče zodpovědaných otázek, dospěl jsem na základě shora uvedených zjištění k následujícím závěrům.

Církev, schvalující tzv. "boží soud" (*ordalia*), zjišťující vinu týráním obviněného, přijímající peněžní a hmotné dary jako náhrady viny a skutkářským pojetím zatemňující zvěst evangelia nelze zcela paušálně označit za církev zlepšující společnost. Na druhou stranu je nepochybné, že svým způsobem duchovní potřebu lidu uspokojovala (to však ve své době pohanský polytheismus rovněž). Západní katolická církev se, stejně tak ve století šestém, věnovala především upevnění své

vlastní moci a vlivu, případně boji proti pohanům. Činnost iroskotské církve a jejich misionářů (Columbanus), brojící proti pokleslé kontinentální křesťanské víře, byla spíše výjimkou, navíc opět deformovanou tvrdou řeholí, bitím za přestupky a stupnicemi trestů za hříchy (*poenitentialia*). Rozsáhlá charitativní činnost a skutečná duchovní péče nebyla symptomatická pro aktivity církve v tomto období. Přes uvedenou kritiku však nelze zapomínat, že církev, nakolik měla těžiště své činnosti směřovat jinam, byla jedinou institucí, která alespoň částečně činila tvrdý život sedmého století pro nejširší vrstvy prostého lidu snesitelnějším.

Ohledně otázky C jsem názoru, že z uvedených skutečností tentokrát zcela jednoznačně vyplývá, že církev, respektive její hodnostáři, nadále těžili z privilegií a majetků poskytovaných světskými králi a zejména biskupové často přestávali být duchovními a stávali se spíše lokálními vladaři.

4. SHRNUTÍ - ODPOVĚDI NA KLÍČOVÉ OTÁZKY

Než přejdeme k finálním odpovědím potvrzujícím či korigujícím v úvodu stanovené hypotézy, považuji za vhodné na tomto místě shrnout i poznatky týkající politicko-hospodářského vývoje a obecně vtažů církve a společnosti ve sledovaném období.

Období třech sledovaných století je determinováno třemi klíčovými faktory. Pádem Římské říše (respektive její západní části), feudalizací ekonomicko-hospodářských poměrů a definitivním vítězstvím katolického křesťanství v Evropě. Mezi uvedenými faktory nepomímám období tzv. stěhování národů, ale považuji jej spíše za pozadí těchto klíčových událostí.

Co se týče pádu věčného Říma, tento pro současníky značný šok (byť především ve smyslu vydrancování města samotného, samotný rok 476 tehdejšími obyvatelům říše zřejmě příliš přelomový nepřipadal), principiálně znamenal tečku za antickou civilizací se všemi jejími klady i zápory. Pádem říše a nástupem germánských barbarských států nastala fakticky zásadní sociální revoluce, bouřlivá a krvavá²³³. Střet Románů, byť vzdělaností a pokrokem obecně o řád dále, ale vysílení hospodářskými, vojenskými i politickými krizemi s germánskými kmeny, sotva opustivší mantinely společnosti prvobytně pospolné, tak byl nutně divoký, na pozadí vražd, loupeží a drancování. Upadá tak téměř vše - kultura, vzdělanost i instituce. Pro prostý lid bývalé západořímské říše však paradoxně často nejde o zhoršení jejich životních podmínek, naopak, nezřídka příchod barbarských Germánů vítají jako osvobození od útlaku imperiální administrativy.

Tyto skutečnosti a ostatně již i vývoj nejméně v posledním století římské říše vytvořily podmínky pro přechod od antické,

---

²³³ ŘEHOŘ, Z Toursu. *O boji králů a údělu spravedlivých*. 2. vydání, Praha: Argo, 2005, str. 18, ISBN: 80-7203-597-5.

otrokářské společnosti k feudální a rustikální společnosti raného středověku. Zásadně poklesl význam měst, těžiště hospodářství se přesunulo na venkov, rozvíjel se systém feudál (velkostatkář, majitel pozemků) a poddaný. Ačkoliv třída otroků ještě zůstala částečně zachována, slábla a postupně mizela.

Takovýto dramatický přerod pochopitelně přežily jen ty nejsilnější barbarské státy. Ty státy, kde pochopili nejrychleji a nejlépe vyřešili otázku soužití původního římského obyvatelstva a barbarských dobyvatelů. Otázka víry, přechod od arianismu ke katolictví byl jedním ze zásadních faktorů (spolu s totožnými ekonomickými zájmy elit původního i dobytelského etnika) splynutí obyvatelstva v jeden národ. Změnu víry, tak významnou pro sjednocení a upevnění daného státu, prosadili jednak schopní panovníci, ale rovněž neutuchající snaha katolické církve, která svůj boj o moc a vliv nikdy nevzdala.

Tyto tři faktory - páté století a pád západořímské říše, šesté století a definitivní feudalizace společnosti, sedmé století a definitivní vítězství katolicismu v Evropě, podle mého názoru vytvořily nejen podmínky pro vznik středověké Evropy, což je obecně známý fakt, ale rovněž určujícím způsobem ovlivnily obecný společenský vývoj v Evropě, a svým způsobem jej ovlivňují do dnešních dnů.

Než přejdou k závěrečnému shrnutí, považují za nutné upozornit, že v rámci této kapitoly nepovažují za účelné detailní opakování již uvedených argumentů. Proto při závěrečném vyhodnocení stanovených hypotéz uvádím již jen výsledné závěry s odkazy na kapitoly obsahující jak podrobné analýzy a argumentaci.

4.1 Vliv církve na pád západořímské říše

Předběžnou hypotézu jsem stanovil tak, že předpokládá nevýznamný vliv a nízkou míru podílu katolické církve ke zhroucení impéria. Při vědomí nesmírné složitosti této otázky jsem se rozhodl využít McGiffertovi úvahy o hodnotě vlivu církve na konkrétní stát (viz kap. 1.5) avšak s inverzní úpravou, tedy byla římská říše po příklonu ke křesťanství horší než před obeznámením se s ním?

Po analýze výše uvedených (kap.1) informací se přikláním k názoru že za pádem západořímské říše stálo faktorů hned několik a dnes již v podstatě není možné určit, který byl nejvýznamnější. Navrhuji tedy spolupůsobení šesti klíčových skupin problémů (kap. 1.5).

Selhání armády, (a následně nutné najímání barbarských válečníků), hluboké rozdíly mezi třídami římské společnosti (jenž se v důsledku všechny obraceli proti státu), ztráta důvěry (lidu vůči institucím včetně císaře), selhání partnerství, (východ a západ, Římané a foederáti), silné skupiny nezúčastněných obyvatel (dobrovolně se vyřazujících ze společenského dění) a vnitřní podvratné síly.

Katolická církev pak měla jistý podíl na vzniku skupin nezúčastněných, (mnišství a askeze a ostrakizování pohané) částečně církev vytvářela podvratné síly rezignující na hájení zájmů impéria (teologie Augustinova) z části přispěla k propasti mezi třídami intenzivním nabýváním erárního majetku. Tento vliv katolické církve na negativních faktorech způsobujících rozpad impéria však nepovažuji za stěžejní či dominantní.

Tento závěr pak finálně potvrzuje dosazení skutečností zjištěných v rámci zkoumání společenských a církevních poměrů v pátém století (kap. 1.1-1.3) do McGiffertovi definice - katolická církev nepřispěla zásadním způsobem k poklesu běžné životní úrovně, ve velkém měřítku nezhoršila společnost,

nezpůsobila pokles obecného morálního standardu a výrazně nezhoršila kvalitu občanských institucí včetně ekonomiky. Římská říše by se z největší měrou pravděpodobnosti rozpadla i bez existence katolické církve, jelikož antický ekonomický systém již nestačil požadavkům impéria a nedokázal účinně čelit nastupující feudalizaci společnosti. Pokud složitost společnosti uzurpuje většinu energie na udržení své vlastní struktury, jakýkoliv vnitropolitický, geopolitický či hospodářský otřes způsobí hroucení systému²³⁴.

4.2 Vliv církve na společnost po pádu západořímské říše

Analyzovaná data dvou století (šestého až sedmého) zásadního vývoje vztahů mezi státem, společností a katolickou církví podle mého soudu umožňují následující závěry.

Katolické církvi ve sledovaném období objektivně nelze upírat určitý podíl na alespoň částečném „zlidštění“ drsných životních podmínek v podobě charitativní činnosti a péči o chudé. Určitým způsobem církev také uspokojovala potřebu obyvatelstva po duchovní péči a byla přes všechny své prohřešky autoritou, a to nejen pro prostý lid. V konečném důsledku přispěla i k dílčímu růstu morálního standardu ve společnosti i mezi některými panovníky.

Tyto faktory, respektive jejich míru ovlivnění společnosti jako celku, však nepovažuji za tolik zásadní, aby bylo možné hovořit o podstatném přispění katolické církve k růstu běžné životní úrovně a zlepšení společnosti.

Církev se většinou věnovala především svému vlastnímu boji - boji o moc a vliv. O vliv bojovala s panovníky jednotlivých států, o moc biskupové často mezi sebou či

---

²³⁴ BÍLÝ, Jiří. *Christianizace římského antického státu*. 1. vydání, Ostrava: Key Publishing, s.r.o., 2015, str. 492, ISBN 978-80-7418-250-1.

s lokální šlechtou, přičemž velmi často biskupové daný region fakticky řídili. Bojovala rovněž proti pohanství, často velmi agresivně a snažila se vymýtit pohanské praktiky prostřednictvím tvrdých trestů, které skrze světskou spravedlnost prosazovala. Přežívání pohanství však může církve zčásti přičíst samo sobě, respektive svým misionářům, kteří překotně křtily barbary, aniž by skutečně barbary evangelizovali. Barbarští pohané si pak z křesťanství logicky vzali to, čemu rozuměli. Tedy Krista válečníka, nikoliv Trpícího²³⁵.

Zároveň církve musela kooperovat, hledat cesty spolupráce se světskou mocí, která ji poskytovala ochranu. Církve měla zájem na silném panovníkovi, jelikož jedině ten ji mohl silou a majetkem zabezpečit. A jelikož panovníky v nástupnických státech byli příslušníci barbarských germánských kmenů, nutně musela katolická církve obětovat pravou zvěst evangelia. Obětovala ji výměnou za mocenské zajištění a za šíření křesťanství mezi další barbarská etnika, pro které bylo nutné křesťanskou víru zploštit a naroubovat na dosavadní pohanské kultury a rituály. Ani papež Řehoř I. Veliký, ani činnost iroskotských mnichů na této skutečnosti nemohly nic zásadního změnit, naopak skutky pokání, pekelným ohněm, očistcem atd. ještě více evangelium Ježíše Krista zatemnily. Základem církve tak nebyl Duch Svatý a láska, nýbrž moc církevního úřadu a církevní právo²³⁶. Takováto situace by nebyla bývala mohla nastat, pokud by ve společnosti nebyla podryta úcta k člověku. Je tedy zřejmě největším nedostatek křesťanské církve, že místo těchto ideálů prosazovala především světské cíle²³⁷.

---

²³⁵ BÍLÝ, Jiří. *Christianizace římského antického státu*. 1. vydání, Ostrava: Key Publishing, s.r.o., 2015, str. 494, ISBN 978-80-7418-250-1.

²³⁶ KUČERA, Zdeněk. *Hoře a Milost. Ke kořením teologie církve radikálního odernismu*. Brno: L. Marek, 2001, 1. vydání, str. 67, ISBN 80-86263-19-3.

²³⁷ BÍLÝ, Jiří. *Christianizace římského antického státu*. 1. vydání, Ostrava: Key Publishing, s.r.o., 2015, str. 489, ISBN 978-80-7418-250-1.

Zastávám tak názor, že katolická církev ve sledovaném období nepochybně z části pozvedla obecný morální standard, a její charitativní činnost byla v dané době ojedinělá a

jedinečná byla její role v uchování vzdělání a charitativní činnosti. Na druhou stranu, a to nelze objektivně přehlížet, bylo její působení spojeno s mnoha nešvary, které církev diskreditovaly.

4.3. Církev ve službě moci

Ve sledovaném období prakticky všechny nástupnické státy západořímské říše definitivně přijaly víru křesťanskou, katolickou. Představitelé katolické církve se podstatným způsobem podíleli na řízení jednotlivých státních útvarů, katolická církev sama velice těžila z privilegií a majetku poskytovaného světskou státní mocí. Obě skupiny se vzájemně potřebovaly - světská moc potřebovala obecně církev pro sjednocení a upevnění stability svých říší a církev potřebovala moc světskou pro své zabezpečení a ochranu, ovšem i pro šíření víry samotné. Docházelo tak k intenzivnímu propojení moci politické a náboženství.

Přesto, že platí výše uvedené, zároveň spolu (v některých státech více, v některých méně) světská a církevní moc zápasila. Panovníci chtěli mít církev pod kontrolou, ta zase naopak chtěla být zcela nezávislá, a pokud to bylo jen trochu možné, usilovala církev o nadřazení nebo rovnou ovládnutí i moci světské.

Moc biskupů byla místy taková, že fakticky nahrazovali lokálního vládce-politika. Naopak víra panovníků byla velmi často povrchní, obvykle vedena motivy mocenskými a politickými.

Křesťanská církev tak po celé sledované období je církví vládnoucí a křesťanství je státním náboženstvím. To zcela pochopitelně přináší pozitiva i negativa a není možné tento charakter církve posuzovat černobíle. Samozřejmě, díky aspektu moci spojeného s katolickou církví se víra mohla proměnit (a často i proměnila) ve vnějškové náboženství, a byť to v dané době nemuselo být zřejmé, z části církevní představitelé právě již od 5.-7. století (nikoliv až od „temného“ středověku) začali ztrácet svou věrohodnost a počali kompromitovat křesťanství jako takové.

Právě v tomto faktu osobně vidím kořeny hlubokého morálního úpadku katolické církve, což byl v budoucnu jeden z důsledků reformace a rozštěpení církve samotné.

Jedinečnost křesťanské církve spočívá podle mého názoru především v její zvěsti, nikoliv v církvi jako instituci, která se ve sledované období chovala charakteristicky pro svoji dobu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH ODBORNÝCH ZDROJŮ

Prameny:

AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2007, 894 s., ISBN 978-80-246-1284-3.

BEDA, Venerabilis. *Církevní dějiny národa Anglů*. Praha: Argo, 2008. 404 s. (Memoria medi aevi; 3), ISBN 978-80-257-0023-5.

EUSEBIUS. *Desatero knih historie církevní*. Praha: Bedřich Rohlíček v Arcibiskupském semináři, 1885, 553 s.

JORDANES. *Gótské Dějiny/Římské dějiny*. 1. vydání, Praha: Argo, 2012, 330 s., ISBN: 978-80-257-0744-9.

PROKOPIOS, z Kaisareie. *Válka s Góty*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1985, 438 s., ISBN 01-103-85.

PROKOPIOS, z Kaisareie. *Válka s Peršany a Vandaly*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1985, 379 s., ISBN 01-102-85.

ŘEHOŘ, Z Toursu. *O boji králů a údělu spravedlivých*. 2. vydání, Praha: Argo, 2005, 516 s., ISBN: 80-7203-597-5.

ZOSIMOS. *Stesky posledního Římana*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1983, 302 s., ISBN 01-040-83

Sekundární odborná literatura:

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Attila, Hunové a Řím*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2012, 344 s., ISBN 978-80-7429-169-2.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2007, 416 s., ISBN 978-80-7021-705-4.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Frankové a Evropa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2009, 336 s., ISBN: 978-80-7021-942-3.

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Několik poznámek k pozdní antice z hlediska bohatství a chudoby*. Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity, G-39, 1997, str. 33-42.

BÍLÝ, Jiří. *Christianizace římského antického státu*. 1. vydání, Ostrava: Key Publishing, s.r.o., 2015, 523 s., ISBN 978-80-7418-250-1.

BURIAN, Jan. *Římské impérium. Vrchol a proměny antické civilizace*. 1. vydání, Praha: Nakladatelství Svoboda-Libertas, 1994, 236 s., ISBN 25-004-94.

BURIAN, Jan. *Zánik antiky*. 1. vydání, Praha: SPN, 1972, 114 s. ISBN 14-505-72.

ČECHOVÁ, Vlasta, *Langobardská Itálie v 7.-8. století*. Scripta facultatis philosophicae universitatis ostraviensis č.94, 1. vydání, Ostrava 1996. 163 s. ISBN 80-7042-445-1.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2000, 280 s., ISBN 80-7021-386-8.

DAHLHEIM, Werner. *U kolébky Evropy. Odkaz antického Říma*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2006, 224 s., ISBN: 80-7021-728-6.

DROBNER, Hubertus, R. *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*. 1. vydání, Praha: OIKOYMENH, 2011, 807 s., ISBN: 9978-80-7298-466-4

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. 3. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, 398 s., ISBN: 80-7195-082-3.

GIBBON, Edward. *Úpadek a pád římské říše*. 1. vydání, Praha: Odeon, 1983, 404 s., ISBN: 01-094-83.

GOLDSWORTHY, Adrian. *Ve jménu Říma*. 1. vydání, Praha: Nakladatelství DEUS, 2009, 360 s., ISBN 978-80-87087-74-9.

GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. 3. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, 472 s., ISBN 978-80-7381-769-5.

GRANT, Michael. *Pád říše římské*. 2. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, 208 s., ISBN 978-80-7381-770-1.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. 3. vydání, Praha: BB/art s.r.o., 2010, 387 s., ISBN 978-80-7381-771-8.

HANUŠ, Jiří. *Od katakomb ke světové církvi. Rozhovory s historikem starověku Josefem Češkou*. 1. vydání, Brno: CDK, 1998, 145 s. 119, ISBN 80-85959-38-0.

JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. 1. vydání, Praha: Česká katolická charita, 1990, 145 s.

KUČERA, Zdeněk. *Hoře a Milost. Ke kořením teologie církve radikálního modernismu*. Brno: L. Marek, 2001, 1. vydání, s.128, ISBN 80-86263-19-3.

LANE, Tony. *Dějiny křesťanského myšlení*. 1. vydání, Praha: Návrat domů, 1996, 286 s., ISBN 80-85495-47-3.

LOHSE, Bernard. *Epochy dějin dogmatu*. 2.vydání, Jihlava: Mlýn, 2010, 246 s., ISBN 978-80-86498-37-9.

MAREK, Bořivoj. *Překlad a výklad páté knihy (1.-15.kap.) Orosiových Historiarum adversum paganos libri VII*. Diplomová práce, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav řeckých a latinských studií, 2011.

MAREK, Bořivoj. Honč, Petr. *VISVQE ET AVDITV IVXTA VENERABILIS ADROGANTIAM EFFVGERAT*. Sborník k 80.narozeninám prof. Bohumily Mouchové. 1.vydání, Praha: Jednota klasických filologů, 2013, 264 s., ISBN 978-80-904945-2-7.

MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1995, 491 s., ISBN 80-7106-058-5.

MEZNÍK, Jaroslav. *Přehled dějin středověké západní Evropy. I. Vznik středověké Evropy (5.-11.století)*. 1. vydání, Brno: Masarykova Universita, 1995, 119 s., ISBN: 80-210-1185-8.

PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřátelé*. 1.vydání, Praha: Miroslav Sobotka, FIGHTER PUBLICATIONS, 2007, 303 s., ISBN 978-80-86977-10-2.

PRCHLÍK, Ivan. *Poslední pohané a jejich postavení v christianisovaném římském impériu*. Disertační práce, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav řeckých a latinských studií, 2012.

ŘÍČAN Rudolf. MOLNÁR Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. 3. vydání, Praha: Kalich, 2008, 387 s., ISBN: 978-80-7017-064-9.

Cizojazyčná sekundární odborná literatura

BOWMAN, Alan., WILSON, Andrew. *Quatifying The Roman Economy. Methods and Problems*. New York: Oxford University Press, 2009, 353 p., ISBN: 978-0-19-956256-9.

BROWN, Peter. *The Rise of Western Christendom. Triumph and Diversity: A.D. 200-1000*. 10th Anniversary Revised Edition, UK: Blackwell Publishing, 2013, ISBN: 978-1-118-30126-5.

CAMERON, Averil. *The Mediterranean World in Late Antiquity: AD 395-700*. 2nd Edition, UK: Routledge, 2012, ISBN: 978-0-203-80908-2 (ebk).

EKELUND, Robert B.; TOLLISON Robert D. *Economic origins of Roman Christianity*. Chicago: The University of Chicago Press, 2011, ISBN-13:978-0-226-20004-0

GWYNN, David, M. *Christianity in The Later Roman Empire: A Sourcebook*. 1st Edition, London: Bloomsburry Publishing, 2014, 320 ext., ISBN: 978-1-441-10626-1.

HALSALL, Guy. *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*. 3rd Edition, New York: Cambridge University Press, 2012, ISBN: 978-0-521-43543-7.

HEATHER, Peter. *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*. 1st Edition, UK: Oxford University Press, 2007, ISBN: 978-0-19-532541-6.

JONES, Christopher, P. *Between Pagan and Christian*. 1st Edition, London: Harvard University Press, 2014, ISBN: 978-0-674-72520-1.

MCGIFFERT, Cushman, Arthur. The Influence of Christianity upon the Roman Empire, *The Harvard Theological Review*, Vol. 2, No. 1 (Jan., 1909), s. 28-49, Cambridge University Press.

MITCHELL, Stephen. *A History of the Later Roman Empire, AD 284-641*. 2nd Edition, UK: Blackwell Publishing, 2015, ISBN: 978-1-118-31242-1.

REBILLARD, Éric. *Christians and Their Many Identities in Late Antiquity, North Africa, 200-450 CE*. 1st Edition. London: Cornell University Press, 2012, ISBN: 978-0-8014-5142-3.

ROUSSEAU, Phillip. *A Companion to Late Antiquity*. 1st Edition, UK: Blackwell Publishing, 2012, ISBN: 978-1-118-25531-5.

SKINNER, Alexander. *The Needle's Eye: Wealth and Western Society from the Late Roman Empire to the Early Middle Ages*. *Journal for Late Antique Religion and Culture* 8 (2014) p. 68-89; ISSN:1754-517X.

TOLAN, John., DE LANGE, Nicholas., FOSCHIA, Laurence., NEMOPEKELMAN, Capucine. *Jews in early christians law: Byzantium and The Latin West, 6th-11th centuries*. Belgium: Brepols Publisher, 2014, 359 p., ISBN: 978-2-503-5502-7.

Internetové zdroje

AVITUS, Vienensis. *Collatio Episcoporum Coram Rege Gundebaldo Adversos Arianos*. In: [online]. [cit. 2016-19-11]. Dostupné z: http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_0460-0518_Avitus_Viennensis_Episcopus_Collatio_Episcoporum_Coram_Rege_Gundebaldo_Adversos_Arianos_MLT.pdf.html.

Donatus & the Donatist Schism. In: [online]. [cit. 2016-13-10]. Dostupné z: <http://www.earlychurch.org.uk/donatism.php>

FREDEGARII SCHOLASTICI CHRONICUM CUM SUIS CONTINUATORIBUS, SIVE APPENDIX AD SANCTI GREGORII EPISCOPI TURONENSIS HISTORIAM

FRANCORUM. In: [online]. [cit. 2016-30-11]. Dostupné z: <http://hbar.phys.msu.su/gorm/chrons/fredegar.htm>

HALÍK, Tomáš. *Spojit náboženství s politickou mocí je ohromné pokušení*. In: [online]. [cit. 2016-19-10]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/tomas-halik-spojit-nabozenstvi-s-politickou-moci-je-ohromne-pokuseni-20160625.html

ISIDORUS, Hispalensis. *Historia de regibus Gothorum, Vandalorum et Suevorum*. ed. Jacques-Paul Migne, Patrologia Latina, Paris: Migne, 1844-1855, vol. 83, col. 1057. In: [online]. [cit. 2016-20-11]. Dostupné z: http://www.forumromanum.org/literature/isidorus_hispalensis/historia.html#1.

KÖBLER, Gerhard. *Zentrissimum integrativer europäischer Legistik*. In: [online]. [cit. 2016-20-11]. Dostupné z: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/PactusLegisSalicae.pdf>.

Monumenta Germaniae Historica. Edictus Langobardorum. [online]. [cit. 2016-5-12]. Dostupné z: <http://www.dmgh.de/de/fs1/object/goToPage/bsb00000878.html>.

PAULI DIACONI: *HISTORIAE LANGOBARDORUM LIBER QUARTUS*. In: [online]. [cit. 2016-30-10]. Dostupné z: <http://www.thelatinlibrary.com/pauldeacon/hist4.shtml>

Paulus Orosius: *Historiarum Adversum Paganos Libri VII*. In: [online]. [cit. 2016-30-11]. Dostupné z: www.attalus.org/latin/orosius.html

SCHOLASTICUS, Socrates. *Church history*. In: [online]. [cit. 2016-19-11]. Dostupné z: <http://www.newadvent.org/fathers/2601.html>.

SOZOMENOS. *Eclesiastical history*, In: [online]. [cit. 2016-25-10]. Dostupné z: <http://www.newadvent.org/fathers/2602.htm>.

SUMMARY

Společnost a církev na území bývalé západořímské říše v 5. až 7. století

Society and the Church in the former Roman Empire in the 5th to the 7th century

The thesis titled "Society and Church within the Territory of the Former Western Roman Empire in the 5th to 7th century AD" focuses on relations between the society and the church, specifically within territories which, at the given period, formed the Western Roman Empire (5th century AD) and its successor states (6th to 7th century AD).

The aim of the thesis is to confirm or disconfirm the hypotheses that Christianity (the church) did not accelerate the fall of the Western Roman Empire or that it did not significantly contribute to it, that it was not a bearer of progress as it did not improve the general conditions, and that the church had the character of any religion serving power and that it was not unique in any way at that time.

The thesis is structured into four main sections; the first one deals with the situation in the 3rd to 5th century AD until the fall of the Western Roman Empire. The second part focuses on the period coming immediately after the fall of the Western Roman Empire until the end of the 6th century. The third section closes the studied period with 7th century AD.

To enhance clarity and comparability, each of the sections and chapters follows the same elementary structure, i.e. covering general situation in terms of economy, society, politics, and overall geopolitical events of the given period. This is followed by an analysis of the relationships between the society and the church and relationships within the church

itself. Preliminary findings are confronted with the above stated hypotheses.

The fourth section, which concludes the thesis, summarizes all the findings and presents reasons for acceptance or rejection of the three initial hypotheses.

The key factors that can lead to the conclusion of acceptance or rejection of the presented hypotheses, are based on a generalised definition by Arthur C. McGiffert, who wrote that the presumption of value of church's influence on a concrete state is the fact whether, after converting to the given faith, the state became better than it was before learning about this new religion. McGiffert's work studies the relation between Christianity and the Roman Empire, but with such generalisation it can be applied to all states within the territory of the former Western Roman Empire.

The studied period spanning three centuries is determined by three key factors: the fall of the Roman Empire (or its western part), the feudalization of economy and administration, and the definitive victory of Catholic Christianity in Europe.

The fall of the eternal Rome principally marked the end of the ancient civilisation with all its pluses and minuses. The fall of the empire and the ascension of German barbaric states in fact introduced a substantial social revolution. Almost everything went into a decline - culture, knowledge, institutions. These facts created conditions for a transition from ancient societies based on slavery to feudal and rustic societies of the Early Middle Ages.

Only the strongest barbaric states survived such a dramatic regeneration. The question of religion, a change from arianism to Catholicism, was one of the key factors (along with identical economic interests of the elites of both original and conqueror ethnics) of the varied population merging into one nation. The change of faith, so important for the

consolidation and strengthening of the given state, was promoted by powerful rulers on one hand, and by the activities of the Catholic Church, which never gave up its struggle for power and influence, on the other.

In my opinion these three factors - the fifth century with the fall of the Western Roman Empire, the sixth century with the definitive feudalization of the society, and the seventh century with the final victory of Catholicism in Europe, created conditions for the foundation of medieval Europe, and this is a widely known fact. However, they also significantly influenced the general social development in Europe, and in a way they continue influencing it to this day.

The stated findings can serve as a basis for drawing conclusions regarding all the three hypotheses. The Catholic Church did not significantly contribute to the decline of the general quality of life, it did not make the society worse on a large scale, it did not cause the decline of the general moral standard, and it did not lead to significant decline in the quality of civic institutions including economy. The Roman Empire would probably fall apart even if the Catholic Church did not exist, as the ancient economic system was not able to satiate the demands of the empire, and could not effectively face the oncoming feudalization of the society.

In the studied period, the Catholic Church did not significantly raise the common quality of life, it did not improve the society on a great scale, and although it partially raised the general moral standard, it did not improve the quality of civic institutions or economic ideals, despite the fact that its charitable activities were unparalleled at the given time.

And finally, over the entire studied period the church was clearly showing the signs of any religion or faith serving power.